

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Rapport

R27:1977

731

**Jordbrukarbostadens
utformning i 1945 års Byggnadsstatik
bostadsvaneundersökning
på landsbygden**

Gunnar Aspe

Byggforskningen

BYGGFORSKNINGEN
SVEVENSKA HOGSKOLEN I LUND
SVEVENSKA HOGSKOLEN I LUND
SVEVENSKA HOGSKOLEN I LUND

R27:1977

**Jordbrukarbostadens utformning i 1945 års
bostadsvaneundersökning på landsbygden**

Gunnar Aspe

**Denna rapport hänför sig till forskningsanslag 750784-9 från Statens råd för
byggnadsforskning till Institutionen för lantbrukets byggnadsteknik,
Lantbrukshögskolan, Lund**

Nyckelord:

Bostäder
Lantbrukets bostäder
Äldre hus
Hustyper
Planformer
Geografiska variationer
Inventering
1940-talet

UDK 728.6

R27:1977

Statens råd för byggnadsforskning
ISBN 91-540-2687-3

Rättelser till Rapport R27:1977

Sid 99

"Gränsdragningen mot plantyp 5Bb är problematisk och en plan som ex. 31 ..."
skall vara ex. 108

Sid 108

"å andra sidan är den inbördes släktskapen mellan typerna 9 och 5 betydligt klarare än mellan dem och plantyp 8"

skall vara

"å andra sidan är den inbördes släktskapen mellan grupperna i typerna 9 och 5 betydligt klarare än mellan dem i plantyp 8".

Sid 136

"De har utvecklats ur den primitiva försökstyp, som ..."

skall vara

förökstyp

Sid 208

Gårdar mindre än 10 ha markeras med öppen ring 0
gårdar 10-20 ha markeras med ifylld ring ●

INNEHÅLL

Förord	5
1945 års bostadsvaneundersökning - upplägning	7
Bostadshuset på jordbruken	9
Plantyper	
1	17
2	29
3	41
4	51
5	57
6	75
7	81
8	91
9	107
10	123
11	133
Ej typplacerade bottenplaner	150
Övervåningar och stora hus	162
Kök och sommarflyttning	173
Teknisk standard	178
Husens ålder	180
Byggnadernas yttre utformning	181
Gårdsformer	195
Bilagor	208
Sammanfattning	223

Förord

Föreliggande publikation, utgör en bearbetning och sammanställning av arkivmaterial från den bostadsvaneundersökning som 1945 utfördes av Statens Forskningskommitté för Lantmannabyggnader, föregångare till den nuvarande Lantbrukshögskolans institution för lantbrukets byggnadsteknik. För denna undersökning lämnas en redogörelse i det följande.

Under den period som förflutit sedan 1945 har en stor omdaning ägt rum inom jordbruket. Antalet gårdar i storleksgruppen 2 - 20 ha (de s. k. familj jordbruken) var 1944 ca 260 000 mot 87 000 1976. Strukturrationaliseringen har gått hårt fram över den storlek på jordbruk som undersökningen omfattade. Vad som skett med bostäderna på familj jordbruken är inte känt. Det är av stort intresse att få kartlagt i vilket skick dessa bostäder befinner sig, hur de användes och om de överhuvud användes och finns kvar. Med utgångspunkt från det unika material, som idag föreligger från 1945 års bostadsundersökning, den enda som företagits beträffande jordbrukets bostäder har nu påbörjats en uppföljande undersökning på samma ca 1 500 gårdar, som 1945 års undersökning omfattade och för vilken redogörelse lämnas i denna publikation. Härvid avses att kartlägga ändringarna under den förflutna tidsperioden i fråga om bostadshusens planering och standard, om de fortfarande fungerar inom jordbruket eller fått annat utnyttjande i de fall de överhuvud taget finns kvar. Denna uppdatering av materialet är ej enbart av kulturhistoriskt intresse, även om detta är en viktig aspekt, utan den kan framför allt ge underlag för en bedömning av vilka åtgärder som kan påfordras både ekonomiskt och i form av rådgivning beträffande de äldre fastigheternas upprustning på ett ur miljösynpunkt riktigt sätt. Även kan härvid ske en bedömning av vilka möjligheter som förefinnes till en organiserad användning av bostadshusen på nedlagda jordbruk. Viktigt är även att kunna nå fram med miljöriktig rådgivning och information till de talrika innehavarna av fritidshus, hus som tidigare varit mangårdsbyggnader på jordbruket och därvid blir föremål för renovering och ombyggnader.

Den pågående undersökningen bekostas av anslag från Statens råd för byggnadsforskning och utföres vid Lantbrukshögskolans institution för lantbrukets byggnadsteknik. Den har planerats vara genomförd under 1977. Bearbetningen och sammanställningen av arkivmaterialet har utförts av arkitekt sår Gunnar Aspe assisterad av arkitekt Jan Lothigius, vilka också är ansvariga för den pågående undersökningen.

Rolf Henriksson

Professor

1945 års bostadsvaneundersökning på det svenska jordbruket

År 1945 påbörjades vid dåvarande Statens Forskningskommitté för Lantmannabyggnader (SFL) i Lund en bostadsvaneundersökning i avsikt att kartlägga de speciella och relativt okända bostadsförhållandena inom det svenska lantbruket. Motiveringen för undersökningen var att skapa ett underlag för ett fortsatt arbete med utformningen av lämpliga och funktionella bostäder åt de familjer som levde och arbetade på jordbruken. Undersökningen inriktades på de s.k. familj jordbruken (2 - 20 ha). Dessa omfattade vid denna tid enligt jordbruksräkningens uppgifter, ca 261 000 brukningsenheter. I samarbete med dåvarande docenten Hannes Hyrenius vid Lunds universitets statistiska institution uttogs och fördelades över landet ca 2 500 gårdar, vilka avsågs att undersökas. Resultatet blev 1 564 helt användbara undersökningsformulär vilket motsvarar ca 6 ‰ av antalet jordbruksenheter omkring och under 20 ha och som bedömdes som statistiskt tillfredsställande. (Se bilaga 1.)

Undersökningen leddes av arkitekt sår Gunnar Aspe och genomfördes av besökare försedda med tryckta formulär (se bilaga 2). Därvid beskrevs familjeförhållanden, bostadens användning m. m. utifrån de boendes egna reaktioner och attityder. Ritningar upprättades över huset och i en del fall fotograferades exteriört och interiört och gjordes förteckning över och inritades alla möbler i samtliga rum. Själva fältarbetet utfördes betr. 500 av gårdarna av kvalificerade undersökare - ingenjörer från LBF, hemkonsulenter och lanthushållslärarinnor - medan övriga undersöktes av frivilliga krafter från kvinno- och ungdomssammanslutningar på landsbygden. Det av frivilliga krafter insamlade materialet, i sin helhet mycket samvetsgrant utfört, är inte lika fullständigt vad det gäller ritningar och fotografier som materialet från de 500 gårdar, som undersöktes av kvalificerat folk. Totalt ger det en utomordentlig dokumentation av såväl bostadsbyggnaden, som levnadsförhållandena i densamma.

Vid bearbetningen av det insamlade materialet rådgjordes med såväl doc. Hyrenius betr den statistiska bearbetningen som med socialstyrelsens utredare av den s k "indexmänniskan". Insamlandet av uppgifterna och bearbetningen av desamma tog en tid av drygt 5 år. En del av materialet färdigarbetades och finns redovisat i publikationen "Bostadsvanor och möblering" av Eva Hamrin, Statens Forskningsanstalt för Lantmannabyggnader 1954.

Vid arbetet med själva bostadsbyggnaderna, deras utformning och typisering, som handhades av arkitekt Aspe, togs samråd med prof. Sigurd Erixon vid Nordiska muséets institut för folklivsforskning, vilken på många sätt kunde bistå vid klassificeringsarbetet och vilkens kulturområdesgränser (se bilaga 3) i många fall visade sig bättre stämma med hus- typernas utbredning än landets administrativa gränser.

Bearbetningen och typiseringen av husens planformer pågick i samarbete mellan arkitekt Aspe och ingenjör Gunnar Dravnieks, numera bibliotekarie vid Kommunernas Konsultbyrå fram till 1956, då det upphörde på grund av medelsbrist.

Intresset för de förhållanden, undersökningen avsåg slocknade helt under den rationaliseringsperiod som 1950 och 1960-talen innebar. Av de omkring 261 000 jordbruken fanns 87 600 kvar år 1976. 2/3 av familj jordbruken har sålunda rationaliserats bort under tiden 1945 - 1976. Det nu återuppvaknande intresset för familj jordbruken och bevarandet av vår landsbygdsmiljö har aktualiserat en förnyad undersökning av förhållandena ute i landet och som underlag för denna har en slutbearbetning av plantypiseringen i och för publicering kommit till stånd.

Bostadshuset på jordbruken - planlösning och övrig utformning.

Vill man lära känna bostadsvanorna inom olika folkgrupper intar studiet av själva bostadshusen en central plats. De olika rummens form, storlek och utrustning liksom deras inbördes läge bestämmer i många avseenden deras användning. Samtidigt ger dessa förhållanden också uttryck för den vid bostadens uppförande förhärskande uppfattningen om, hur livet inom den samma tänktes gestalta sig. I särskilt hög grad gäller detta jordbruksbefolkningens mangårdsbyggnader, som i regel äro uppförda av gårdens eget folk - kanske vanligen med biträde av någon snickar- eller murningskunnig från trakten. Jordbrukarens bostad torde därför klarare, än vad fallet är inom andra befolkningsgrupper, redogöra för den enskildes hemvanor och de mönster för dessa han funnit förebildliga.

I undersökningens material är det väsentligen planritningarna avseende bottenvåningen och ev. övervåningar, som redogör för bostaden. Härutöver finns vissa anteckningar om rummens huvudmått och rumshöjd, materialet i grund, ytterväggar och yttertak, förekomsten av s. k. tekniska bekvämligheter såsom vatten, avlopp, uppvärmning och elektriskt ljus samt byggnadens skick. Ev. källarvåningar har ej ritats utan endast kortfattat beskrivits. Slutligen finns på en mindre del av materialet, företrädesvis kärnundersökningen, fotobilder av exteriörerna.

I en tidigare redogörelse för själva undersökningsmaterialet har nämnts den skiftande kvalitén i fråga om planritningarnas utförande. Kärnundersökningens av tränade LBF-ingenjörer gjorda uppmätningar och ritningar torde i regel tämligen exakt återge de verkliga förhållandena. Däremot har det i de frivilliga undersökarnas heterogena skara funnits ett mindre antal som haft svårigheter att återge husplanerna i formuläret. Ifråga om dessa icke skalenligt ritade planer har dock de kompletterande uppgifterna om rummens huvudmått möjliggjort en rekonstruktion av ritningarna, så att husens huvudstomme kunnat klarläggas liksom fönstrens och dörrarnas ungefärliga lägen. Det är därför mycket få av de undersökta husen, vars planritningar behövt helt kasseras.

Av planritningen framgår i viss grad själva huskroppens form men på en och samma plan kan det i övrigt byggas hus som sinsemellan ser mycket olika ut. De kan vara 1, 1,5 eller 2 våningar i höjd och behandlingen av fasaderna har i regel inget samband med planformen. Enbart planritningen talar sålunda inte om hur huset ser ut. En redogörelse för planformerna ger ingen fullständig bild av byggnadsskicket i olika bygder. Att skildra detta har emellertid icke i första hand varit målet för undersökningen utan husen har främst studerats i deras egenskap av att vara ram kring hemlivet. Härvid är planen, d. v. s. de skilda rummens inbördes läge och storlek, det väsentliga, och planstudiet har därför varit det primära. Därnäst betydelsefullt för husens användning är bostadens utrustning och tekniska standard, för vilket också redogöres, liksom en del speciella förhållanden såsom förekomst av s. k. undantag och hyreslägenheter m. m.

Om undersökningen alltså främst har kommit att gälla husens planer och inredning finns dock i materialet åtskilligt med uppgifter om deras exteriöra förhållanden, företrädesvis i form av fotografier men också i frågeformuläret. Detta material har bearbetats och sammanställts i avsikt att ge en uppfattning av den yttre miljön kring bostaden. Liksom fondkulissen på en scen bör det bidra till att ge läsarens fantasi möjlighet till en helhetsuppfattning av bostadsmiljön. Det blir här en skildring av huskropparnas form och våningshöjd och av exteriörens behandling formellt och i avseende till material, varigenom byggnadsskicket inom olika områden belyses.

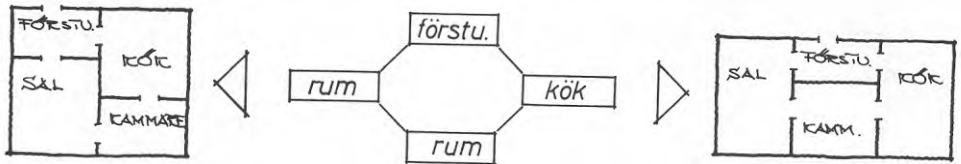
De undersökta bostäderna uppvisar ifråga om planformerna en synnerligen rik flora av variationer - till den grad att det överhuvud torde vara svårt att finna två identiskt lika planer. I samband med det typiseringsarbete, som varit nödvändigt för att skaffa en överblick över det heterogena materialet, blev det på ett tidigt stadium klart att det är husens bottenvåningsplaner, som ger uttryck för de olika byggnadstraditionerna och idéerna, medan övervåningarnas utformning är mer eller mindre tillfälliga och i det närmaste oberoende av bottenplanens utformning. På en och samma

typ av bottenplan kan finnas de mest skiftande övervåningsplaner från den oinredda vinden till en full andra våning med t. o. m. flera rum än i bottenplanet. Att i möjligaste mån sortera de olika bottenvåningsplanerna på olika typer och att studera dessas variationer och utbredning jämte övriga eventuellt förekommande karaktäristiska har sålunda varit den mest angelägna och omfattande delen av bearbetningen beträffande husen.

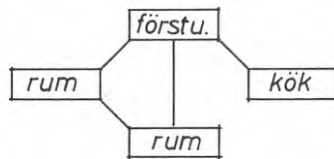
I en del fall har vid plantypernas klassificering vissa synpunkter, föranledda av samarbetet med professor Sigurd Erixon, beträffande den historiska härkomsten tagits med, men klassificeringsarbetet gör icke anspråk på någon etnologisk vetenskaplighet. Därtill har utredaren saknat kompetens. Avsikten har varit, att sortera och kartlägga det rika stoffet på ett så konkret sätt, att ev. forskare och utnyttjare själva kan ta ställning därtill. Det kan därjämte också ge underlagsmaterial till det nutida miljö-
vårdsarbetet.

Vid bearbetningen av bottenvåningsplanerna blev det snart klart, att om det också, som redan framhållits, är svårt att finna två identiskt lika planer, så kan man särskilja åtskilliga grupper av planer av samma typ. Det finns grupper med mycket fast mönsterförebild, där antalet huvudutrymmen, dessas inbördes läge, form och relativa storlek är fixerade och variationerna i huvudsak hänför sig till biutrymmen och husens yttermått. Inom andra grupper åter är den rent formella överensstämmelsen mindre påtalig och endast den inbördes placeringen av entrérum, kök och övriga utrymmen anger en viss samhörighet. I några grupper såsom ifråga om "skånelängorna" är det endast en del av huset, som låter sig typbestämmas, medan variationerna beträffande planen i övrigt är mångfaldiga. Slutligen finns det grupper, där det inte går att tala om en gemensam typ utan att det snarast är fråga om en gemensam byggnadsprincip t. ex. att lägga rummen i dubbla rader, att bygga samman bostad och ekonomibyggnad, att bygga till bostadshuset med en köks- och bryggstugebyggnad o. s. v.

Ett försök att gruppera materialet med hänsyn uteslutande till de olika utrymmenas förbindelse inbördes gav ej något användbart resultat. Ett och samma förbindelseschema kan täcka flera olika plantyper.

Däremot har dessa förbindelseschema betydelse för att visa de normala förbindelserna mellan rummen inom samma plantyp, vilket ger en viss antydning om deras tänkta användning. I det planschema, som visas ovan, finns det stor sannolikhet för, att rummet i direktförbindelse med köket blir ett i vardagslag använt rum - något som inte är lika säkert om schemat i stället har ett utseende som nedan.

I en del fall finns plantyper, som uppenbarligen utgör blandformer. I dessa fall, liksom i fråga om de mera diffusa plantyperna har placeringen av en husplan inom den ena eller andra typen många gånger blivit diskutabel och de antalssiffror och procenttal, som i det följande kommer att anges i samband med redogörelsen för olika typformer får därför inte betraktas som statistiskt exakta värden utan mera som relationstal, som ungefärligt anger storleksordningen mellan de skilda typerna och deras underavdelningar.

Den i det följande valda metoden för en översiktlig framställning av planmaterialet har många brister. Utan tvivel finns mellan de olika typgrupperna vissa samband såväl tekniskt formellt som utvecklingshistoriskt, vilka skulle kunnat ligga till grund för en utförligare analys och en mera

systematisk uppställning av materialet. En sådan bearbetning skulle emellertid bli både långvarig och dyrbar och har icke bedömts såsom nödvändig för denna undersöknings ändamål. För den, som är intresserad av det utvecklingshistoriska skeendet, finns därtill möjligheten att göra egna iakttagelser med ledning av den framställning beträffande vår landsbygds äldre bostadsskick, som gjorts av professor Sigurd Erixon i hans verk "Svensk byggnadskultur".

Den valda metoden att presentera typplanerna efter antalet rum, som de omfattar - från de primitiva tvårumsplanerna till de allt mångrummigare - har befunnits enklast, om också icke konsekvent genomförbar.

I flera grupper ingår nämligen planer med olika antal rum, beroende på t. ex. att endast en del av huset är typbestämt eller att den för typen normala planstommen alternativt kan vara försedd med enkel - eller parkammare vid gaveln, att den kan förekomma med eller utan förstukammare etc.

En indelning av typerna efter deras regionala utbredning ger inte heller tillfredsställande resultat. De olika grupperna övertäcker varandras utbredningsområden på så mångskiftande sätt att översiktsmöjligheterna efter dessa grunder blir mycket oklara.

Det sammanhang, som finns mellan olika plantyper i fråga om struktur och regional utbredning kommer med det valda framställningssättet naturligtvis i bakgrunden. Dessa förhållanden har dock antytts i textförklaringarna till de skilda plantyperna.

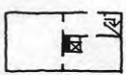
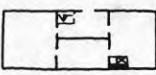

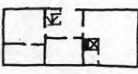
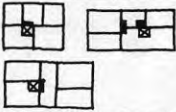
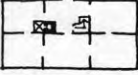
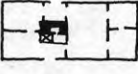

Husens ålder är i detta sammanhang av intresse att studera ur flera synpunkter. Dels kan härigenom de olika plantyperna och deras variationsformer insättas i rätt tidsförhållande till varandra och deras plats i den historiska utvecklingskedjan bestämmas, dels kan åldersfördelningen inom en och samma plantyp ge besked om den var en allttjämt levande tradition

vid undersökningens genomförande. I sistnämnda fallet skall man nu hålla i minnet, att de olika undersökarna uppmanats, att icke välja gårdar med helt nya bostadshus. Det är troligt att hus, byggda under decenniet före 1945 därför är underrepresenterade i materialet.

Någon undersökning av gårdsformerna, som finns angivna på undersökningsformulärens situationsplaner, har tid och resurser inte medgivit. Vissa illustrationer av dylika har medtagits dock utan anspråk på att ge en fullständig bild av gårdsformerna i undersökningsmaterialet.

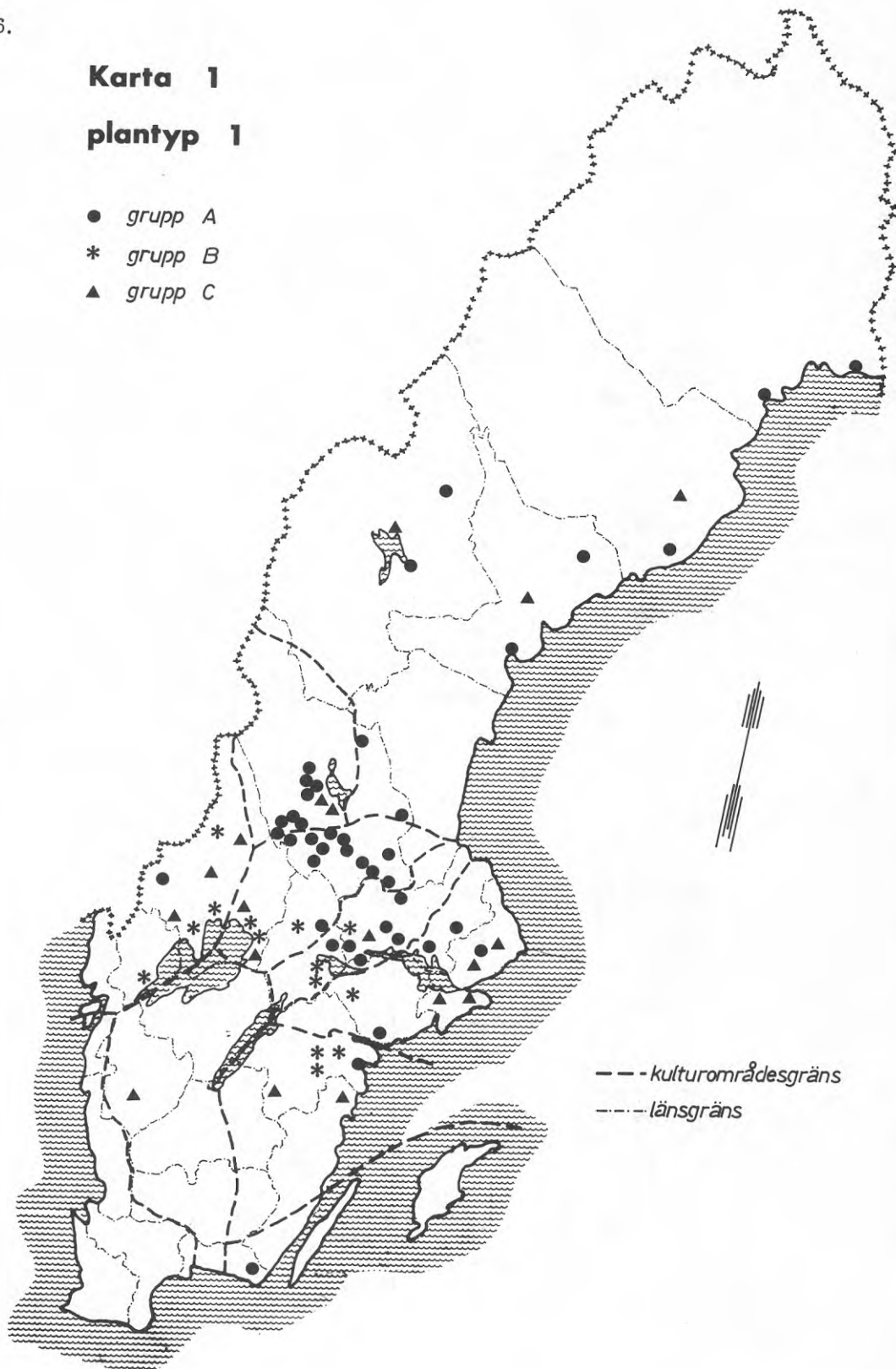
Plantyper

Plantypernas frekvens		Antal	%
	Plantyp 1	83	6,2
	Plantyp 2	119	9,0
	Plantyp 3	126	9,5
	Plantyp 4	60	4,5
	Plantyp 5	320	24,1
	Plantyp 6	55	4,1
	Plantyp 7	96	7,2
	Plantyp 8	:1 59	4.4
		:2 50	3.8
		:3 15	1.1
	Plantyp 9	179	13,5
	Plantyp 10	60	4,5
	Plantyp 11	108	8,1
Totalt		1330	100

Karta 1

plantyp 1

- *grupp A*
- * *grupp B*
- ▲ *grupp C*

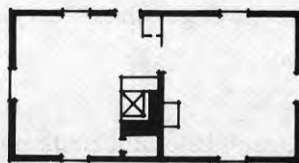

Plantyp 1

83 planer

Definition: Planen består av två rum av skiftande inbördes storlek. Entrérummet är utanpåliggande eller inskjutet mellan de två rummen.

Denna typ är den enklaste och mest primitiva av de i undersökningen ingående planerna. Trots detta uppvisar den en stor variationsrikedom, som tillkommit genom den skiftande måttsättningen av rummen och genom entrérummets olika förläggning. Detta senare förhållande jämte sekundära indelningar av rummen samt påbyggnader har motiverat en indelning i grupper.

Grupp A. Entrérummet är förlagt utanför rummen.
44 planer

Grupp B. Entrérummet är förlagt mellan rummen - inskjutet helt i det ena eller i båda respektive förlagt i ett mittparti mellan rummen med murugn och sekundärutrymme bakom denna.

Grupp C. Planer av typ A eller B, där köket eller rummet delats i två utrymmen av en "sekundär" vägg vinkelrät mot skiljeväggen mellan de ursprungliga rummen eller där det skett en påbyggnad med ett rum utefter husets långsida.

Grupp A omfattar 44 planer - dvs. drygt hälften av hela typ 1. Flertalet av dessa (35 st.) har endast en entré som i samtliga fall leder till köket och regelmässigt ligger i en utbyggnad på husets långsida mitt för mellanväggen mellan köket och kammaren. Endast i något

enstaka fall är ingången belägen vid köksgaveln (ex. 3). Där det finns två entréer blir långsidesentrén en finingång som leder till rummet, medan den andra ingången förlägges till köksgaveln (ex. 4). Eventuellt kan den vara motstående på den andra långsidan. I några fall leder långsidesentrén till både kök och rum. I större delen av gruppens planer är köket större än eller lika stort som rummet. Rummet kan vara ytterligare nedminskat genom att utrymme i detsamma avdelats för skafferi och garderob.

Grupp B omfattar 14 planer. Hälften har inbyggd förstuga av mera sekundär karaktär (ex. 7 och 8), medan i de övriga planerna förstuga, murugn och skafferi eller passage infogats i plankomposition i form av ett genomgående mittparti.

Grupp C är av samma storleksordning som B - 18 planer. I hälften är det fråga om tillbyggnad av ett rum (ex. 13) i övriga är det ena av planens båda huvudrum uppdelat, så att två kamrar bildats. I regel blir härvid det odelade rummet kök. I de fall den ena av gavelkamrarna fått denna funktion, rör det sig om planer av samma grundform som grupp B med genomgående mittparti.

Karta 1 redovisar typens geografiska utbredning.

Huvudgruppen A har mycket tydligt sitt basområde i Dalarna söder om Siljan och Dalälven. Den är tämligen frekvent också i Västmanland och Uppland. Enstaka representanter finnes spridda över hela Norrland med undantag för Gästrikland och Hälsingland. Den är sällsynt i Götaland - man kan dock notera ett hus med denna plan så långt söderut som i Blekinge.

Grupp B är tydligen en mellansvensk form förekommande företrädesvis i strandområdena runt Vänern samt på Närke- och Östgötaslätterna.

Grupp C utgör ju, som ovan påtalats, en blandning av planer med ursprung i A och B. De förekommer också helt inom båda dessa primärgruppers utbredningsområden.

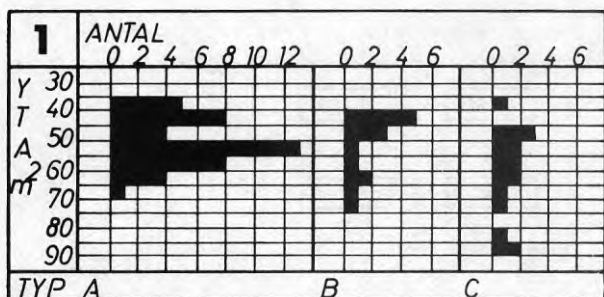

Fig. 1. Ytstorlek

Planernas ytstorlek framgår av fig. 1. De varierar mellan 35 - 80 m² med väsentlig frekvens mellan 40 - 60 m². Inom grupp C finnes därtill några planer mellan 80 - 95 m². Dessa är av den indelade typen och ej - som väl närmast ligger till hands att tänka sig - tillbyggda planer. Dessa senare ligger mellan 50 - 70 m², varför de i ursprungligt skick måste varit mindre än normalt. Något som väl förklarar, varför tillbyggnad skett.

Inredd övervåning förekommer i 62 % av planerna. Denna är regelmässigt av 1 1/2-våningstyp dvs. med låg höjd och låga fönster utefter husets långsidor men med normalt höga fönster i gavelväggarna.

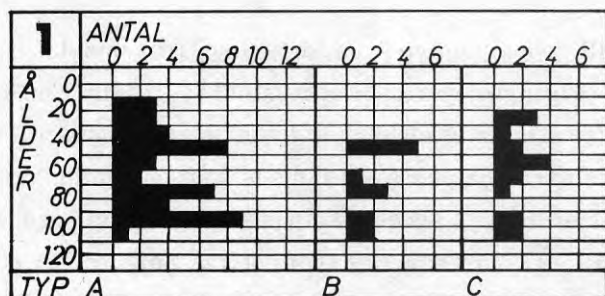

Fig. 2. Ålder

Åldersförhållandena framgår av fig. 2. Samtliga grupper har relativt många hus, som tillkommit i början och mitten av 1800-talet. Planer tillhörande grupp A har tillkommit så sent som i början av 1930-talet

medan yngsta planen i grupp B är daterad 1902.

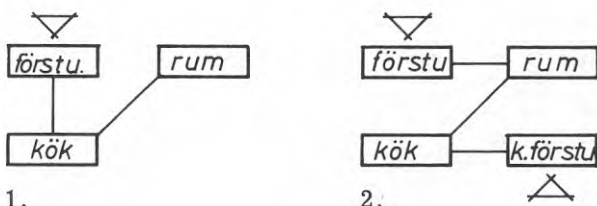

Fig. 3. Rumsförbindelse

73 % av samtliga planer i denna plantyp saknar separat köksentré. Drygt hälften av dessa följer det schema för dörrförbindelse mellan rummen, som fig. 3:1 visar. I ett mindre antal fall förekommer en dörr mellan förstugan och rummet.

De 27 % av planerna med separat köksentré visar mindre enhetlighet i fråga om sättet för rummens inbördes kommunikation. En knapp fjärdedel följer schemat å fig. 3:2.

De indelade och tillbyggda planerna slutligen innehållande 3 - 4 rum är mycket individuella i fråga om rummens sammanbindande. I regel har högst två planer samma rumsförbindelseschema.

Av formella skäl har till denna plantyp även förts 8 st. tvårumspaner med en gavelkammare tillgänglig endast från rummet (i ett fall från köket). Denna kammare (som ej är sekundär) är inom den etnologiska forskningen benämnd framkammare och plantypen får ses som en sentida utvecklingsform av det ålderdomliga sydgötiska huset. 6 av de här redovisade planerna (se ex. 15 - 18) förekommer inom dettas tidigare utbredningsområde. Denna plantyp är tydligen tillkommen på andra utvecklingsvägar än övriga inom plantyp 1. Den geografiska utbredningen framgår av karta 2. De två husen i Dalarna är förmodligen påbyggnadsformer av plantyp 1. Husen med denna planform varierar i storlek mellan 50 m² till 130 m² (flertalet över 80 m²). De har tillkommit under åren 1845 - 1875.

Ladugård från Jönköpings län.

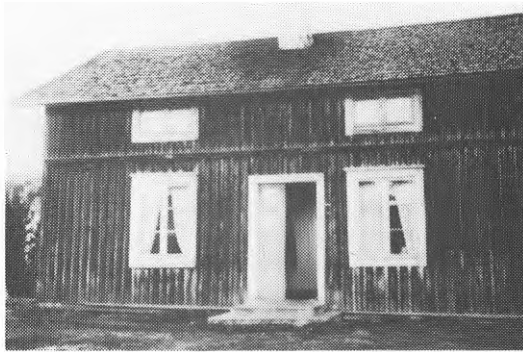

Ladugård från Gävleborgs län.

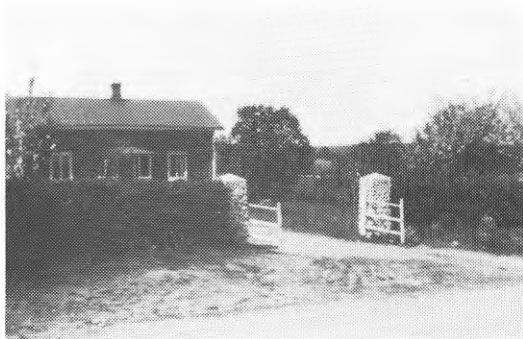
Ill. utan samband med text.

Ex. 1.

Ex. 6.

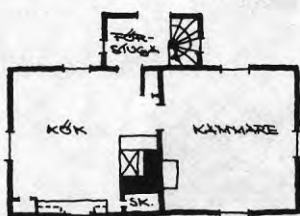

Ex. 8.

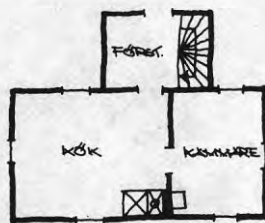

Variationer av typ 1

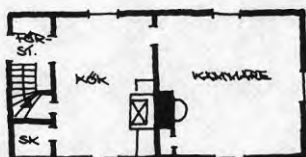
A

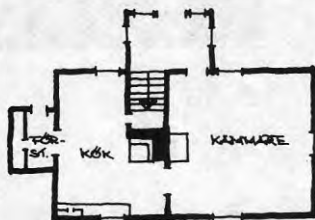
Ex. 1. Kopparbergs län

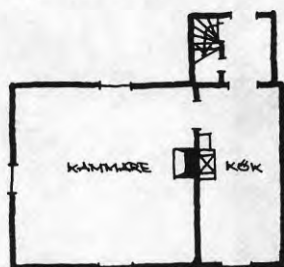
Ex. 2. Kopparbergs län

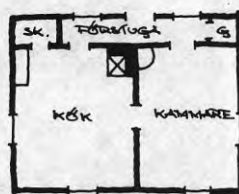
Ex. 3. Södermanlands län

Ex. 4. Kopparbergs län

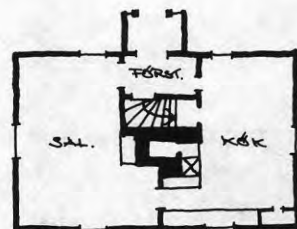

Ex. 5. Norrbottens län

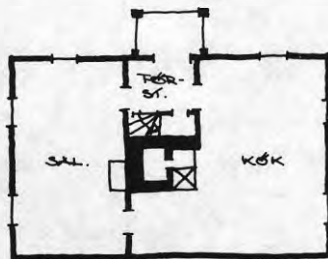

Ex. 6. Västernorrlands län

B

Ex. 7. Östergötlands län

Ex. 8. Värmlands län

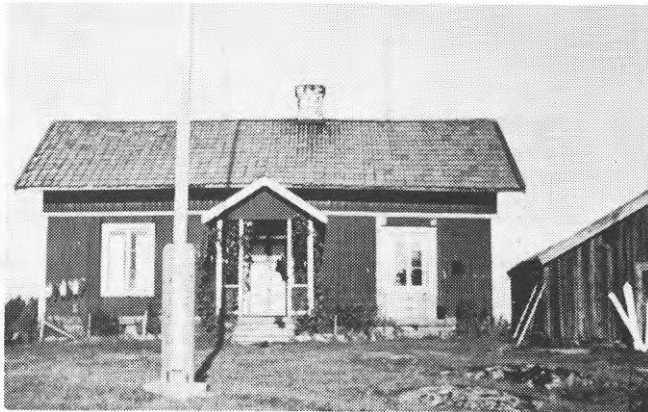
Ex. 9. Älvsborgs län

Ex. 10.

Ex. 12.

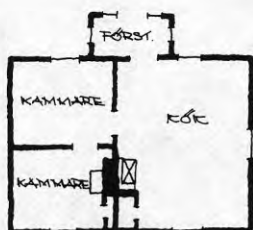

Ex. 14.

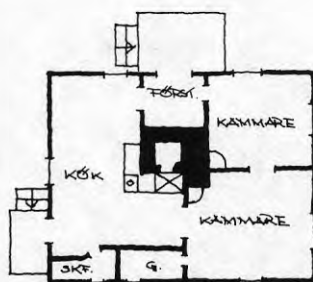

Variationer av typ 1

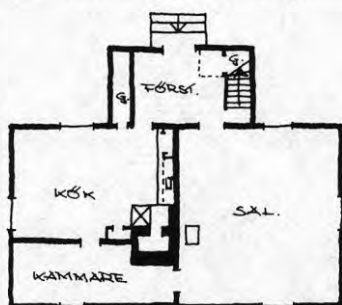
C

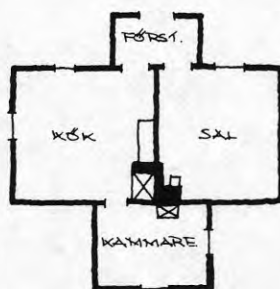
Ex. 10. Kopparbergs län

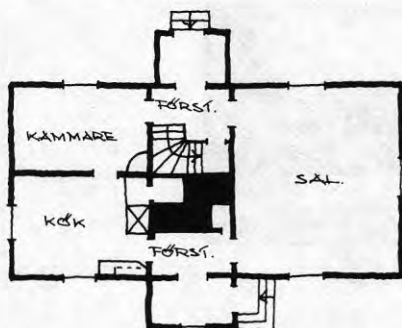
Ex. 11. Stockholms län

Ex. 12. Värmlands län

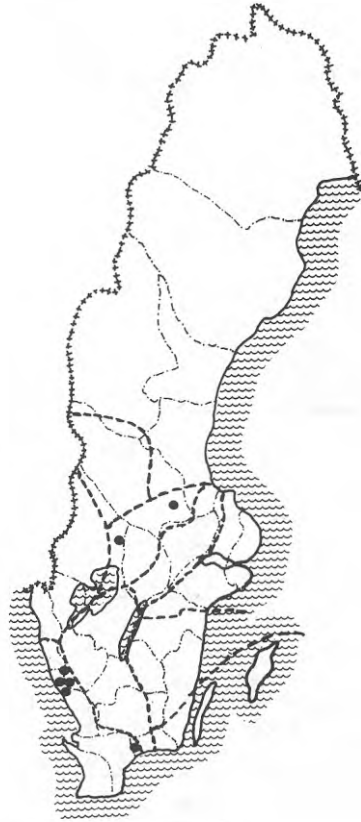

Ex. 13. Stockholms län

Ex. 14. Stockholms län

Karta 2

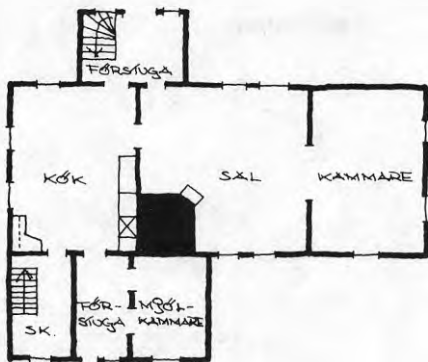

Ex. 15.

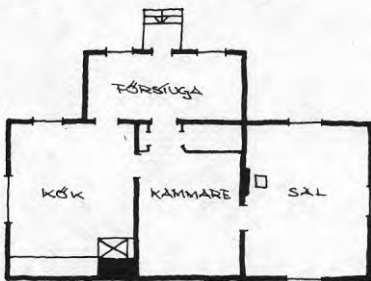

Ex. 17.

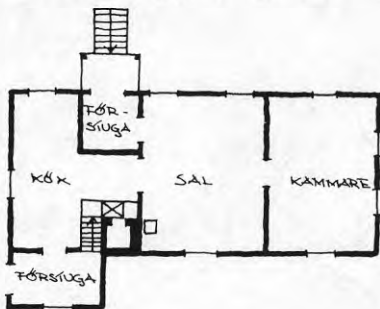
Framkammarstugan

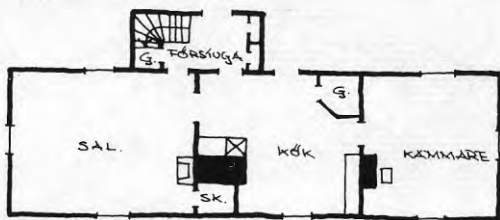
Ex. 15. Älvsborgs län

Ex. 16. Kopparbergs län

Ex. 17. Blekinge län

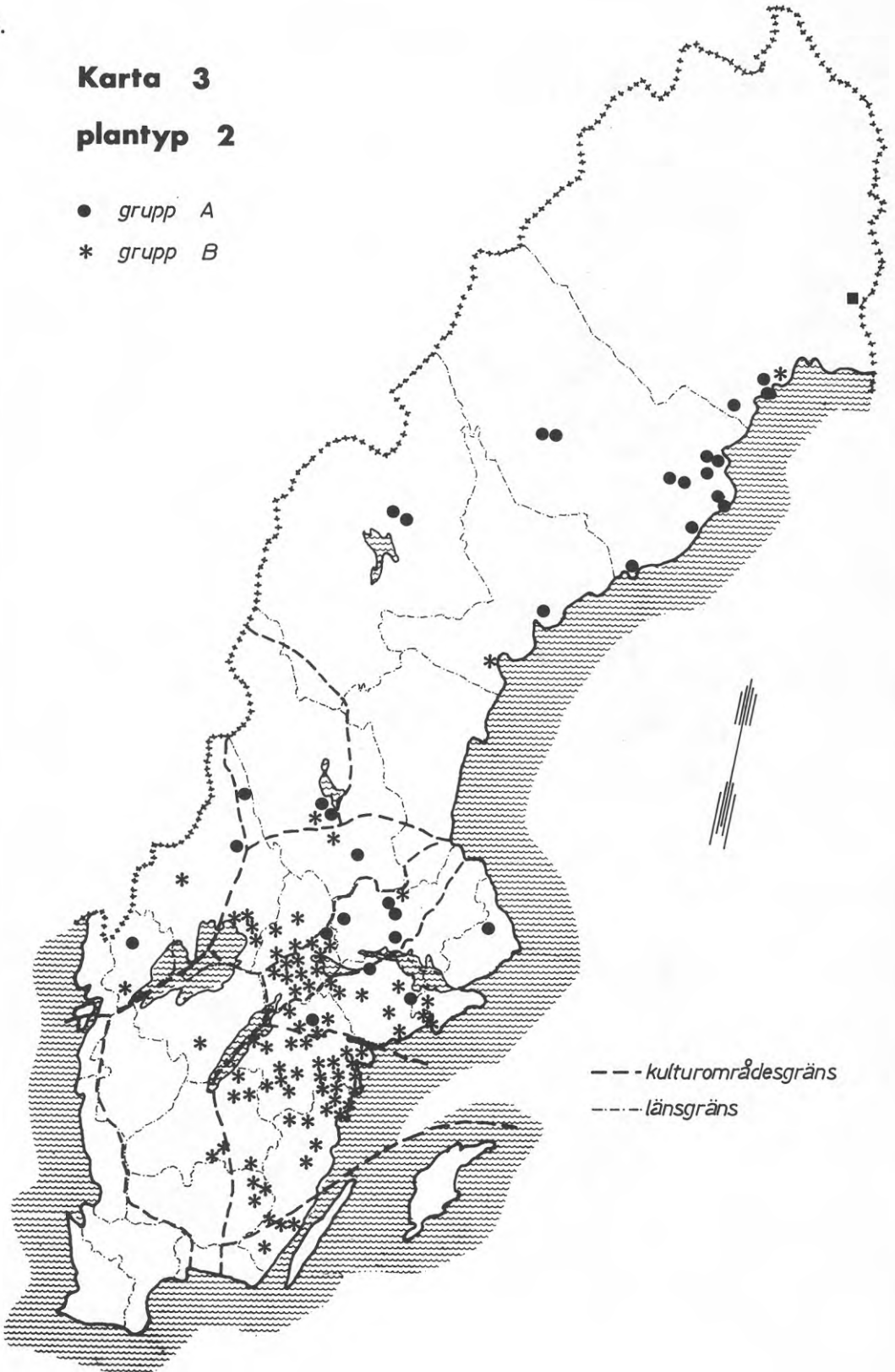

Ex. 18. Värmlands län

Karta 3 plantyp 2

● *grupp A*

* *grupp B*

Plantyp 2

119 planer

Definition: Planen består av ett stort gavelrum begränsat av yttervägg på 3 sidor samt motstående detta en mindre kammare och en förstuga.

Denna planform är ålderdomlig och brukar benämnas enkelstuga. Typen är relativt enhetligt utformad och de väsentliga variationer, som förekommer, är ett alternativt förläggande av köket i det större eller mindre rummet. De två huvudgrupperna inom typen blir sålunda:

Grupp A. Köket förlagt i det stora rummet.
28 planer

Grupp B. Köket förlagt i det mindre rummet.
77 planer

Inom båda dessa typer finns planer, som sekundärt indelats, så att flera rum erhållits eller tillbyggts.

I grupp A förekommer gavelkammare av samma bredd som köket. Detta gäller 5 planer i Norrländska län.

I 9 planer är förstuguentrén förlagd helt utanför huset och samtliga planens tre utrymmen bostadsrum. Ett av gavelrummen är kök. Förstugan har dörr till både kök och salsrummet, där inte särskild köksentré finnes. Dessa planer återfinnes väsentligen i mellansverige.

De båda huvudgrupperna A och B är mycket klart, lokaliserade, vilket framgår av karta 3. Planerna inom grupp A återfinnes i Mälardalslän - Norra Södermanland, Uppland, Västmanland - samt i norra Värmland, Dalarna, Väster- och Norrbotten. Särskilt talrikt är den representerad i Västerbotten. Det är här tydligt fråga om nordsvensk bostadstyp och därför är det anmärkningsvärt att den så totalt saknas i materialet från de norrländska kustbygderna alltifrån nordliga Uppland till trakten av Örn-sköldsvik.

Grupp B är helt koncentrerad till syd- och mellansveriges östra delar med gränsen mot Blekinge som sydgräns. Särskilt frekventa är gruppens planer i Östergötland och Närke liksom i sydöstra Värmland. De båda exemplen i Dalarna är byggda under 1900-talet och sålunda ganska sena, medan däremot huset utanför Sundsvall med byggnadsåret 1887 är mera anmärkningsvärt.

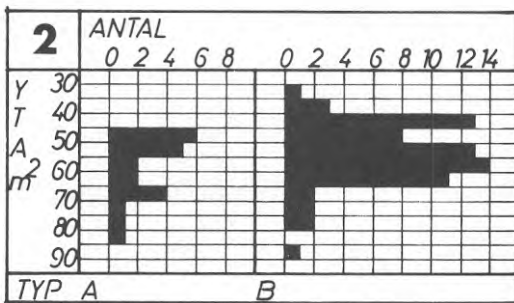

Fig. 4. Ytstorlek

Variationerna i ytstorlek för båda gruppernas planer visar (se fig. 4) att det är fråga om relativt små hus. I grupp A är storleken 45 - 85 m² med över hälften i storleken 45 - 55 m². Grupp B har större spridning med min på 30 m² och max vid 90 m². Flertalet i denna grupp är i storlek mellan 40 - 65 m². De tillbyggda husen har ej medtagits i diagrammen. I båda grupperna har husen normalt en övervåning. Endast mellan 15 - 20% saknar sådan. I grupp A har 60 % av husen 1 1/2 våning medan i grupp B 54 % är fulla 2 våningar.

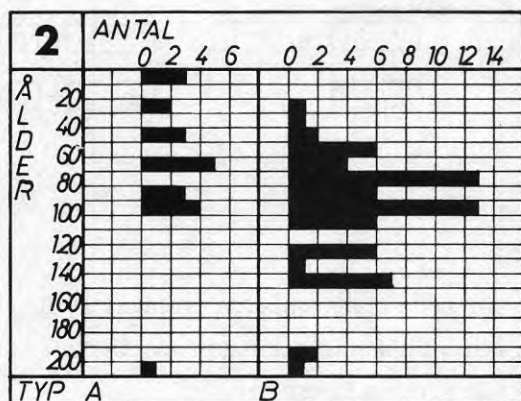

Fig. 5. Ålder

I fråga om åldern råder en anmärkningsvärd skillnad mellan grupperna. I grupp A finns endast ett hus som angivits vara mer än 100 år. De övriga är fördelade på de sista 100 åren fram till 1930-talet - något fler är daterade före år 1900 än efter. Det är främst i Västerbotten, som de yngre husen finns. Där har de tydligen länge varit en vanlig bostadsform. Av de till grupp B hörande husen har ytterst få byggts efter år 1900. De som finns, är belägna i Uppland, Dalarna och Medelpad, där det helt saknas äldre exempel på denna plantyp. Åldersdiagrammet visar, att en stor del av de undersökta husen är byggda redan omkring 1800. Även om man tar hänsyn till osäkerheten i en byggnads tillkomst daterad mer än 100 år tillbaka i tiden kan man nog våga dra slutsatsen, att det här är fråga om en mycket gammal plantyp, som varit en levande tradition fram till 1900-talets början. Detta framför allt i östra Småland, Östergötland och Närke. I västra Småland (Jönköpings och Kronobergs län) och i Värmland, där plantypen också är representerad om också i långt blygsammare skala, finns i materialet endast exempel på hus byggda före år 1870.

Av varianterna inom grupp A med tillagda gavelkamrar är 3 mer än 100 år. Även varianterna med utanförhängande förstuguentré är i regel gamla - hälften mer än 100 år. De båda Norrbottenshusen av denna typ har tillkomståren 1890 och 1925.

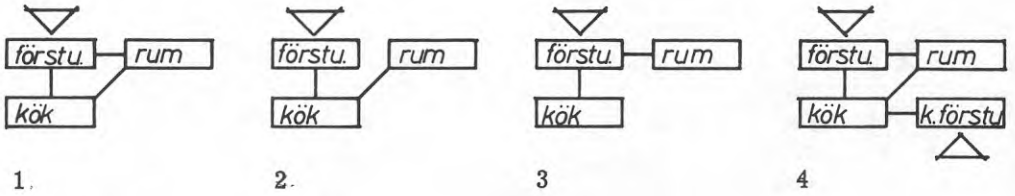

Fig. 6. Rumsförbindelse

Dörrförbindelsen mellan rummen för båda plangrupporna framgår av fig. 6. I grupp A förekommer schema 1 och 3 i ungefär samma proportioner, 35 resp. 39 %. Endast en plan av 23 har separat köksentré.

I grupp B dominerar schema 1 (68,5 %) medan de övriga planerna i stort sett (28,5 %) följer schema 4.

Gårdsbild från Sörmland.

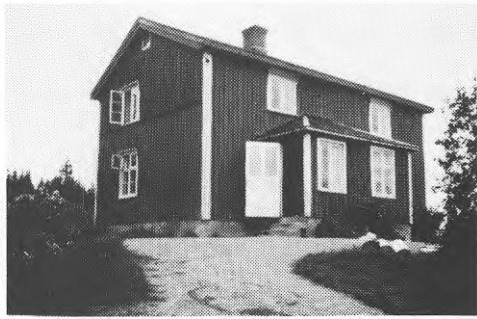

Gårdsbild från Skaraborg.

Ill. utan samband med text.

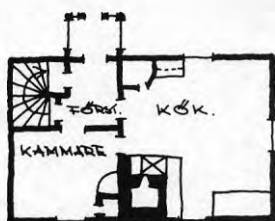
Ex. 19.

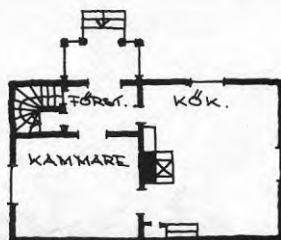
Ex. 21.

Variationer av typ 2

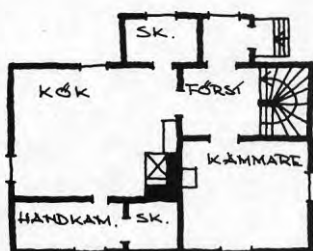
A

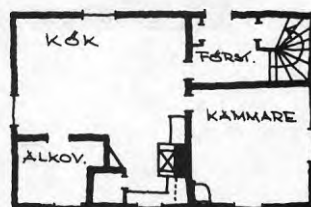
Ex. 19. Kopparbergs län

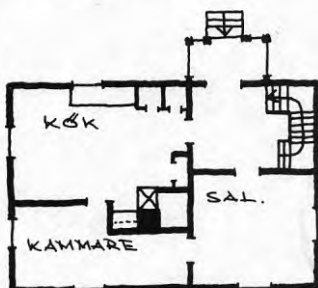
Ex. 20. Västmanlands län

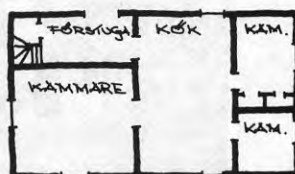
Ex. 21. Älvsborgs län

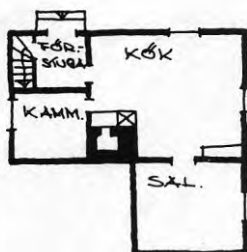
Ex. 22. Västerbottens län

Ex. 23. Värmlands län

Ex. 24. Västerbottens län

Ex. 25. Södermanlands län

Ex. 26.

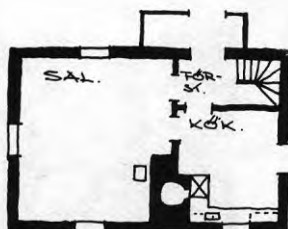
Ex. 29.

Variationer av typ 2

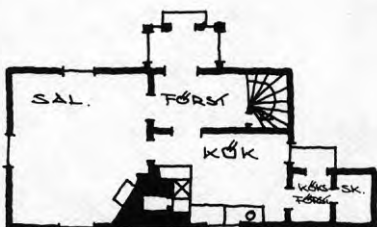
B

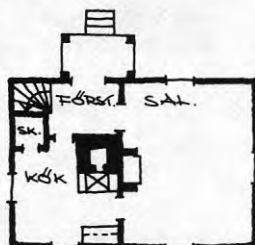
Ex. 26. Östergötlands län

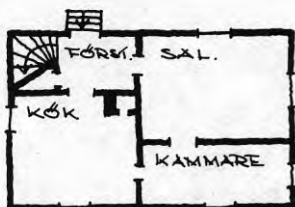
Ex. 27. Örebro län

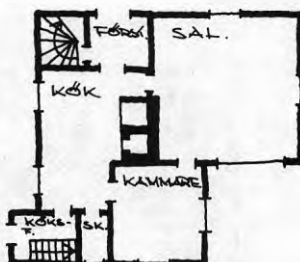
Ex. 28. Kalmar län

Ex. 29. Östergötlands län

Ex. 30. Östergötlands län

Ex. 31. Kalmar län

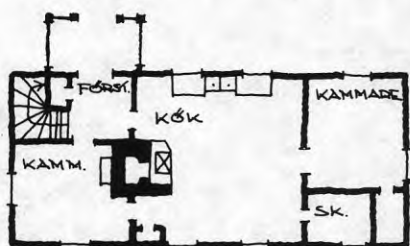
Ex. 32.

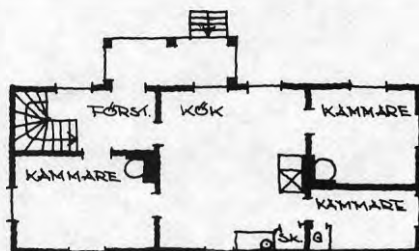
Ex. 33.

Variationer av plantyp 2

A med gavelkammare

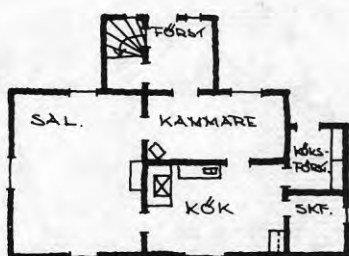

Ex. 32. Västmanlands län

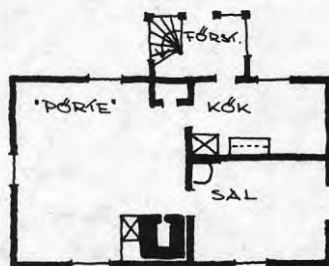

Ex. 33. Norrbottens län

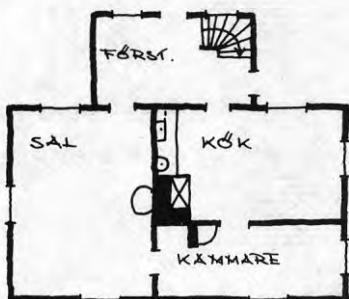
B med utanpåliggande förstuga

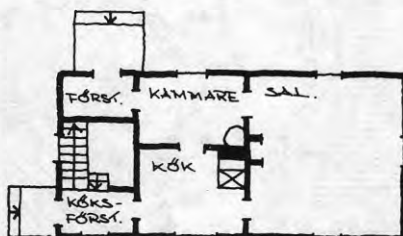
Ex. 34. Södermanlands län

Ex. 35. Norrbottens län

Ex. 36. Västmanlands län

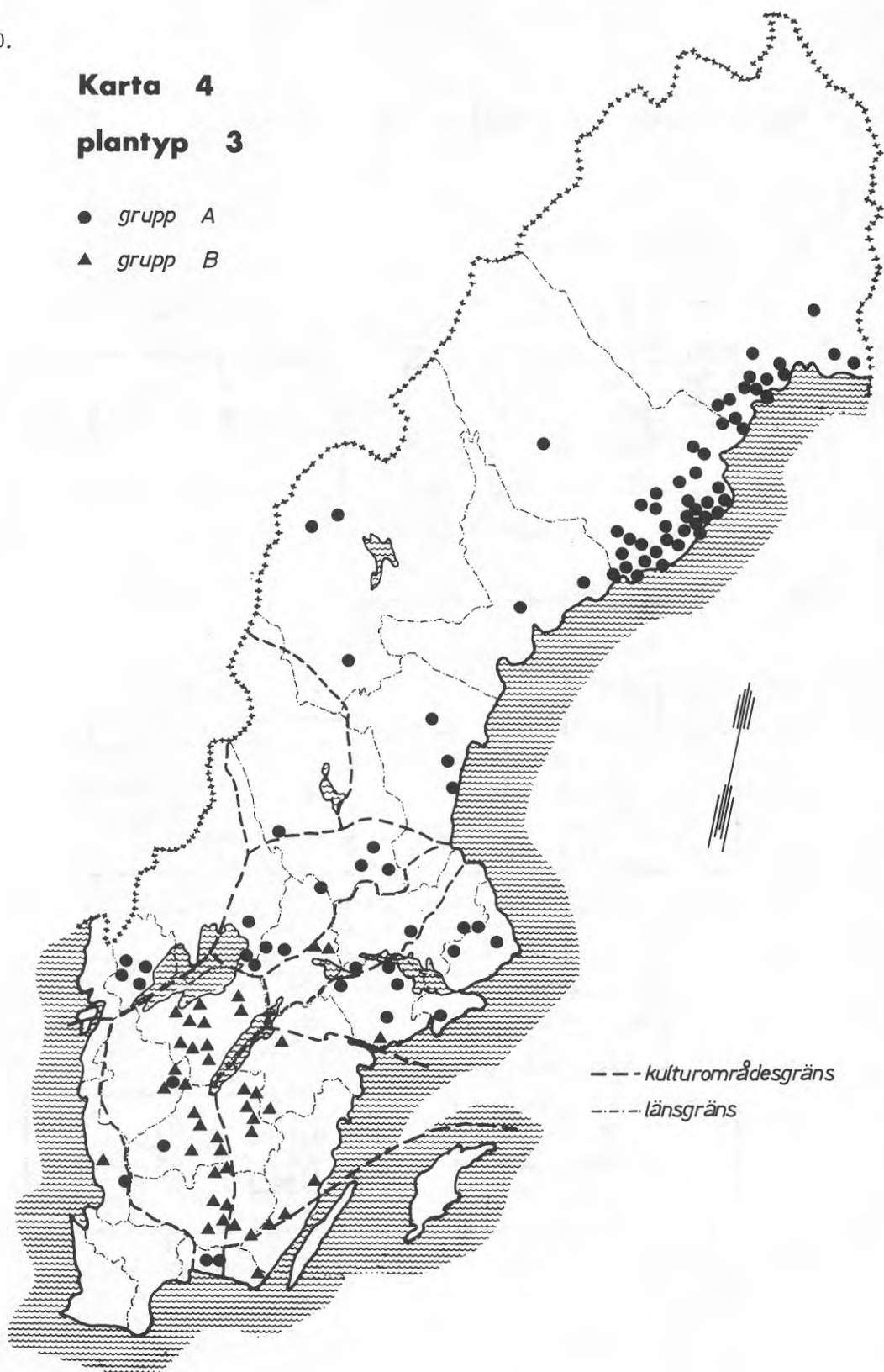
Ex. 37. Jönköpings län

Karta 4
plantyp 3

● *grupp A*

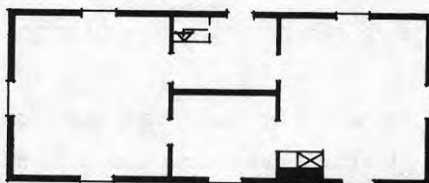
▲ *grupp B*

Plantyp 3

126 planer

Definition: Planen består av stora gavelrum åtskilda av ett mittparti, som av en med husets långväggar parallell mellanvägg delas i ett entrérum och en mindre kammare.

Denna planform är, liksom typ 2, ålderdomlig och brukar benämnas parstuga. I sin enklaste form (se ex. 38) är dess förekomst dokumenterad redan under 1500-talet (förmodligen är den ännu äldre) och under 1700-talet och början av 1800-talet var den en mycket vanlig form för bondgårdens mangårdsbyggnad i en mycket stor del av landet.

Med avseende till rummets utnyttjande kan i denna typ urskiljas två geografiskt skilda grupper.

Grupp A. Köket inrymt i det ena av de båda gavelrummen. Det andra 86 planer blir då salsrum medan mellankammarens utformning kan växla avsevärt alltifrån en skrub (ex. 38) till en välutbildad kammare (ex. 40).

Grupp B. Köket inrymt i mellankammaren. I regel blir detta litet och 40 planer ofta rätt dåligt belyst i de fall köksförstugan upptar en del av dess yttervägg.

I gruppen A är planerna oftast strikt symmetriska med likstora gavelkammare och det förekommer - speciellt i de nordligare länen - att denna symmetri ytterligare framhäves genom utbyggnad av förstugan eller mellankammaren eller bådadera. Denna utbyggnad av mittpartiet

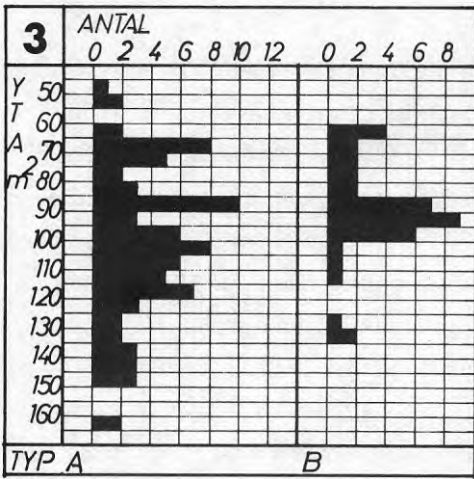
tillsammans med husets längd ger åt detsamma ett pompöst utseende, som inte lika lätt uppnås inom övriga hustyper. En regional företeelse begränsad väsentligen till Norrbotten är utbyggnad av planen med 2 gavelkamrar, s. k. ytterkamrar, vid ena gaveln (ex. 46-47). Dessa kamrar ligger i regel vid köket. I endast ett fall i materialet är de tillagda salsstugan. I några fall förekommer vinkelställda tillbyggnader med kammare och köksförstuga.

I grupp B är planerna i regel asymmetriska med det ena gavelrummet större än det andra. I mer än hälften av planerna är köket utvidgat medelst en vanligen endast en våning hög utbyggnad på huskroppen. Denna utbyggnad är i åtskilliga fall säkert tillkommen senare än huset i övrigt (ex. 50-51).

I grupp B är det ofta förekommande att ena gavelrummet avdelats för ett större skafferi. I grupp A kan på samma sätt ett skafferi avdelas i köket ofta i samband med en inbyggd köksförstuga.

Den geografiska utbredningen av grupperna framgår av karta 4. Grupp A hör med några undantag hemma i Mellansverige och Norrland medan grupp B ligger märkligt samlad på ett område som sträcker sig som ett band från östra Blekinge genom mellersta Småland till Väneren över östra delarna av Västergötland. Detta område motsvarar väsentligen det kulturområde, som av professor Sigurd Erixon benämns inre Sydvästsverige. Grupp A visar en klar koncentration till nordligaste Norrland kustland - 37 % av plantypen återfinns i Västerbotten och 16,5 % i Norrbotten. I övriga Norrland förekommer den sedan mer sporadiskt för att sedan i Mellansverige bli vanligare igen.

Fig. 7. Ytstorlek

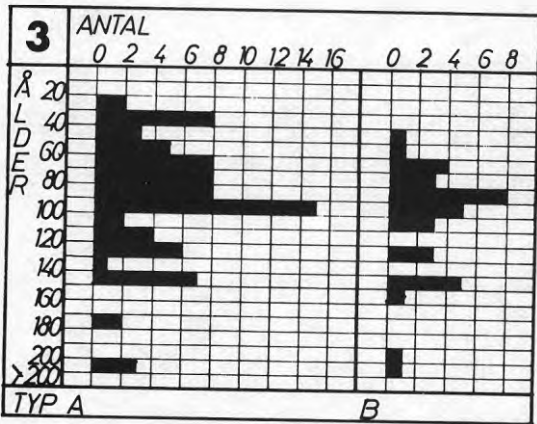
Ytstorleken varierar avsevärt inom grupp A (45 - 165 m²) med frekvenstoppningar vid 65 - 70 m², 85 - 90 m² och 100 - 105 m². Omkring 45 % av planerna i gruppen är mer än 100 m² och av dessa större planer återfinns 3/4 enbart i Västerbotten, där typen är både frekvent och ytstor.

I grupp B är endast ett fåtal planer över 100 m². Huvuddelen ligger mellan 80 - 100 m². Den undre gränsen är 60 m². Några regionala skiljaktligheter i detta avseende är inte påvisbara.

I grupp A saknar 30 % av husen övervåning. 52 % är 1 1/2 våningshus, resten har 2 våningar. De 7 st med ytterkamrar försedda husen saknar övervåning.

I grupp B saknar 22 % övervåning, 33 % är 1 1/2 våningshus, 45 % har fulla 2 våningar.

Fig. 8. Ålder

I grupp A är samtliga 1700-talshus att finna i Svealand. De utgör ca 6 % av hela antalet. De äldsta norrländska husen härrör från 1800-talets början och i huvudområdet i Västerbotten är hälften uppförda före 1865. I de flesta delarna av landet synes man av undersökning-materialet att döma redan före 1900 ha upphört att uppföra hus av denna plantyp medan den i Västerbotten varit vanlig fram till 1910. Även Värmland uppvisar ett par sent byggda hus i denna grupp - både där och i Västerbotten är det yngsta huset uppfört 1917.

Åldersdiagrammet för grupp B överensstämmer i väsentliga delar med det för grupp A. Inget av husen i B är dock uppfört efter år 1900. Byggnader uppförda under 1700-talets senare del återfinns väsentligen i Jönköpings och Skaraborgs län. Några regionala skillnader i övrigt beträffande husens ålder i denna grupp finns ej.

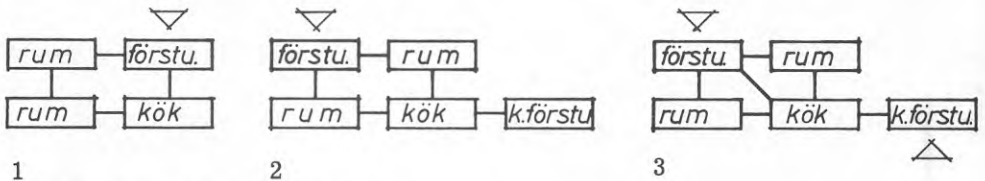

Fig. 9. Rumsförbindelse

I fråga om dörrförbindelserna mellan de olika rummen visar denna plantyp en avsevärd förbistring. Där emellertid planerna i grupp A inte komplicerats av rumsuppdelningar eller separata köksförstugor följer flertalet schema 1 i fig. 9.

I grupp B finns inget normalschema. Av planmaterialet här följer 28 % schema 2 och 22 % schema 3.

III. utan samband med text.

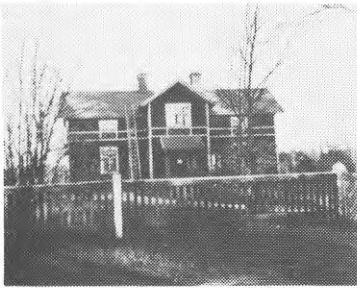
Ex. 38.

Ex. 40.

Ex. 43.

Ex. 44.

Ex. 45.

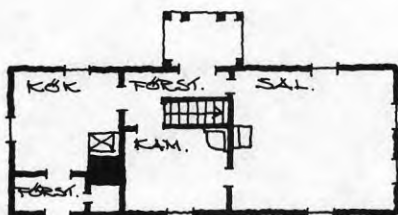

Variationer av typ 3

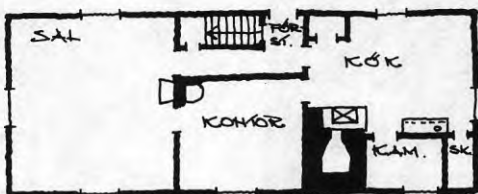
A

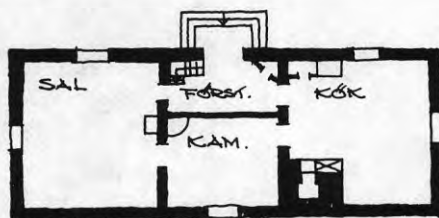
Ex. 38. Södermanlands län

Ex. 39. Älvsborgs län

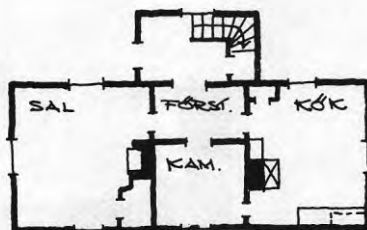
Ex. 40. Uppsala län

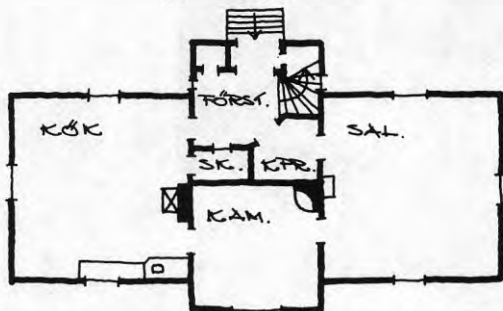
Ex. 41. Västmanlands län

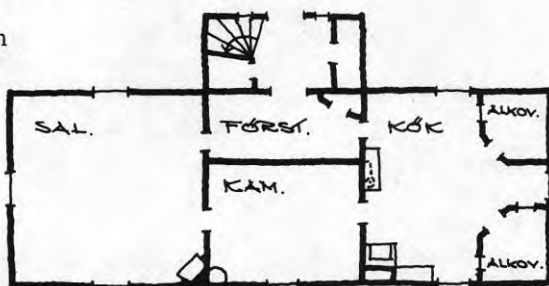
Ex. 42. Kopparbergs län

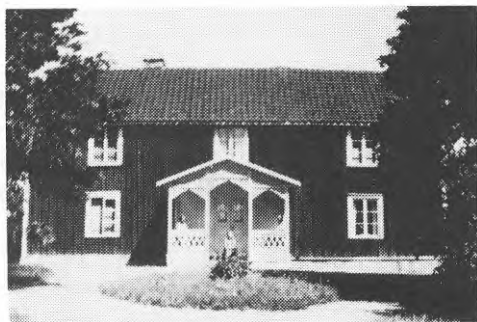
Ex. 43. Gästriklands län

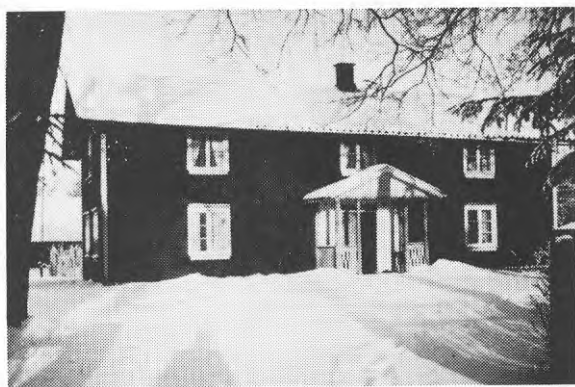
Ex. 44. Västerbottens län

Ex. 45. Västerbottens län

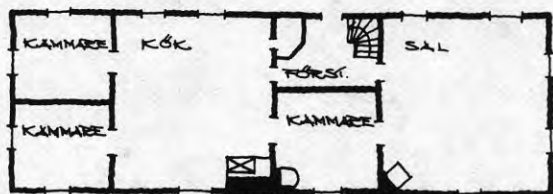

Ex. 49.

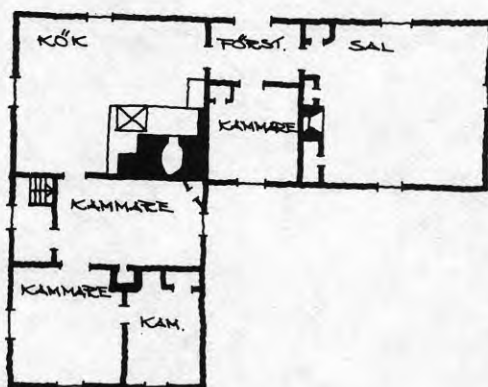

Ex. 50.

Variationer av typ 3

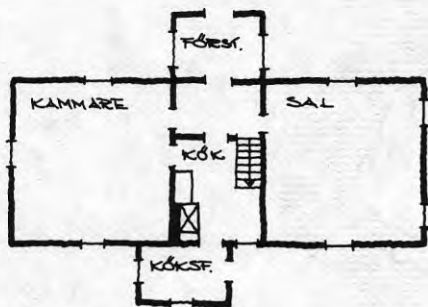

Ex. 46. Norrbottens län

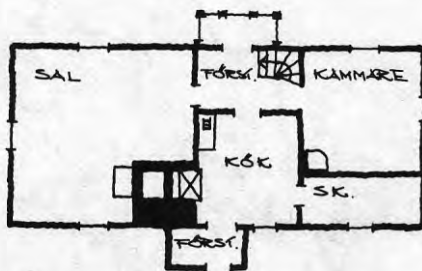

Ex. 47. Stockholms län

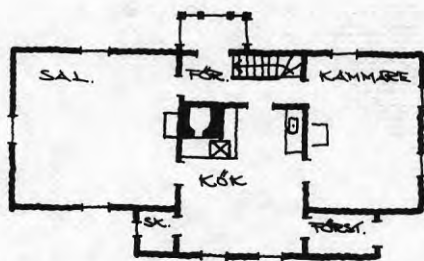
B

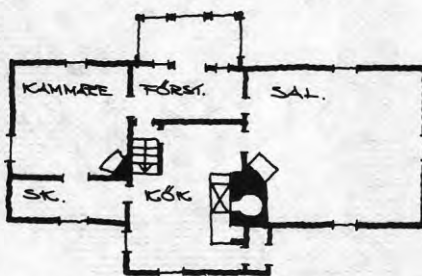
Ex. 48. Blekinge län

Ex. 49. Jönköpings län

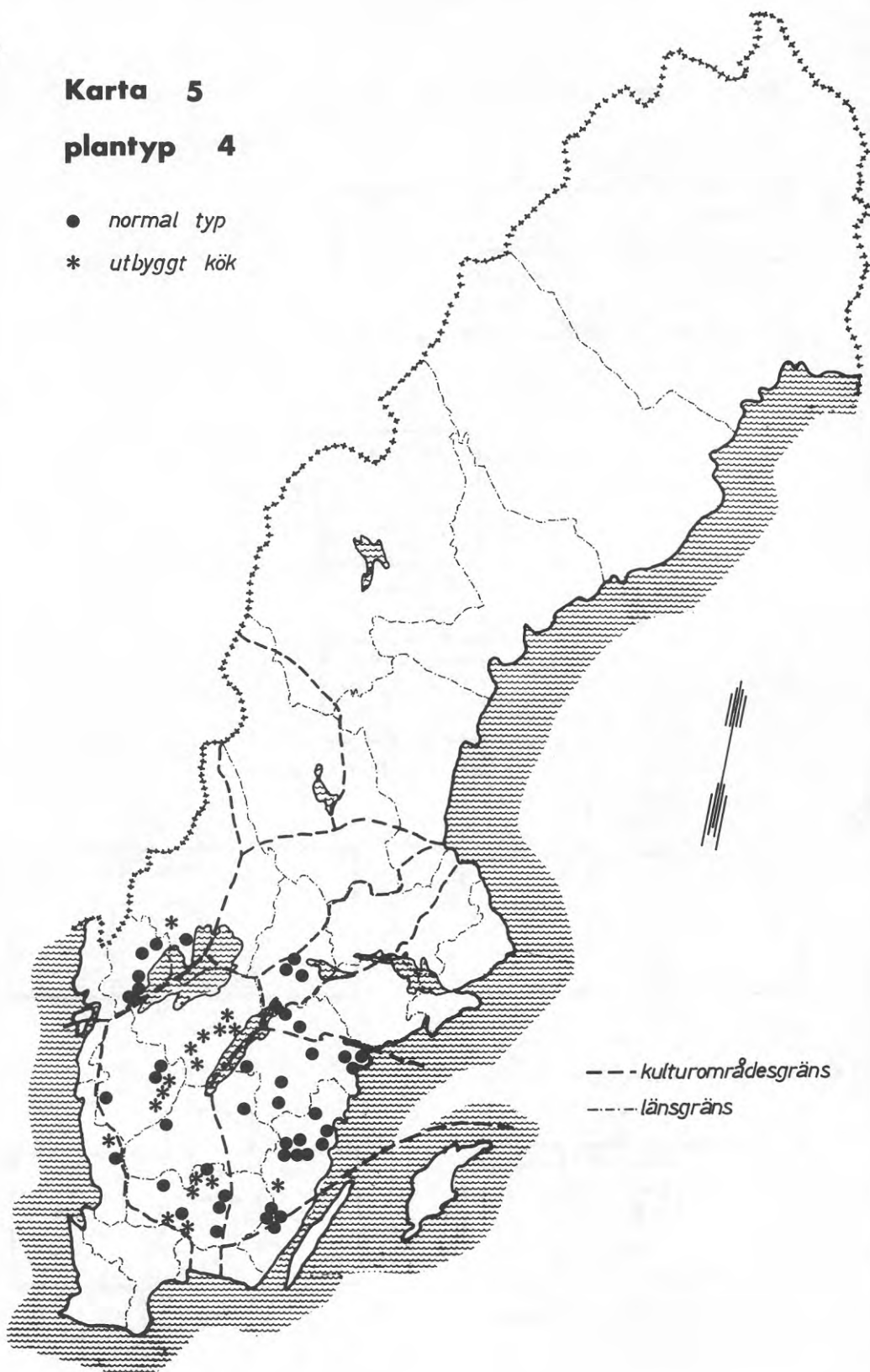
Ex. 50. Älvsborgs län

Ex. 51. Kronobergs län

Karta 5
plantyp 4

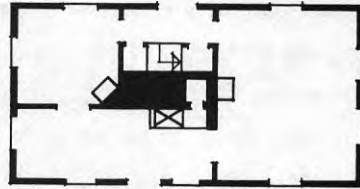
- *normal typ*
- * *utbyggt kök*

Plantyp 4

60 planer

Definition: Planen har en tämligen utsträckt rektangulär form och innehåller ett relativt stort gavelrum, med yttervägg på tre sidor samt motstående detta en förstuga med förstukammare samt ett - vanligen långsträckt - kök av samma längd som kammaren och förstugan tillsammans.

Det ligger nära tillhands att med ledning av definitionen bedöma typ 4 närmast som en variant av typ 2, där trappan i förstugan placerats på annat håll och ersatts av en liten kammare. Så är nog också fallet med en mindre del av typens planer, vilkas kök har en mer kvadratisk form och där förstukammaren är mycket liten (se ex. 52 och 53). I huvuddelen av planerna är emellertid kammaren ett relativt stort och välutbildat rum med avsevärt större djup än förstugan. Köket har i de fallen också en säreget långsträckt form. Planen får härigenom en gentemot typ 2 så helt avvikande karaktär, att man har grundad anledning att tillskriva den ett helt annat ursprung, något som också finner stöd i den etnologiska forskningen. Ett släktskapsförhållande råder däremot med stor sannolikhet med planformer enligt typ 10.

Typen omfattar sålunda dels en mindre grupp A (15 %) där planformerna närmast ter sig som en variant av typ 2 - vare sig nu denna typ verkligen varit förebilden eller likheten uppstått oavsiktligt genom en för typen avvikande måttsättning - dels en huvudgrupp B. Denna senare grupp är tämligen homogen med murstocken centralt placerad och till-

sammans med vindstrappan helt utfyllande förstugans inre del omöjliggörande dörrförbindelse mellan kök och förstuga. Endast i ett fåtal fall (ex. 58 och 59) har murstocken eller trappan skjutits undan, så att en dörrförbindelse med köket åstadkommits. Genom att den murade ugnen tagits bort, får köket i några fall en vinkelform, där ena vinkelbenet sträcker sig upp mot förstugan. Samma vinkelform kan uppstå, när den murade ugnen förlagts till yttervägg (ex. 59). En sådan förläggning av ugnen förekommer i 7 fall. Slutligen förekommer det i 28 % av planmaterialet i denna typ att köket försetts med en utbyggnad delvis eller i hela sin utsträckning.

Planerna av typ 4 är, som framgår av karta 5, väsentligen sydligt lokaliserade och förekommer ej norr om Mälaren - Vänernområdet; ej heller i Södermanland. Grupp A förekommer delvis i samma områden som planer av typ 2 men exempelvis även i Älvsborgs län, där planer av typ 2 är helt orepresenterade. Detta styrker antagandet ovan, att flera av planerna inom grupp A endast skenbart är besläktade med typ 2.

Planer av typ 4 är sålunda spridda över hela Götaland med undantag för de f. d. danska landskapen Bohuslän, Hallands kustbygd och Skåne - Blekinge. Därutöver kan noteras dess förekomst i Närke, samt att den är så gott som orepresenterad i Jönköpings län. Tillbyggnad av köken gör man, som utbredningskartan visar, i Västergötland och Kronobergs län.

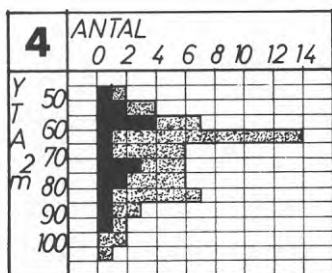

Fig. 10. Ytstorlek

Storleken å i typen ingående planer framgår av fig. 10. Här har i diagrammet med mörkare ton angivits storleken på de planer, som har utbyggda kök. Trots tillbyggnaden hör de i genomsnitt till de mindre i typen, vilket i sin tur möjligen förklarar, varför utbyggnad skett. För typen i sin helhet rör det sig om hus, vars planytor varierar mellan $45 - 110 \text{ m}^2$ med tyngdpunkten mellan $60 - 65 \text{ m}^2$. Någon regional särart beträffande storleken kan inte direkt påvisas med undantag för att husen i Skaraborgs län har mycket liten planyta, i det närmaste samtliga under 60 m^2 .

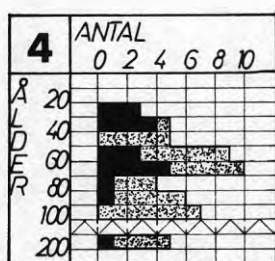

Fig. 11. Ålder

Åldersvariationerna framgår av fig. 11. Diagrammet torde väl få tydas så, att hus med denna planform varit frekventa alltifrån 1800-talets början (förmodligen också långt tidigare) fram till 1900-talets början. Yngsta huset av denna typ har byggnadsåret 1918.

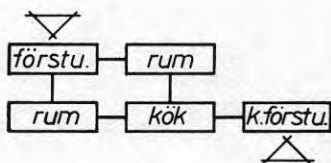

Fig. 12. Rumsförbindelse

Det vanligaste sättet att ställa rummen i förbindelse med varandra framgår av fig. 12. 68 % av planerna följer detta schema. Ytterligare 10 % visar samma förbindelseschema men har därutöver dörr mellan förstugan och köket. Endast 3 planer saknar separat köksentré.

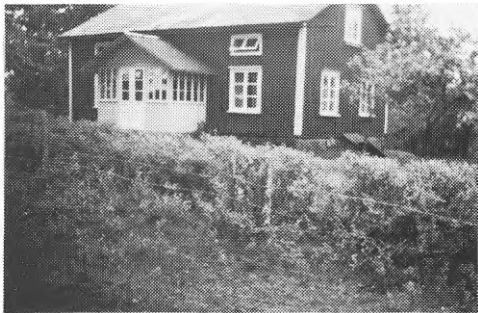

Ex. 53.

Ex. 54.

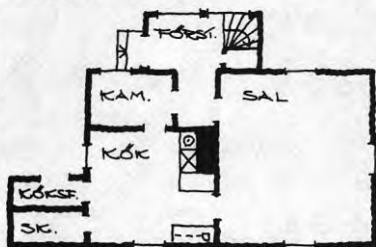
Ex. 56.

Variationer av typ 4

A

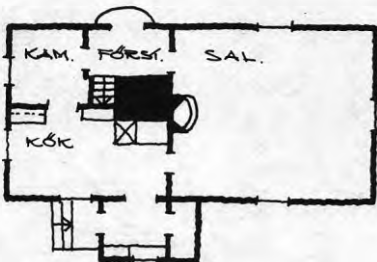

Ex. 52. Kronobergs län

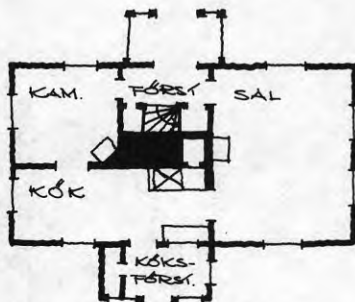

Ex. 53. Östergötlands län

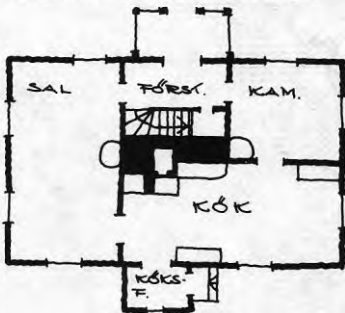
B

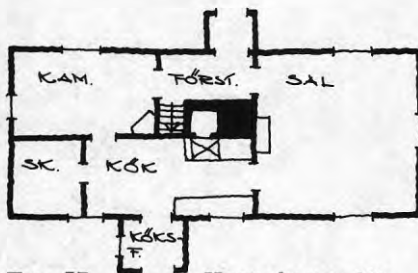
Ex. 54. Jönköpings län

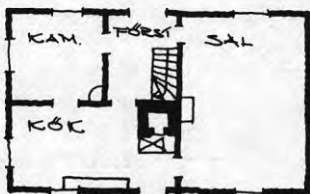
Ex. 55. Kalmar län

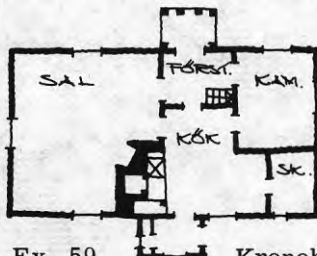
Ex. 56. Älvsborgs län

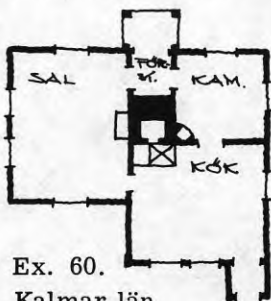
Ex. 57. Kronobergs län

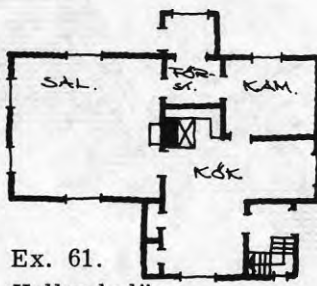
Ex. 58. Örebro län

Ex. 59. Kronobergs län

Ex. 60.
Kalmar län

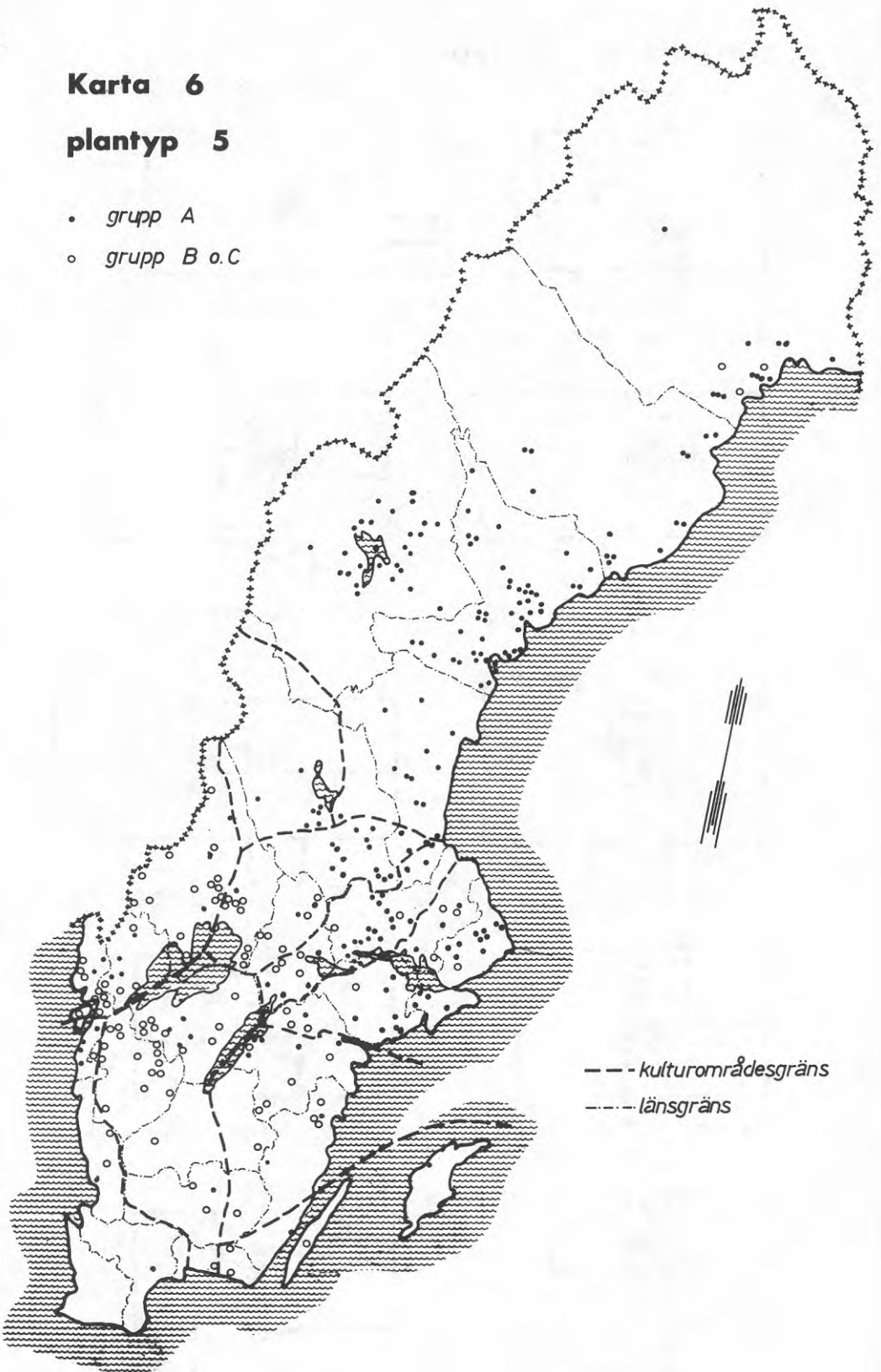

Ex. 61.
Hallands län

Karta 6

planttyp 5

- grupp A
- grupp B o.C

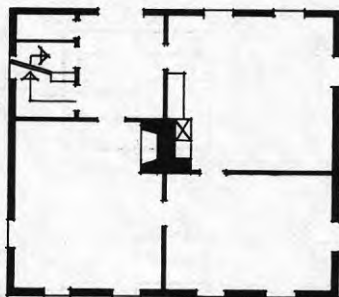

plantyp 5

320 planer

Definition: Plantyp med 4 utrymmen
- 2 rum, kök och entrérum - sam-
lade kring en central murstock.

Samtliga dessa utrymmen är hörnrum.
Entrérummet är i en del fall avdelat
så, att en särskild förstugukammare
bildats.

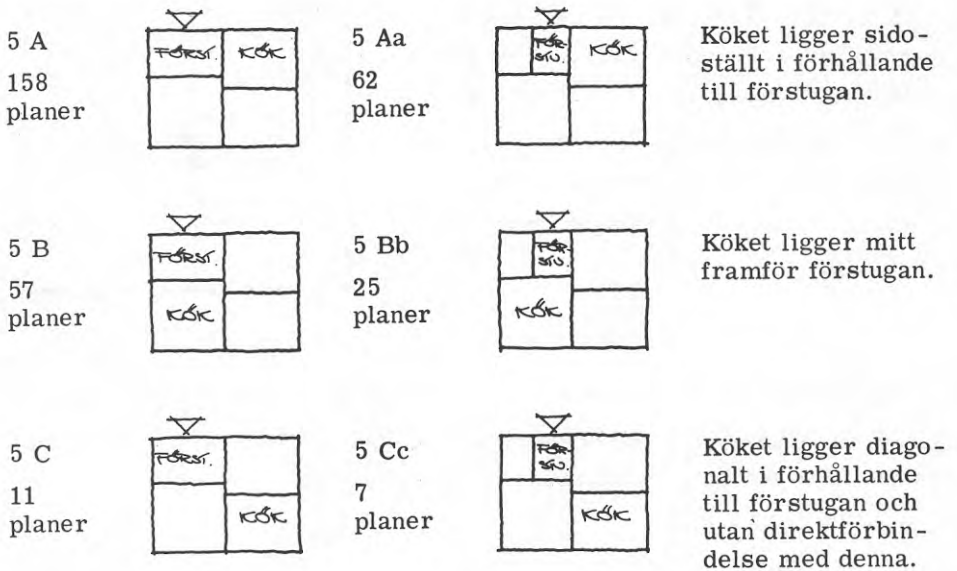

Detta är den i undersökningsmaterialet vanligaste förekommande plantypen. Med gränsen mot Skåne som sydgräns, förekommer den i övrigt över hela landet. I förhållande till övriga plantyper dominerar den i följande områden:

Bohuslän	50 % av antalet hus
Sydöstra Värmland	33 % " " "
Södermanland	32 % " " "
Stockholms län	53 % " " "
Uppsala län	63 % " " "
Västmanlands län	47 % " " "
Gästrikland	53 % " " "
Västernorrlands län	69 % " " "
Jämtland	54 % " " "

Planfiguren är i regel en rektangel, som närmar sig kvadratens form. Husets bredd understiger som regel ej 70 % av dess längd och det vanliga är 80 - 90 %. Yttermått och med dem planernas bruttoyta varierar avsevärt. Undersökningsmaterialet uppvisar alla storlekar mellan 45 m^2 och 140 m^2 .

Som typ tillhör den en av de mer stabila. Likaväl uppvisar den en del variationer, dels ifråga om rummens inbördes storleksförhållanden, dels med avseende till placeringen av köket. Det sistnämnda förhållandet har visat sig karaktärisera tre olika grupper inom typen.

Utbredningskartan (karta 6) visar, att den till antalet största gruppen 5 A och 5 Aa går från norr till en sydgräns i höjd med Göteborg - Jönköping medan grupperna 5 B och 5 Bb har en väsentligen sydlig utbredning koncentrerad till Västergötland, Bohuslän, Värmland och Närke med ungefärlig nordgräns vid Dalälven.

Grupp 5 A och 5 Aa

Inom dessa grupper finns, med hänsyn tagen till rummens inbördes storlek, 3 olika variationer

1. Kök och sal ung. likstora. Kökskammaren minsta rummet (ex. 62).
2. Salen största rummet, kök och kökskammare likstora (ex. 63).
3. Köket största rummet. Sal och kökskammare likstora (ex. 64).

Varianten nr 3 finns ej bland planer inom grupp 5 Aa. Vid sidan av de här angivna variationsformerna finns många mellanformer och någon absolut fixerad normaltyp kan ej fastställas.

Plåner av typ 5 Aa är en förstoraad plantyp 5 A, där den sedvanliga handkammaren eller skafferiet i förstugan under trappan växt ut till en liten kammare (ex. 65). Ofta har dock denna förstukammare en mera självständig och ursprunglig roll i kompositionen (ex. 66). Speciellt vanlig blir denna planlösning, då huset förses med utanpåliggande trapporn, något som är sedvänja i Västsverige och där framför allt i Bohuslän (ex. 67).

Beträffande den geografiska utbredningen gäller (se karta 1) generellt, att där planer typ 5 A förekommer, där finns även typ 5 Aa. Några undantag finns som t. ex. i Värmland och Närke, som saknar förstukammartypen. Helt saknas den också i Jämtland, där annars typ 5 A är högfrekvent och dominant i bebyggelsen. 37 % av planerna typ 5 A återfinns ungefär lika fördelade i Västernorrland och Jämtland, 10 % i Kopparbergs län och ungefär lika mycket i Stockholms län.

Planerna typ 5 Aa är i hög grad typiska för Västernorrland, som redovisar 34 % av husen med denna planform, medan Kopparberg, Västmanland och Bohuslän endast har 10 % var. Bohuslän är anmärkningsvärt så tillvida att där finns mer av denna typ än av typ 5A. Den tidigare nämnda sedvänjan att i detta landskap bygga trapporn torde förklara detta förhållande.

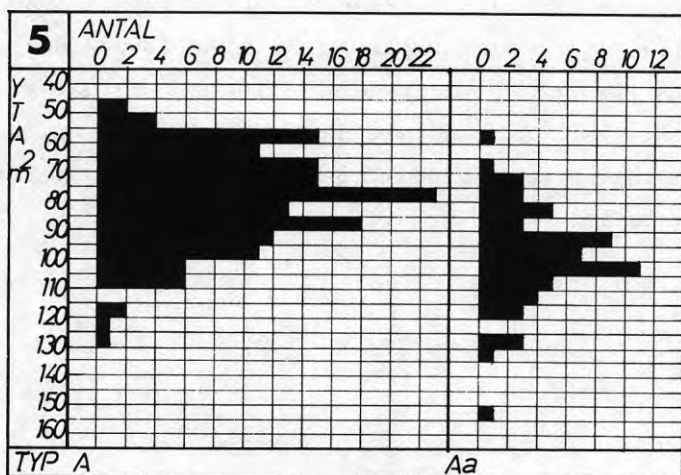

Fig. 13. Ytstorlek

Diagrammen visar, som redan ovan framhållits, att planerna i typ 5 Aa i genomsnitt är större än i typ 5 A. En undersökning av ytstorlekarna i de olika länen ger vid handen att husens bottenplaner i Mellansverige generellt är mindre än dem i Dalarna och Norrland. Så återfinns t. ex. planer typ 5A med över 100 m² yta endast i Jämtland och Västernorrland. I fråga om typ 5 Aa är de stora husen på mellan 105 - 155 m² helt koncentrerade i Kopparbergs- och Bohuslän. 74 % av husen i dessa grupper är av 1 1/2 våningstyp, 20 % har endast en våning och 6 % fulla två våningar.

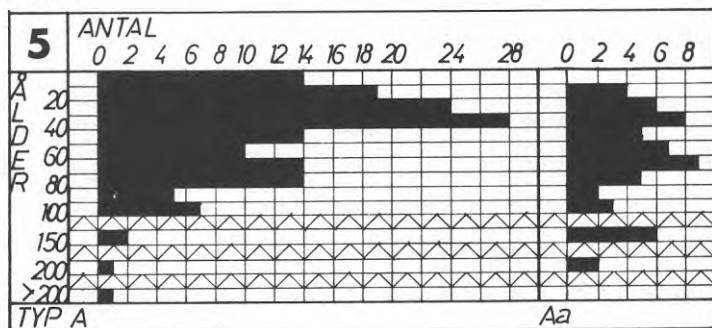
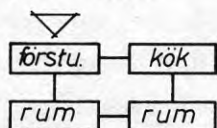

Fig. 14. Ålder

Diagrammet för typ 5 A visar, att denna plantyp varit frekvent alltsedan 1860-talet och att den funnits även tidigare. Påfallande är den frekvens-topp, som före finns mellan 1905 - 15 och där huvudparten av husen är från Norrland och Dalarna. Det är möjligt att denna byggnadshausse har samband med sågverksindustrins frammarsch under denna tid och böndernas skogsförsäljningar i samband härmed. Ett studium länsvis av åldersfördelningen ger ytterligare vid handen, att 80 % av husen av typ 5 A i Stockholmslän med jämn spridning är byggda mellan 1800 - 1900 medan de i sydligare länen och i Väster- och Norrbotten i stort sett endast förekommer efter 1900. Att plantypen in på 1940-talet varit vanlig, därom ger de visserligen avtagande men dock relativt höga frekvensstaplarna i diagrammet besked.

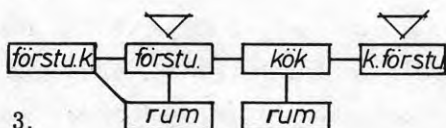
Åldersfördelningen inom typ 5 Aa visar en i jämförelse med typ 5 A relativt sett högre frekvens för årtiondena under senare hälften av 1800-talet medan den därefter minskat i användning. Av intresse är de många planerna i denna grupp, som är hundraåriga och däröver. Det visar sig, att om man delar upp samtliga 5 Aa-planer på de två grupper, som exemplen 65 och 66 representerar, så är det i gruppen enligt ex. 65 man återfinner det överväldigande antalet äldre planer. Av 16 hus, byggda enligt denna plantyp, är endast två byggda efter år 1900 medan hälften är byggda före 1850 och därtill alla i Västernorrlands län. Denna plantyp är sålunda betydligt äldre och mer snävt lokaliserad än planerna lika ex. 66, som är spridda i både norr och söder som är mest frekventa 1875 -1885 och 1905 - 1925.

1.

2.

3.

Fig. 15.

Rumsförbindelse

De olika rummen i planer av typ 5 A är förbundna med varandra efter ett mycket ensartat mönster illustrerat av schema 1 å fig. 15. I några få fall saknas dörr mellan de båda rummen (salen och kökskammaren). Vidare förekommer på en del planer (8 %) att köket har en särskild köksförstuga.

Planer av typ 5 Aa uppvisar större variationsmöjligheter i förbindelseschemat. Nära hälften följer schema 2. Den särskilda köksentrén är relativt vanlig för denna typ (34 %) men den hör mera samman med förbindelseschemat 3. I övrigt förekommer ett flertal individuella variationer - dörr kan saknas mellan förstuga och kök, mellan förstuga och sal (för förstugukammaren blir då ett förrum till salen) etc.

Grupp 5 B och 5 Bb

Planvariationerna i dessa grupper motsvarar i stort samma i grupperna 5 A och 5 Aa. Ett nytt inslag utgör emellertid de planformer, som visas i ex. 70 och 71. Dessa har en långsträckt rektangulär form och återfinns i Östergötland, Närke och Värmland. Dessa landskap motsvarar utbredningsområdet för plantyp 2, som ju ävenledes har denna utsträckt rektangulära form och som lätt genom insättandet av en i det stora rummet avdelande vägg erhåller samma utseende som 5 A. Man har här säkerligen att göra med en korsnings- eller övergångsform. Ex. 68 - 71 visar, att det finns två olika variationsformer med avseende till rummens inbördes storlek. Den ena har ungefär jämnstora gavelkamrar, (ex. 68, 70) medan i den andra (ex. 69, 71) gavelkammaren intill entrén är större än den andra. Den första benämnes här kammartypen, den senare salstypen. Salstypen är särskilt frekvent i Värmland, varifrån en dryg tredjedel av dessa planer härstammar och där kammartypen är representerad med endast några få exempel.

Planformerna inom grupp 5 Bb är väsentligen begränsade till Västsverige - västra delen av Skaraborgs län, Älvsborgs län, Hallands läns skogs - trakter och Bohuslän. Ett par undersökta hus i Blekinge följer samma plantyp (ex. 74)

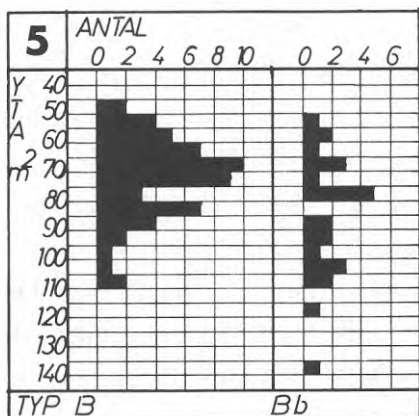

Fig. 16. Ytstorlek

Planerna med förstukammare visar sig naturligt nog genomgående något större än de övriga. Jämfört med grupperna 5 A och 5 Aa är de frekventa ytstorlekarna något mindre. Någon regional skillnad i fråga om planernas ytstorlek kan knappast konstateras - möjligen med undantag för Värmland, där flertalet större planer av typ 5 B återfinns. Husen i dessa grupper är till 60 % 1 1/2 våningshus. 25 % 1 våningshus och resten har fulla 2 våningar.

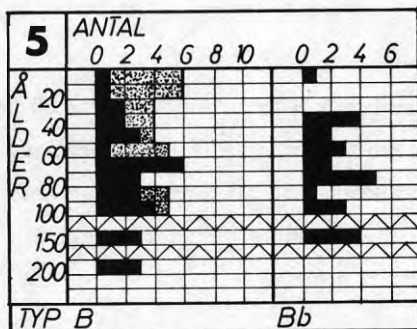

Fig. 17. Ålder

Vad avser husens ålder inom dessa grupper vill det synas, som det här är fråga om ett planmönster, som haft livskraft alltsedan 1700-talet. Typ 5 B har tydligen bibehållit sig ända in på 1940-talet medan i typ 5 Bb endast finns ett exempel yngre än år 1915.

Åldersdiagrammet för typ 5 B lönar sig att analysera närmare. I dess diagram har salstypen markerats med mörk ton. Det vill därvid synas som om salstypen är en äldre form än kammartypen. Den förra visar fr. o. m. 1880-talet en avtagande tendens medan den senare till större delen tillkommit efter denna tid. För typ 5 Bb har på grund av det heterogena materialet en motsvarande uppdelning inte låtit sig göra med tillräcklig säkerhet.

Ett studium av åldersfördelningen regionalt visar, att flertalet hus av typ 5 B mer än 80 år gamla är belägna i Värmland. Det stämmer väl med vad som tidigare sagts om salstypens storlek och lokalisering. I typ 5 Bb har planerna från Bohuslän högre ålder än övriga - endast ett hus av 7 år yngre än 70 år.

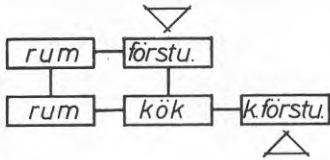

Fig. 18. Rumsförbindelse typ 5 B

Förbindelsen mellan rummen i planer av typ 5 B är ordnad enligt schemat å fig. 18. Av de 57 planerna följer 52 schemat, därav 24 med separat köksförstuga. I de fem övriga består avvikelserna i, att dörr saknas antingen mellan de båda rummen eller också mellan köket och intilliggande rum. I ett fall finns dörrar från köket till båda rummen.

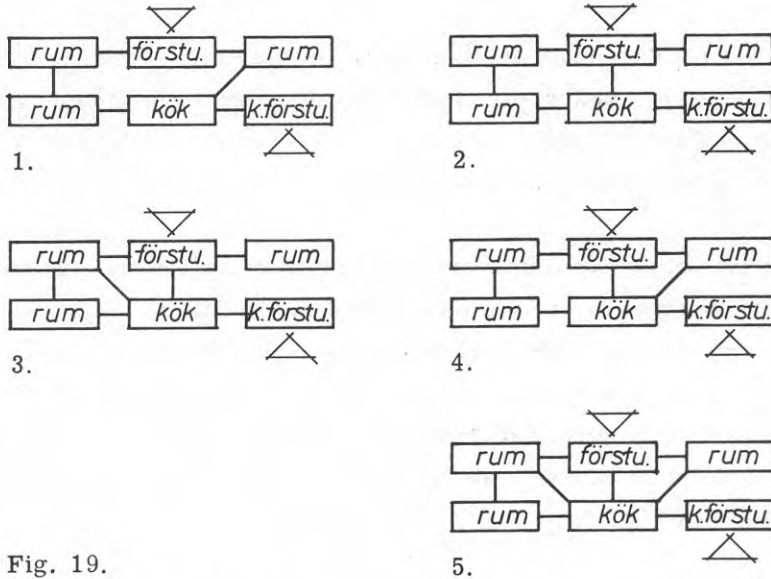

Fig. 19.

Rumsförbindelse typ 5 Bb

Det har redan påpekats, att planerna i typ 5 Bb utgör ett tämligen heterogent material. De många olika mönstren för att sammanbinda rummen med varandra bekräftar detta - på 25 planer finns 13 olika förbindelse-schema 8 planer följer emellertid schema 1 i fig. 19, varför det väl får anses vara det för gruppen mest karaktäristiska. Schema 2 - 5 visar några alternativ, som vart och ett är gemensamt för 2 planer. Endast en plan saknar den särskilda köksentrén.

Grupp 5 C och 5 Cc

Dessa typer omfattar relativt få planer. Liksom i fråga om de övriga grupperna inom plantyp 5 finns inom dessa grupper olika variationer med hänsyn till rummens inbördes storleks förhållanden, vilket framgår av ex. 75 - 78. Det är här liksom tidigare huvudsakligen fråga om variationer i gavelkamrarnas storlek.

Grupp 5 C har sitt spridningsområde i de västra Vänerlandskapen - 5 av de 11 planerna hör hemma i Värmland, väster om Klarälven. I övrigt är typen representerad i Blekinge och på Öland. Märkligt nog finns ett exempel också i Uppsala län - av samma typ som ex 78 och byggt 1935. Planytorna varierar mellan 45 m^2 - 90 m^2 . Flertalet hus av denna typ har tillkommit under 1900-talet - endast tre har uppförts under 1800-talets senare hälft. Hälften av husen är av 1 1/2 våningstyp, resten 1 vånings.

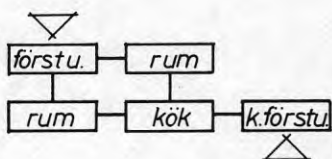

Fig. 20. Rumsförbindelse typ 5 C

Dörrförbindelserna mellan rummen följer i flertalet fall schemat på fig. 20. Avvikelserna består i att dörr saknas mellan förstugan eller köket och det ena rummet.

Av planerna i grupp 5 Cc finns 5 i Västsverige (Västergötland, Dalsland och Bohuslän) och 2 i norra Kalmar län. Husen i denna typ är tämligen stora med planytor som varierar mellan 80 - 130 m². Det äldsta huset är 70 år, det yngsta 19.

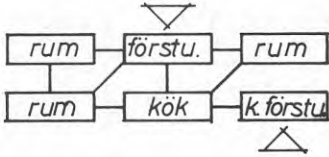
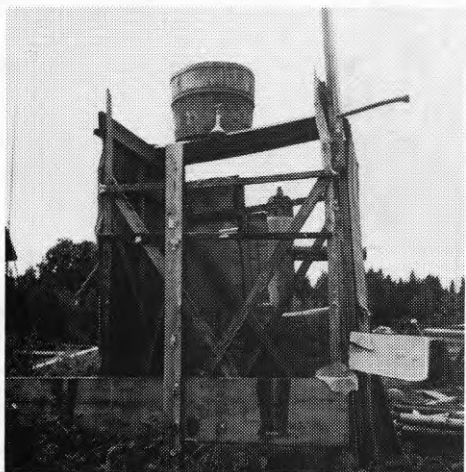
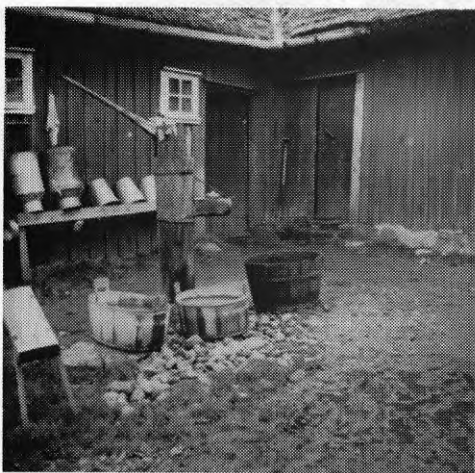

Fig. 21. Rumsförbindelse typ 5 Cc

Flertalet planer har dörrförbindelserna mellan rummen ordnade enligt schemat å fig. 21.

Dusch.

Arbetsplats vid ladugård.

III. utan samband med text.

Ex. 63.

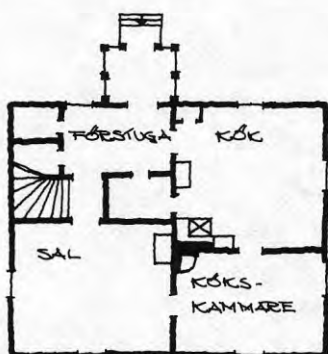
Ex. 64.

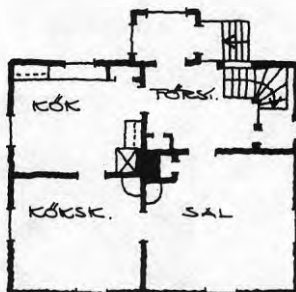
Ex. 65.

Variationer av typ 5:A

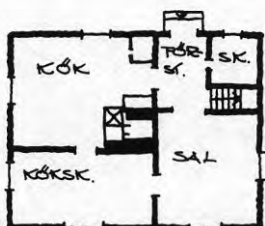
A

Ex. 62. Västernorrlands län

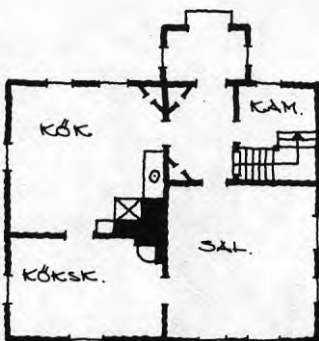

Ex. 63. Uppsala län

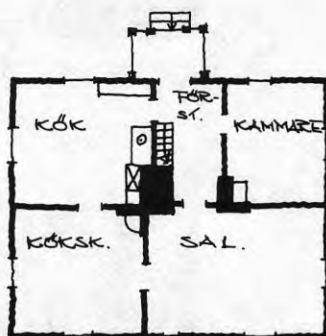

Ex. 64. Stockholms län

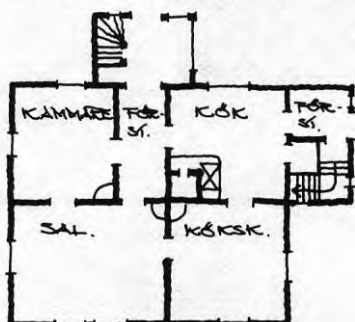
Aa

Ex. 65. Västernorrlands län

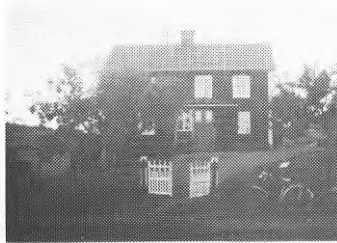
Ex. 66. Kopparbergs län

Ex. 67. Bohuslän

Ex. 68.

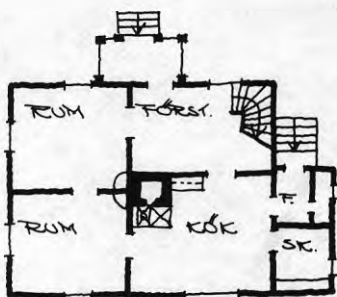
Ex. 70.

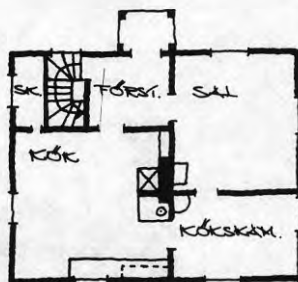
Ex. 74.

Variationer av typ 5:B

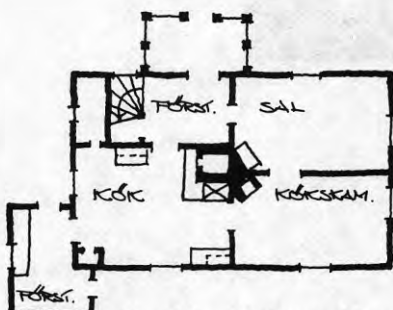
B

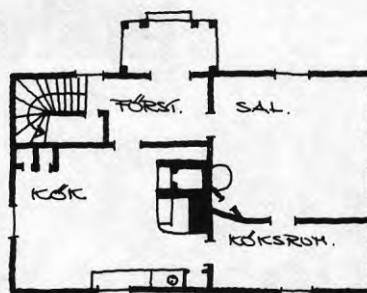
Ex. 68. Älvsborgs län

Ex. 69. Värmlands län

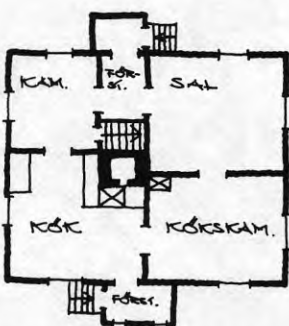

Ex. 70. Kalmar län

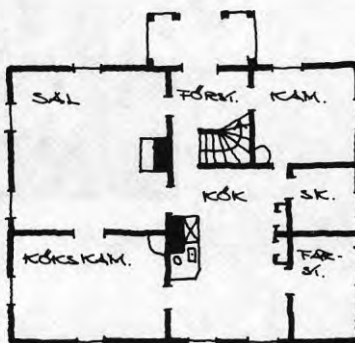

Ex. 71. Värmland

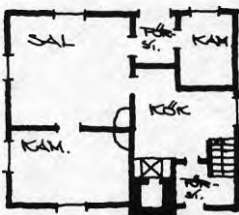
Bb

Ex. 72. Bohuslän

Ex. 73. Älvsborgs län

Ex. 74. Blekinge

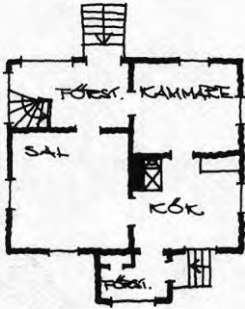
Ex. 75.

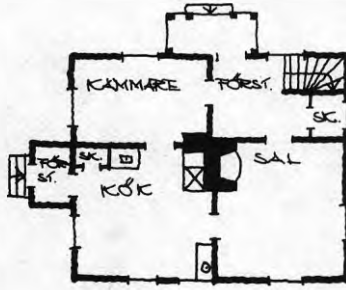
Ex. 76.

Variationer av typ 5:C

C

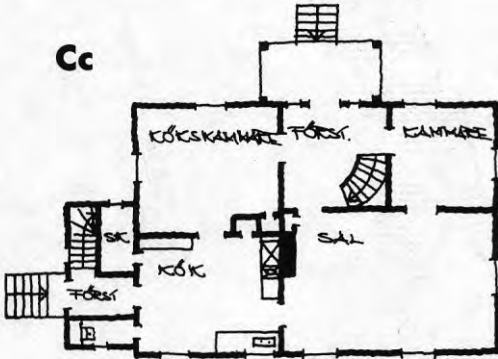

Ex. 75. Bohuslän

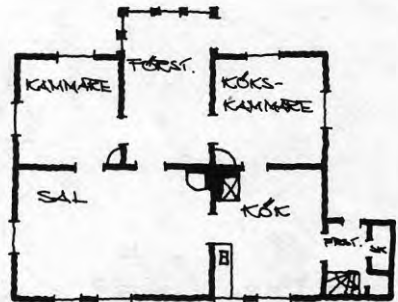

Ex. 76. Värmland

Cc

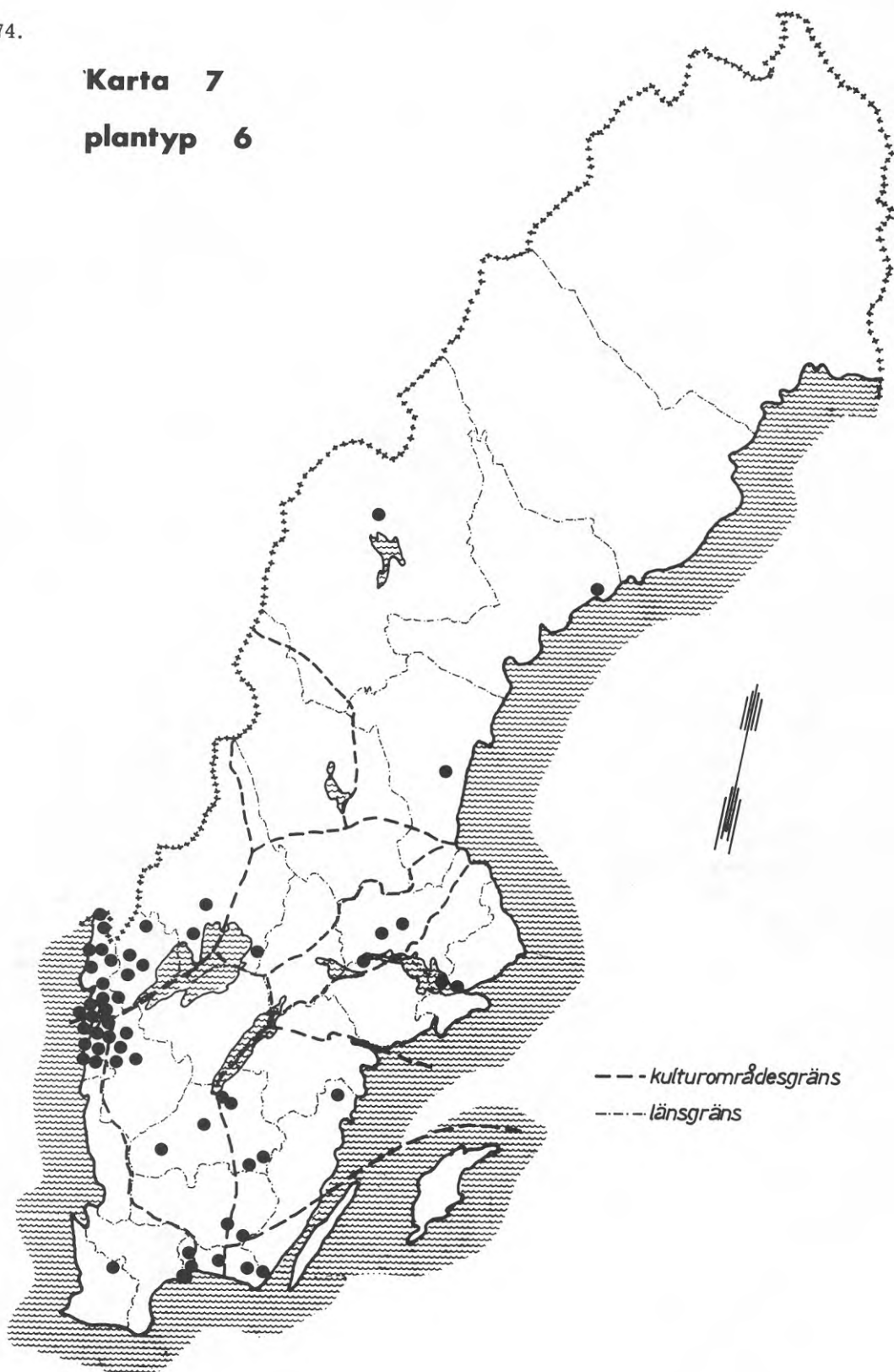

Ex. 77. Älvsborgs län

Ex. 78. Bohuslän

Karta 7
plantyp 6

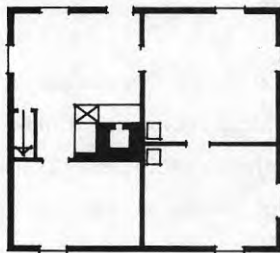

plantyp 6

55 planer

Definition: Plantyp med 4 utrymmen bestående av 3 rum och kök samlade kring en central murstock. Samtliga utrymmen är hörnrum. Entréutrymme saknas helt eller är förlagt i utbyggnad (ev. sekundärt inbyggt i kök eller rum).

Denna plantyp har genom sin oftast nära nog kvadratiska planform en starkt formell likhet med plantyp 5. I fråga om de olika rummens storlek och karaktär avviker den däremot så avgörande från denna, att det tydligt är fråga om en separat planform.

Husens samtliga 4 utrymmen är utnyttjade som bostadsrum och de förstugor som finns är sekundärt utbyggda utanför den egentliga planrektangeln, vilket framgår av planexemplen 79-84. I primitiva fall (ex. 79) finns endast en ytterdörr utan förstuga direkt till köket, som sålunda måste passeras för att man skall komma till de övriga rummen. I de flesta fall finns dock två förstugor, den ena till köket och den andra till något av de övriga rummen. Exemplen visar några olika variationsmöjligheter härvidlag. I ex. 83 har förstugan svällt ut till ett trapphus vid gaveln lika brett som denna. Denna anordning, som innebär, att huset förlängts till att omfatta även gavelförstuga med trappa, återfinns även i andra plantyper och är en regional företeelse förekommande speciellt i Jönköpings och Kronobergs län. Trappornspåbyggnader i övrigt är lokaliserade i huvudsak till inre sydvästsverige och övre västsverige (se kartan över de svenska kulturområdena sid. 74) med Bohuslän som absolut tyngdpunkt.

Placeringen av förstugan med "fin"-entrén sker vanligen (60 %) vid ett av de till köket angränsande rummen. I övrigt är det ungefär lika vanligt att den saknas helt, leder både till ett rum intill köket och till dettas diagonalrum, respektive placeras enbart som entré till kökets diagonalrum.

Plantypens utbredning framgår av karta 7. Det framgår där, att den är särskilt frekvent i Bohuslän, där en dryg tredjedel av husen med denna planform återfinns. Blekinge och det inre av Småland är ett annat mera samlad utbredningsområde. I övrigt finns den representerad i Vänerens norra kustområden och i Mälardalen. De enstaka husen i Norrland med planer, som liknar denna typ, torde ha annat ursprung och tillkommit genom ombyggnader.

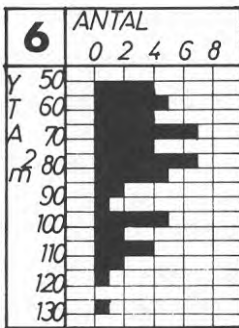

Fig. 22. Ytstorlek

Planytornas variationer är, som framgår av fig. 22, avsevärda - mellan 50 - 130 m². Planerna från Älvsborgs län och Bohuslän håller sig under 100 m², medan flertalet i Jönköpings och Kronobergs län ligger över. Blekingeplanerna är små och överstiger ej 75 m² yta. Endast 2 hus har fulla tvåvåningar av de övriga är hälften 1-våningshus och hälften har 1 1/2 våning.

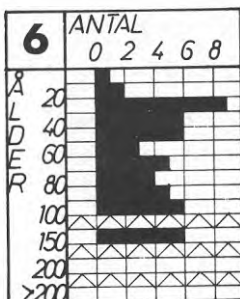

Fig. 23. Ålder

Beträffande åldern synes planer av denna art varit använda alltifrån tidigt 1800-tal in till 1900-talets mitt. En undersökning av åldersförhållandena länsvis ger vid handen att Bohuslänshusen är genomgående av hög ålder. Alla hus med denna plantyp, som byggts före 1850, återfinns i detta län, där för övrigt endast ett fåtal är byggda senare än 1900. Husen i Småland och Blekinge är samtliga byggda under 1900-talet, där plantypen tydligen är en yngre företeelse

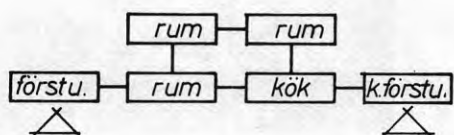

Fig. 24. Rumsförbindelse

Till följd av "finrums"-entréns olika placeringsmöjligheter blir de olika kombinationerna ifråga om rummens dörrförbindelser mångfaldiga. Närmare bestämt finns 21 olika varianter. I den största gruppen med förstuguentré till ett till köket angränsande rum följer dock 23 av 33 planer schemat å fig. 24. Separat köksentré saknas hos 16 % av planerna.

Ex. 79.

Ex. 80.

Ex. 81.

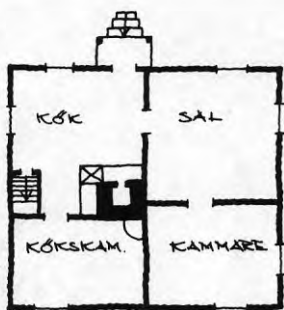

Ex. 82.

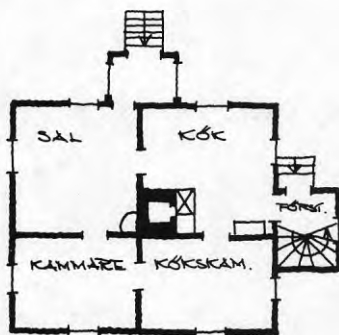

Ex. 83.

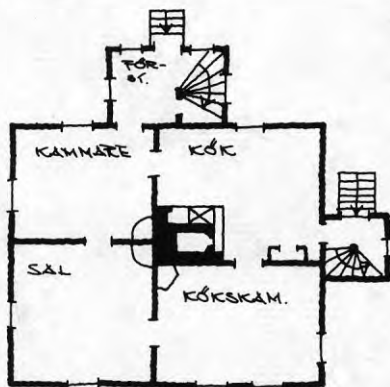
Variationer av typ 6

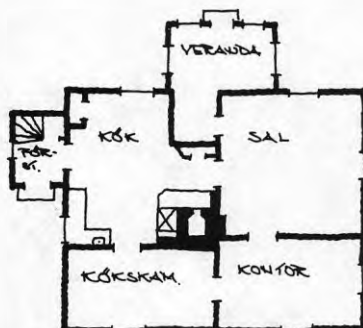
Ex. 79. Bohuslän

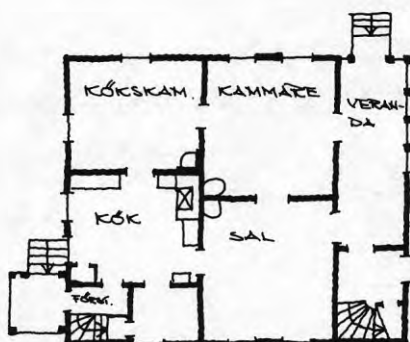
Ex. 80. Bohuslän

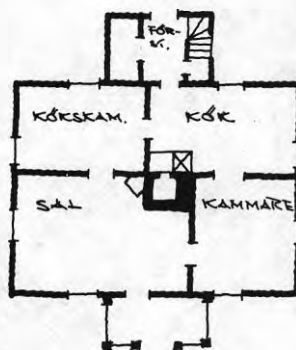
Ex. 81. Bohuslän

Ex. 82. Bohuslän

Ex. 83. Jönköpings län

Ex. 84. Älvsborgs län

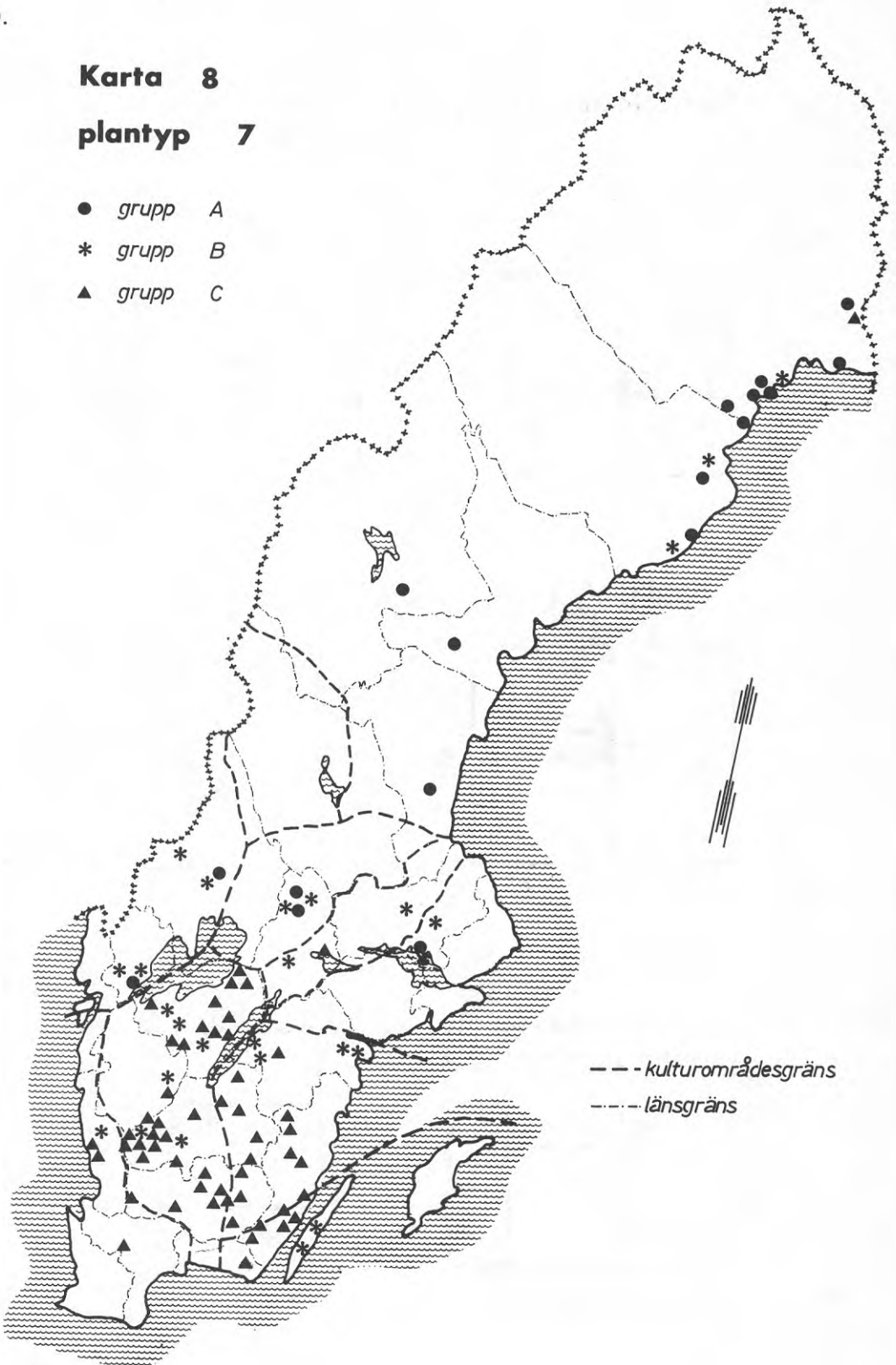
Karta 8

planttyp 7

● grupp A

* grupp B

▲ grupp C

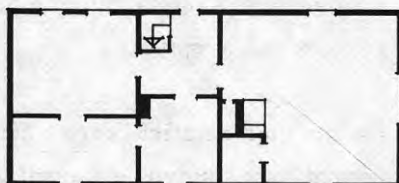

Plantyp 7

96 planer

Definition: Planen består av ett mittparti, som av en med husets långväggar parallell mellanvägg delas i ett entrérum och en mindre kammare. På ena sidan av mittpartiet ligger ett stort gavelrum, på den andra två mindre gavelkammare.

Släktskapen mellan denna typ och typ 3 är påtaglig. Typ 7 kan tänkas som en parstuga, vars ena gavelrum av en mellanvägg delats i två kammare. Det finns fall, där man har anledning misstänka att det är fråga om en efteråt ombyggd (indelad) parstuga. I de flesta fallen verkar dock planen klart ursprunglig. Undersökningsmaterialet tillåter icke något definitivt klarläggande av det ena eller det andra uppkomst-sättet. En mindre grupp planer, som täcks av ovan angivna definition och därför tillförts denna plantyp, har en planrektangel som närmar sig kvadraten. Det är tydligt, att dessa ej har direkt samband med parstugan utan har andra ursprungskällor.

Liksom ifråga om typ 3 ger kökets olika placering grund för en gruppindelning av planerna. Det blir i detta fall tre huvudgrupper .

- A. 17 planer Köket är inrymt i det stora gavelrummet
- B. 26 planer Den ena av de båda parkamrarna är kök
- C. 53 planer Mellankammaren är kök

De olika grupperna är, som synes, av inbördes tämligen olika storlek. Dessutom tillkommer en grupp planer, vilka utgöres av parstugor, vars

gavelkök uppdelats på något annorlunda vis än för typen i övrigt - ibland så, att tre rum uppstått. Ofta är även den andra gavelkammaren (salen) uppdelad. Detta är en tämligen heterogen samling planer och i regel synes det vara fråga om i efterhand ombyggda parstugor, varför gruppen med ungefär samma rätt kan anses höra hemma i typ 3. Här har den räknats in i grupp A.

De hus med relativt breda planrektanglar, som redan omnämnts och vars format synes antyda ett annat ursprung än parstugan, återfinns i samtliga grupper med någon övervikt för grupp B. (Ex. 91 och 97).

Den regionala fördelning av grupperna framgår av karta 8.

Grupp A består till mer än hälften av indelade parstugor och har sin geografiska tyngdpunkt i Väster- och Norrbotten. Spridda exempel återfinns sedan i mellersta Norrland och i Mellansverige (Närke, Värmland och Dalsland). Ett hus i vardera Västergötland och Uppland med denna plantyp är av den breda, icke parstugeliknande arten.

Grupp B förekommer som planform i några hus i Norr- och Västerbotten. I övrigt förefinns den söder om Dalälven jämnt spridd över landet med undantag för Södermanland, Kronobergs och Kalmar län samt Skåne. Köket kan i grupp B vara förlagt antingen i den av de båda gavelkamrarna, som gränsar till huvudförstugan eller också i den andra, som saknar direkt förbindelse med nämnda förstuga. Det första förhållandet är vanligast när det gäller de parstugeliknande, långsträckta planformerna. De från huvudförstugan avskilda återfinns i Halland, på Öland och i ett exempel vardera i Skaraborgs och Jönköpings län. I de breda, ej parstugeliknande formerna är däremot det från förstugan skilda köket i majoritet.

Grupp C har i stort samma spridningsområde som grupp B. Den saknas helt i Norrland. Den är vanlig i Kalmar och Kronobergs län - där grupp B ej är företrädd - samt i Jönköpings och Skaraborgs län. En alldeles

speciell koncentration förefinns i Västbo härad i Jönköpings län. Planerna i grupp C förekommer i två huvudtyper: - med eller utan utbyggt kök. I Skaraborgs län och i södra och västra Småland dominerar de utbyggda köken, som också utgör flertalet (57 %) inom gruppen i sin helhet.

De hus inom plantyp 7, som karaktäriserats som indelade parstugor och som återfinns i grupp A förekommer väsentligen i Västerbotten och Norrbotten samt i enstaka exempel i Jämtland, Bergslagen och Värmland. I Västerbotten finns exempel på bottenplaner med två kök, ett vid vardera gaveln. De användes här som vinter- respektive sommarkök. Det finns också fall med två kök, där det ena köket ingår i ett s. k. undantag (förmånsbostad för förra gårdsinnehavaren).

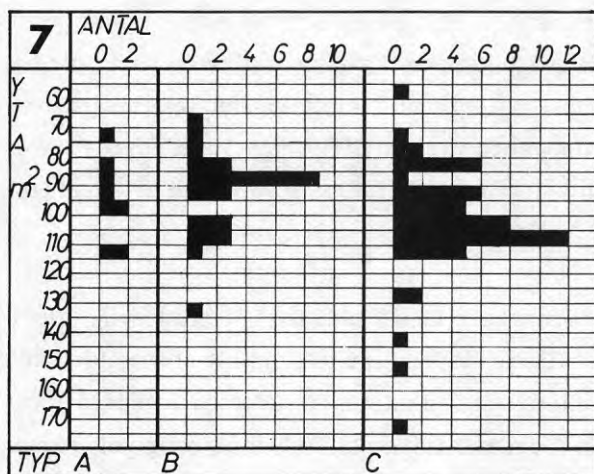

Fig. 25. Ytstorlek

Plantypens storlek varierar inom alla tre grupperna som diagrammet å fig. 25 visar. Huvuddelen av planerna i samtliga grupper varierar mellan 65-115 m². I grupp B är frekvensen störst mellan 85 - 90 m² medan den för grupp C ligger ända upp i 105 - 110 m². I sistnämnda grupp finns även ett antal större planer - den största hela 172 m². Regionalt finns inga större olikheter med avseende på storleksvariationerna. Möjligen synes materialet antyda, att de väst-svenska husen är något mindre än de i Småland. De minsta planerna återfinns i Hallands, Älvsborgs och Skaraborgs län, de största i Kalmar län.

I grupp A är 9 hus 1 1/2-vån., 1 2-vån. och 7 1-vån. I grupp B är 55 % 1 1/2-vån. och 37 % 1-vån. I grupp C till slut är 49 % 1 1/2-vån. och hela 38 % 2-vån. Dessa tvåvåningshus återfinns huvudsakligen i Småland.

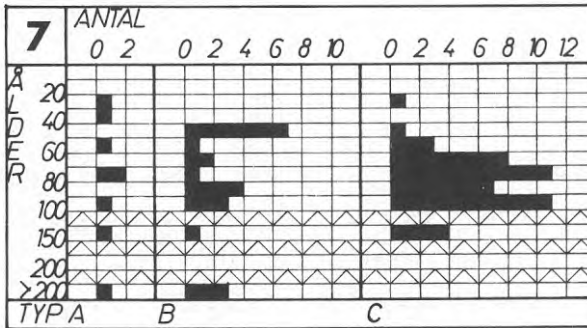

Fig. 26. Ålder

I grupp B finns en viss koncentration av planer med tillkomstår tiden 1845 - 1865. Ännu livfullare synes dock byggandet av hus med sådana planer ha varit kring sekelskiftet. Nära en tredjedel av gruppens hus anges byggda 1895 - 1905. Någon speciell regional företeelse är det här ej fråga om - sekelskiftshusen återfinns över gruppens hela spridningsområde. Tre planer har uppgivits vara ca 200-åriga, en i vardera Norrbotten, Södermanland och i Älvsborgs län. De är samtliga av parstugeliknande typ.

Grupp C synes vara ålderdomligare än de båda övriga grupperna. Huvudparten (70 %) av gruppen tillhörande hus har tillkommit under tiden 1845-1885. Senare byggda hus med denna planform är fåtaliga - endast 2 av 49 är daterade efter 1900. Däremot finns det åtskilliga exempel på hus uppförda tidigare än 1845. Några större regionala skillnader beträffande ålderna kan inte påvisas med det undantaget, att hus, som uppgivits vara mer än 150 år gamla uteslutande återfinns i Jönköpings och Kronobergs län. Anmärkningsvärt är kanske även att av husen i Skaraborgs län är samtliga mellan 70 - 100 år gamla.

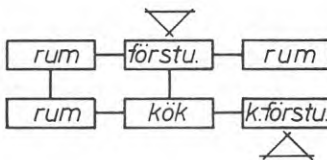
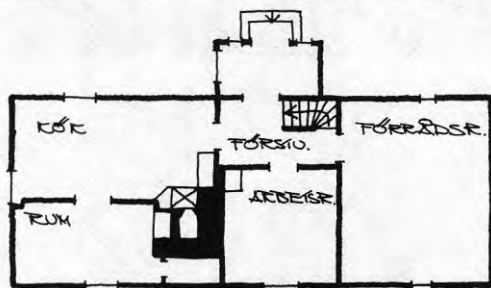
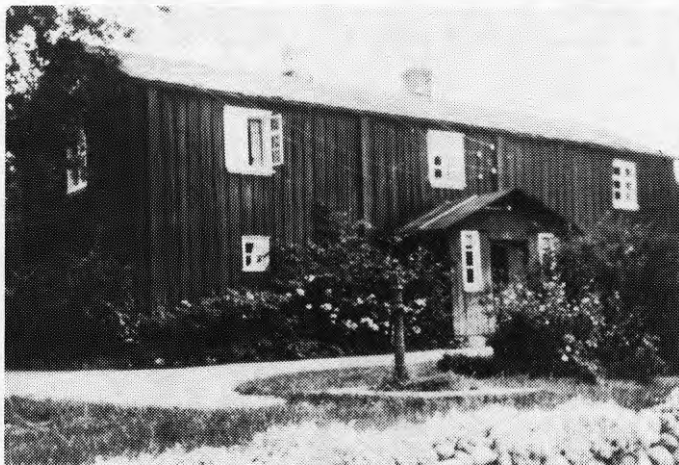

Fig. 27. Rumsförbindelse

Ifråga om dörrförbindelserna mellan de olika utrymmena råder inom grupperna A och B en tämligen total förbistring. Mot grupp B:s 25 planer svarar 19 olika förbindelsescheman.

Grupp C visar större stabilitet. Av dess 49 planer följer 41 schemat å fig. 27, varvid dock 7 saknar förbindelsen mellan förstun och köket. Endast två av samtliga planer i gruppen saknar den särskilda köksentrén.

Ålderdomligt exempel, (uppges vara ca 200 år), på parstugeliknande planform av typ B. Den märkliga högre övervåningen kan vara en senare påbyggnad.

Ex. 85.

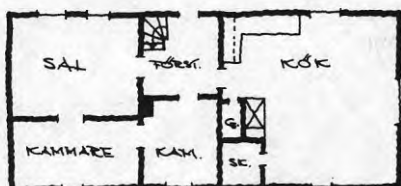

Ex. 91.

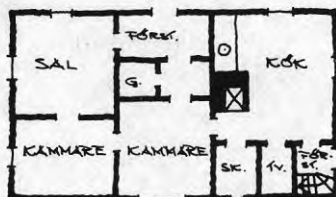

Ex. 92.

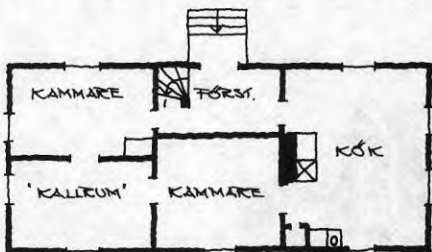
Variationer av typ 7

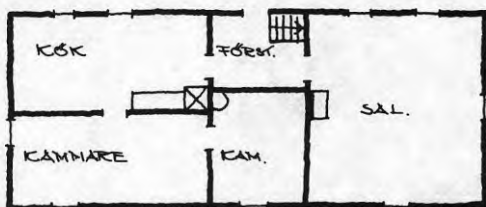
Ex. 85. Älvsborgs län

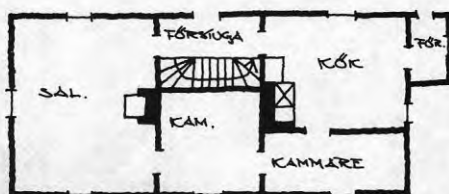
Ex. 86. Skaraborgs län

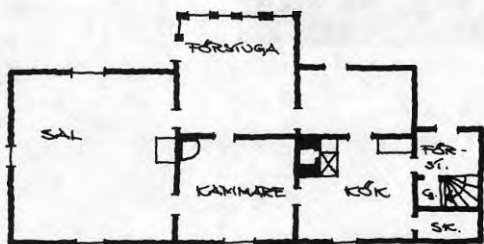
Ex. 87. Norrbottens län

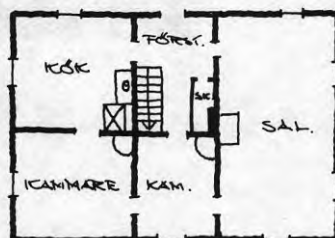
Ex. 88. Norrbottens län

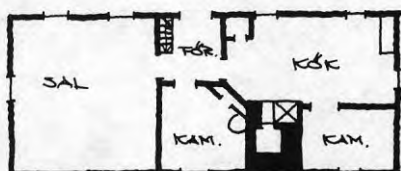
Ex. 89. Örebro län

Ex. 90. Skaraborgs län

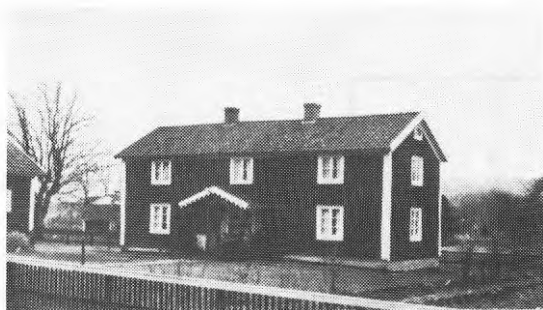

Ex. 91. Örebro län

Ex. 92. Uppsala län

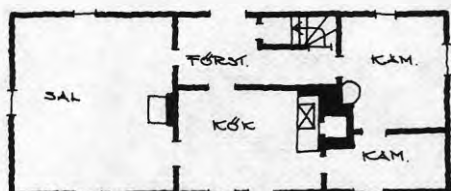
Ex. 93.

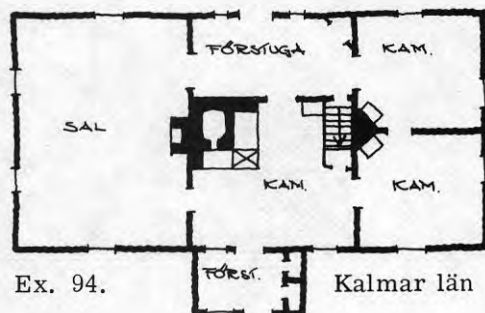
Ex. 96.

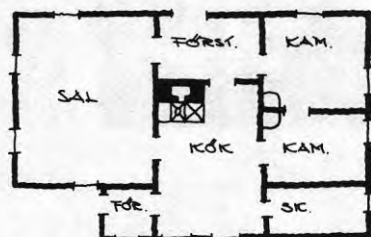
Variationer av typ 7

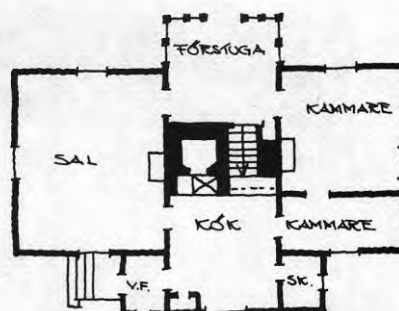
Ex. 93.
Jönköpings län

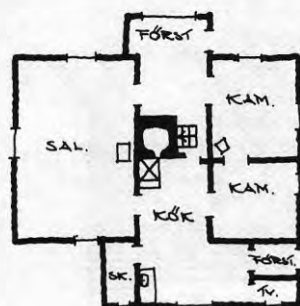
Ex. 94.
Kalmar län

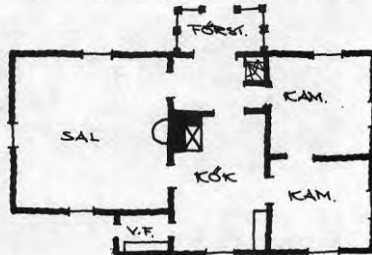
Ex. 95. Kalmar län

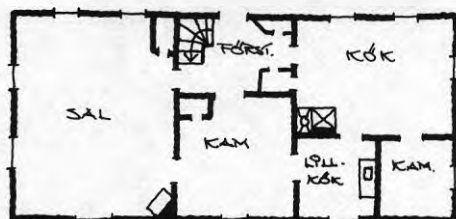
Ex. 96. Skaraborgs län

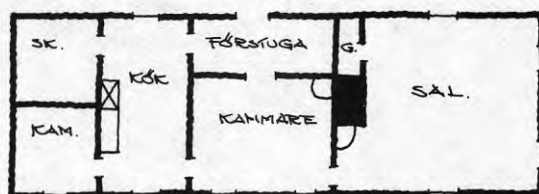
Ex. 97. Kronobergs län

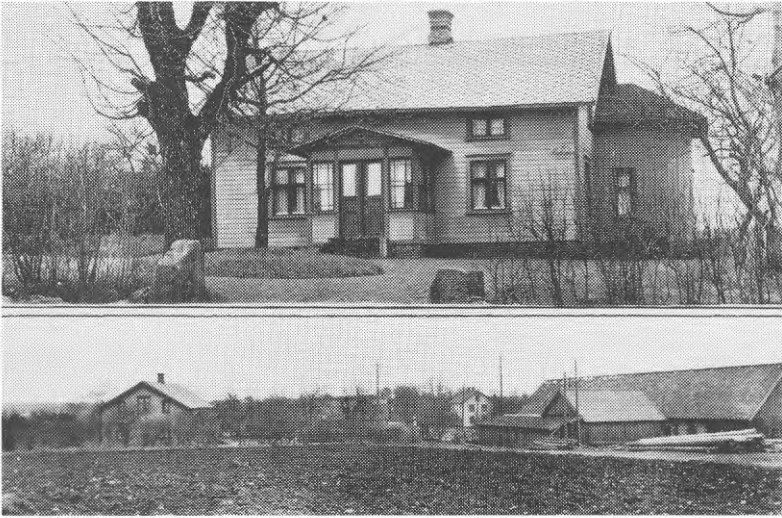
Ex. 98. Skaraborgs län

Ex. 99. Norrbottens län

Ex. 100. Örebro län

"Vykort" från Älvsborgs län.

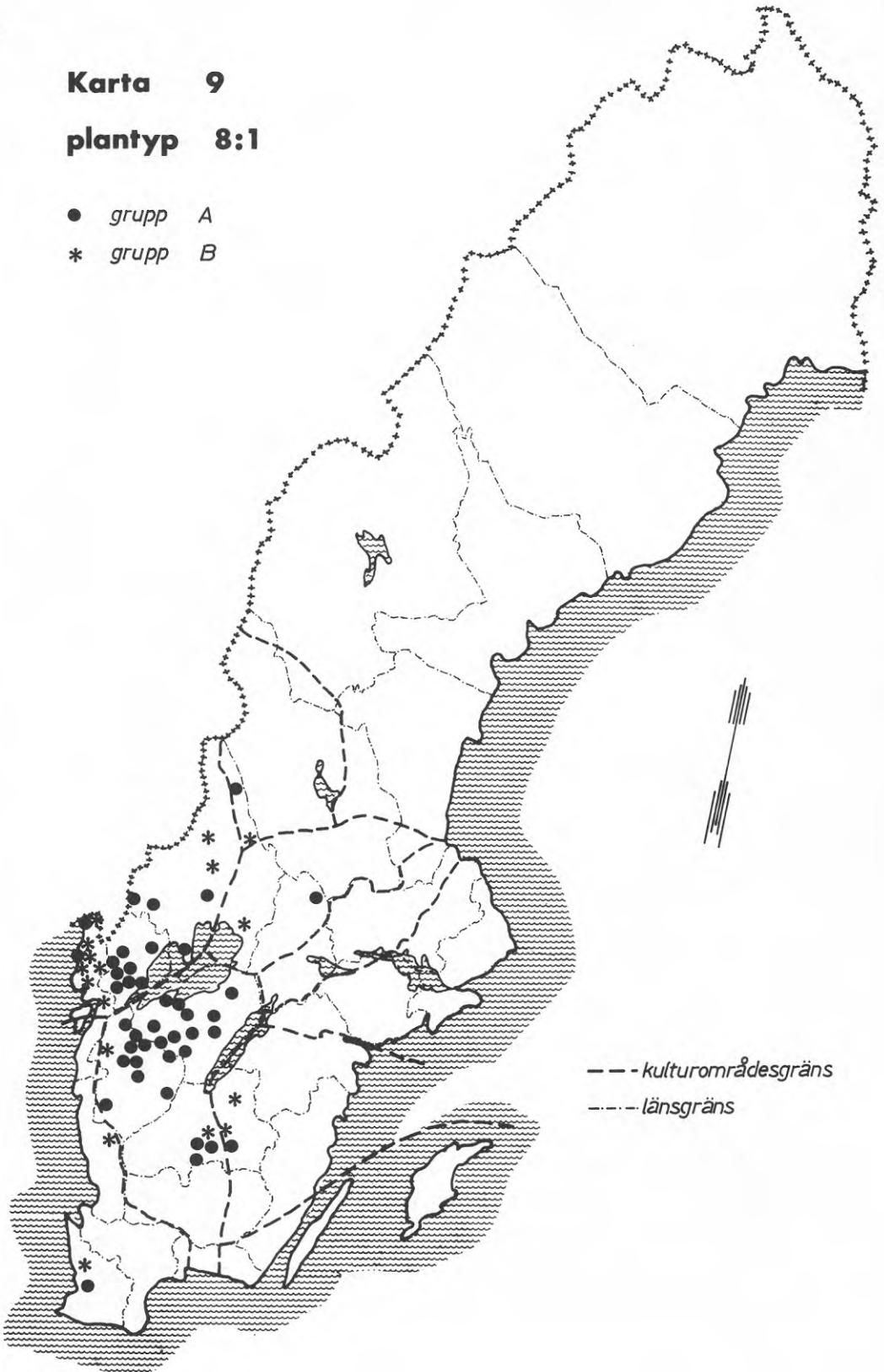
"Vykort" från Skaraborgs län.

Ill. utan samband med text.

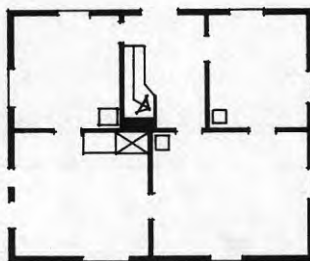
Plantyp 8

Definition: Plantyper med 5 utrymmen - 3 rum, kök och entrérum. De tre rummen och köket är alla hörnrum. En eller två centralt placerade murstockar.

Denna typ är egentligen en samling typ för 3 olika plangrupper. De har dock det gemensamt att deras sammansättning stämmer med definitionen ovan och att deras utbredningsområden i stort sammanfaller. Liksom ifråga om plantyp 6 finns en del formella likheter med typ 5. I fortsättningen behandlas de tre plangrupperna helt fristående var för sig.

Karta 9**plantyp 8:1**● *grupp A** *grupp B*

Plantyp 8:1 59 planer

Det karaktäristiska för denna typ är, att entrérummet ligger mellan två hörnrum på husets ena långsida och att den vägg, som skiljer de två andra rummen å motsatta långsidan, står ungefär mitt för förstugentrén.

Samhörigheten mellan denna typ och en del varianter av typ 5 är iögonfallande. Så förefaller t. ex. exemplen 101 och 102 närmast att vara något oregelbundna variationer av plantyp 5 (se ex. 77 och 78). Men det finns också skäl att betrakta typ 5 Cc som en mera utvecklade variant av ovannämnda exempel 101 och 102. Jämför man vidare ex. 67 i plantyp 5 Aa med ex. 106 i denna typ är den formella överensstämmelsen odiskutabel. Men man kan också, på grund av att förstugan i ex. 106 saknar förbindelse med salen och att den i övrigt är mycket opretentiöst utformad, väl anse denna plan vara en variant med inbyggd entré av plantyp 6. Jämförelserna visar den förefintliga samhörigheten mellan de hittills behandlade typerna och att gränsdragningen dem emellan många gånger blir problematisk.

Av typ 8:1 finns två huvudformer

Grupp A Köket beläget vid motsatt sida av huset mot förstugan
42 planer och utan direktförbindelse med denna.

Grupp B Köket beläget på samma sida som och intill förstugan
17 planer

Utbredningskartan 9 visar att båda grupperna är av klart västsvensk typ med tyngdpunkt i Dalsland och Västergötland. Grupp A bildar kärnan medan grupp B återfinns i spridningsområdets utkanter - Bohuslän, Värmland samt Jönköpings läns östra del. Av husen i Bohuslän har flertalet samma planform som exempel 106.

Några hus i fulla 2-våningar finns ej i någondera grupper. I grupp A är 79 % 1 1/2-vån., resten 1 vån. I grupp B är 70 % 1 1/2 vån.

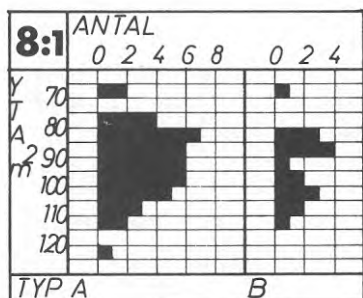

Fig. 28. Ytstorlek

Variationerna i planernas ytstorlek är ungefär desamma för båda grupperna som synes å fig. 28. Yttergränserna är 65 m² och 125 m² med huvuddelen av planerna varierande mellan 80 - 105 m². Inom grupp A kan ingen regional åtskillnad påvisas. Inom grupp B däremot är de flesta planerna i Småland och Värmland större än 100 m² medan Bohuslän ej har någon plan större än 95 m².

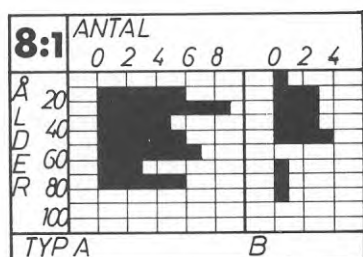

Fig. 29. Ålder

Åldersvariationerna visar liksom ytorna samma bild för båda grupperna enl. diagrammen på fig. 29. Det vill synas, som om denna plantyp inte skulle vara äldre än från omkring 1850 - 1860 och sedan ha varit livskraftig fram till mitten av 1930-talet. Några väsentliga olikheter beträffande tillkomstålder inom olika delar av typen spridningsområde kan inte påvisas - möjligen kan det vara värt att nämna, att husen med planer enligt grupp A i Jönköpings län är yngre än för gruppen i genomsnitt.

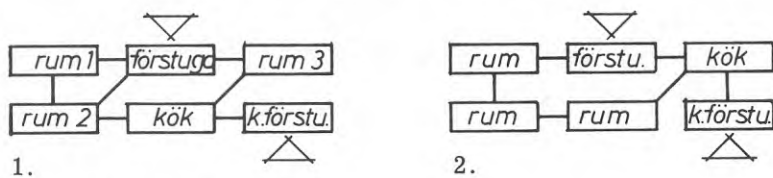

Fig. 30. Rumsförbindelse

Schemat för rummens inbördes förbindelser växlar på mångfaldigt sätt. För grupp A ser emellertid normalschemat ut som schema 1 å fig. 30. Över 2/3 av gruppens planer följer detta. Alternativen innebär i huvudsak, att förbindelse saknas mellan rum 2 och förstugan, eller mellan rum 1 och 2.

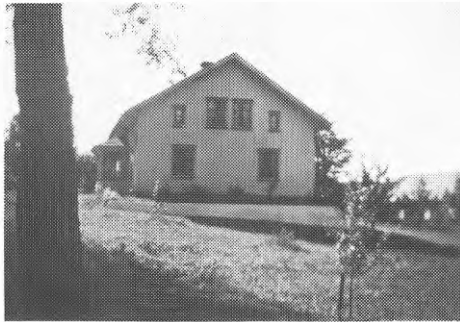
Grupp B visar en betydligt mer heterogen bild. Något egentligt normalschema finns knappast - det skulle då närmast vara det, som å fig. 30 angivits som schema 2. Det omfattar något mindre än en tredjedel av gruppens planer.

Endast 2 planer av samtliga saknar köksentré. De tillhör grupp B.

Ex. 101.

Ex. 102.

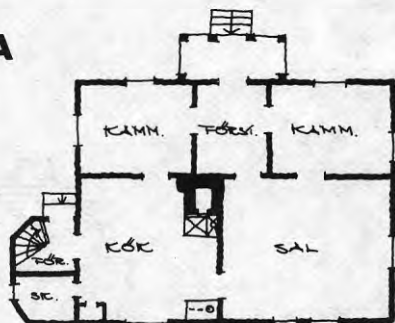
Ex. 103.

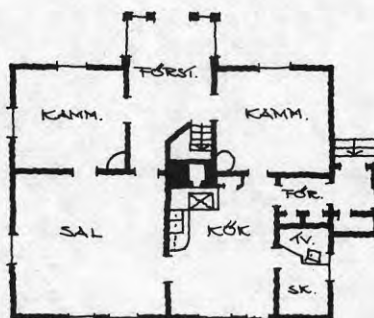
Ex. 105.

Variationer av typ 8:1

A

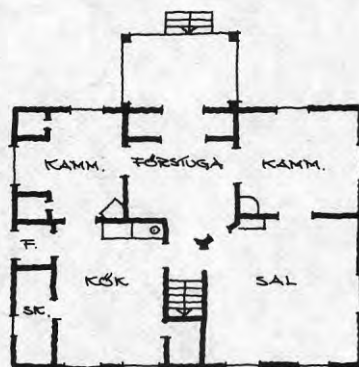
Ex. 101. Älvsborgs län

Ex. 102. Älvsborgs län

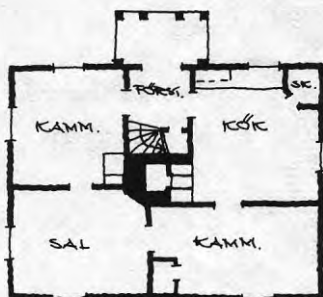

Ex. 103. Älvsborgs län

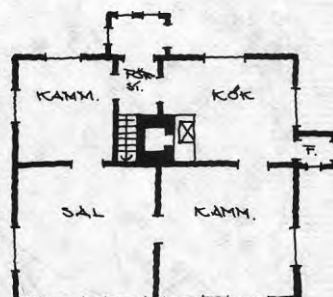

Ex. 104. Jönköpings län

B

Ex. 105. Värmland

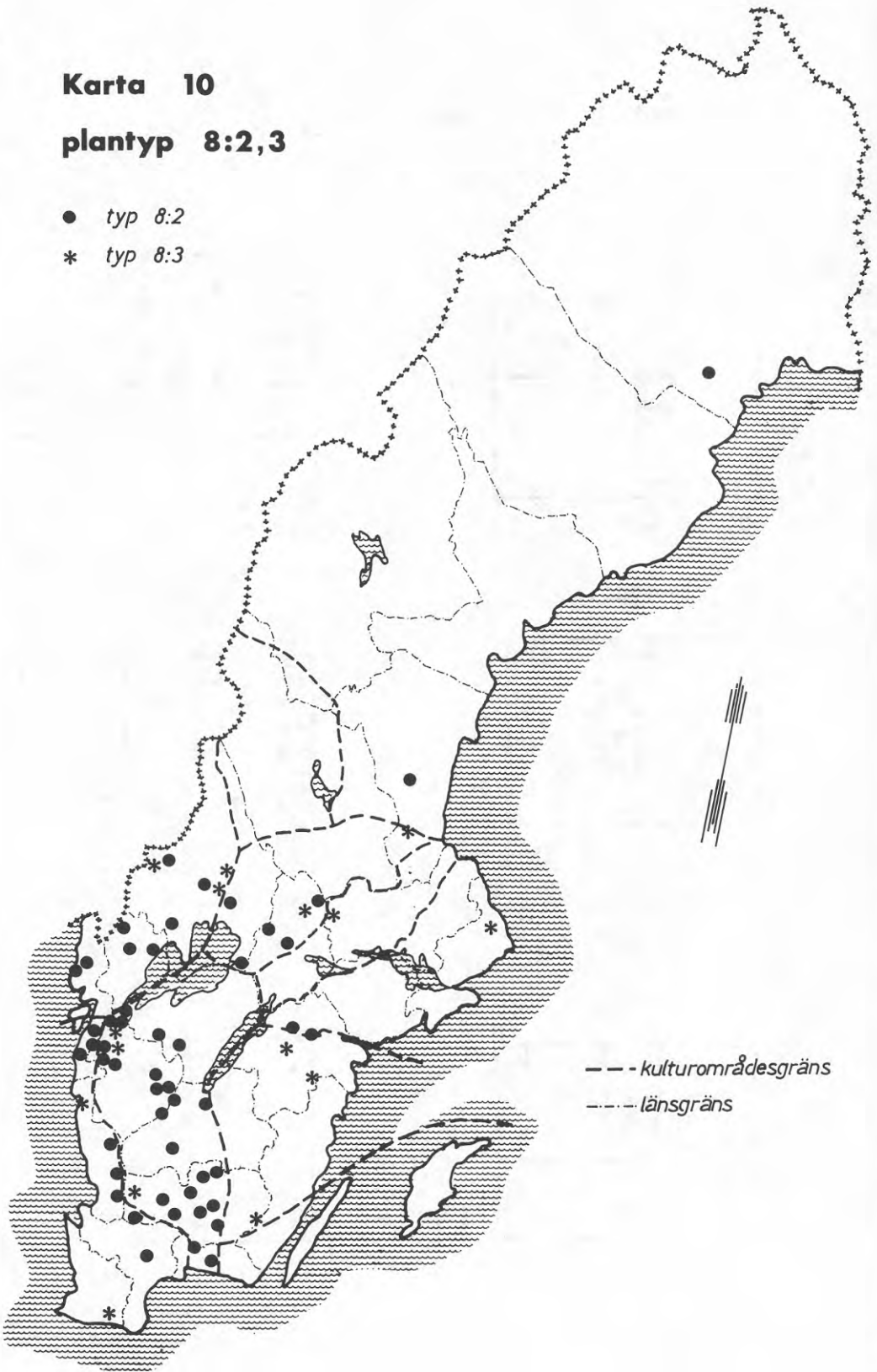

Ex. 106. Bohuslän

Karta 10
plantyp 8:2,3

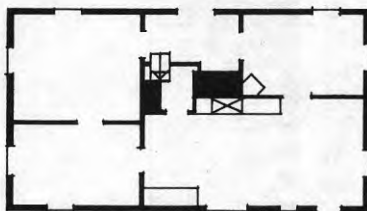
● *typ 8:2*

* *typ 8:3*

--- kulturområdesgräns

..... länsgräns

Plantyp 8:2**50 planer**

Denna plantyp är sammansatt av ett par kamrar vid ena gaveln, varav den ena och vanligen större är sal och belägen intill förstugan. Vid den andra ligger köket och motställt detta förstugan och en gavelkammare. De olika rummen är alltid belägna på samma sätt, men deras relativa storlek och form kan växla avsevärt, som framgår av exemplen 107 - 110. Formellt kan denna typ förefalla vara en mer regelbunden form av föregående plantyp 8:1 och med ändå större skäl också sägas vara identisk med plantyp 5 Bb. I det senare fallet är rummens inbördes ordning och funktion helt densamma. Gränsdragningen mot plantyp 5 Bb är problematisk och en plan som ex. 31 hör kanske rätteligen hemma där. Att de planer, som sammanförts här, har fått bilda en egen grupp beror på ett för de flesta av dem gemensamt drag, nämligen kökets långdragna form. Det ger åt planerna en bestämd särprägel. Deras tämligen väl avgränsade spridningsområde ger också belägg för, att det här rör sig om en särskild typ. Karta 10 visar, att den liksom den föregående plantypen 8:1 är väsentligen västsvensk. Men medan den senare hör hemma på slättbygderna i Västergötland och Dalsland finner man plantyp 8:2 i dessa slättbygders västliga utkanter, framför allt i Sjuhäradsbygden och i trakten kring Götaälv. Vidare är den spridd i Värmland och Närke och i östra delarna av Småland och Blekinge. Även norra Östergötland redovisar ett exempel. 28 % planer av denna typ återfinns i Älvsborgs län, 18 % i Kronobergs län.

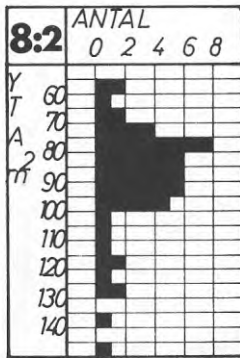

Fig. 31. Ytstorlek

Diagrammet å fig. 31 visar storleksvariationerna. Planer större än 100 m² finns huvudsakligen i Småland.

Hälften av husen i denna plantyp är 1 1/2-vån. Anmärkningsvärt många är 2 vån. - 36 %.

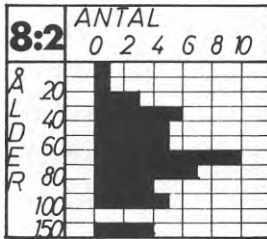

Fig. 32. Ålder

Av åldersdiagrammet å fig. 32 framgår, att denna plantyp fanns redan i början av 1800-talet liksom att den från omkring 1915 minskat snabbt i användning. Geografiska åtskillnader kan inte påvisas i detta avseende.

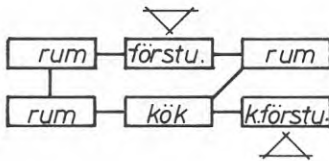
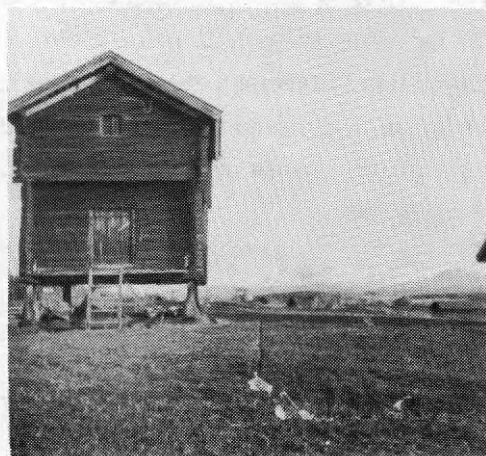

Fig. 33. Rumsförbindelse

Dörrförbindelserna mellan de olika rummen följer i hälften av antalet planer schemat å fig. 33. Samma schema utökat med en förbindelse mellan förstugan och köket följer ytterligare en fjärdedel. De övriga planerna följer lika många förbindelsevarianter som det finns planer. Endast 3 av samtliga planer saknar särskild köksentré.

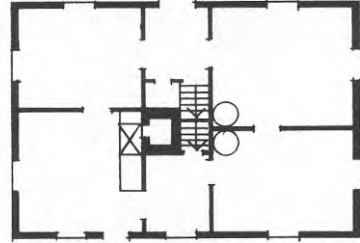

"Pörte" från Norrbotten.

Bod från Gästrikland.

Ill. utan samband med text.

Plantyp 8:3**15 planer**

Utmärkande för denna plantyp utöver vad som angetts i definitioner för typ 8 är, att de förstugan omslutande mellanväggarna fortsätter tvärs över husets bredd och på andra sidan murstock och trappor vid motsatta ytterväggen bildar ett mindre utrymme utnyttjat som skafferi eller (i några fall) köksförstuga.

Det finns två skilda varianter vad beträffar rummets funktion, vilket framgår av exemplen 111 och 112. I ena fallet ligger köket intill huvudförstugan, i det andra är det skilt från och på motsatt sida till denna. Båda varianterna är lika vanliga. Plantypen är representerad med endast ett fåtal exempel. Något formellt samband med övriga planer inom plantyp 8 kan knappast spåras, snarast synes den vara en enklare variant av följande plantyp 9.

Den geografiska utbredningen framgår av karta 10. Den sammanfaller väl med samma för plantyp 8:2 men också utbredningsområdet för plantyp 9.

Husen i denna grupp är tämligen stora. Planytan varierar mellan 70 - 120 m² - några fler planer över än under 100 m². Inga tvåvåningshus förekommer och drygt hälften av husen är på 1 1/2 vån.

Någon hög ålder utmärker inte byggnaderna av denna typ. Äldsta huset finns i Halland och har uppgivits vara byggt 1860. Flertalet hus är byggda vid sekelskiftet och senare.

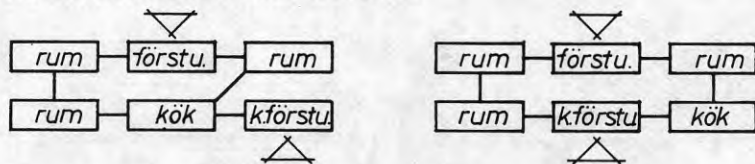

Fig. 34. Rumsförbindelse

De två rumsförbindelserna, som återgivs å fig. 34, representerar var sin tredjedel av planerna i denna plantyp.

Ex. 107.

Ex. 108.

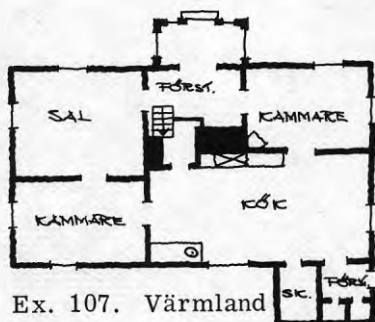
Ex. 109.

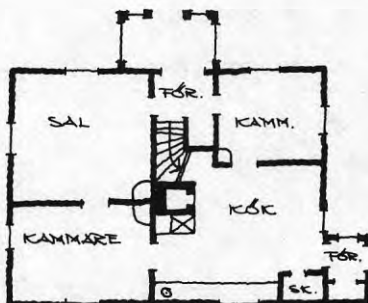
Ex. 110.

Variationer av typ 8:2 och 8:3

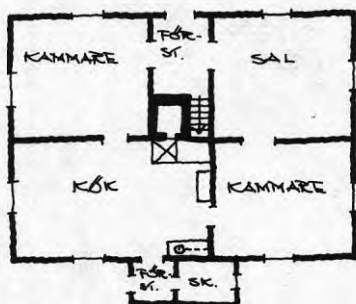
8:2

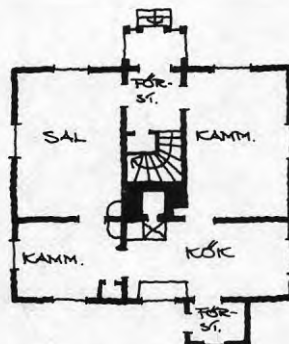
Ex. 107. Värmland

Ex. 108. Älvsborgs län

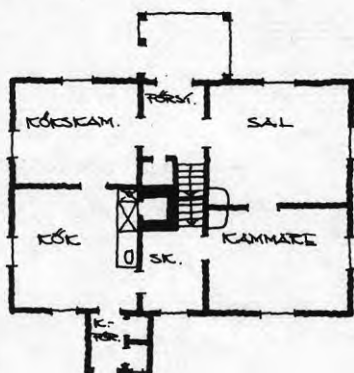

Ex. 109. Örebro län

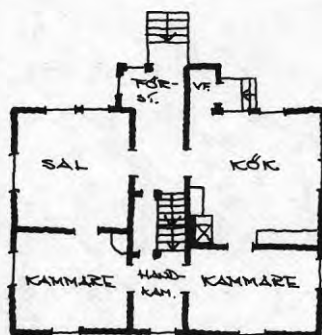

Ex. 110. Skaraborgs län

8:3

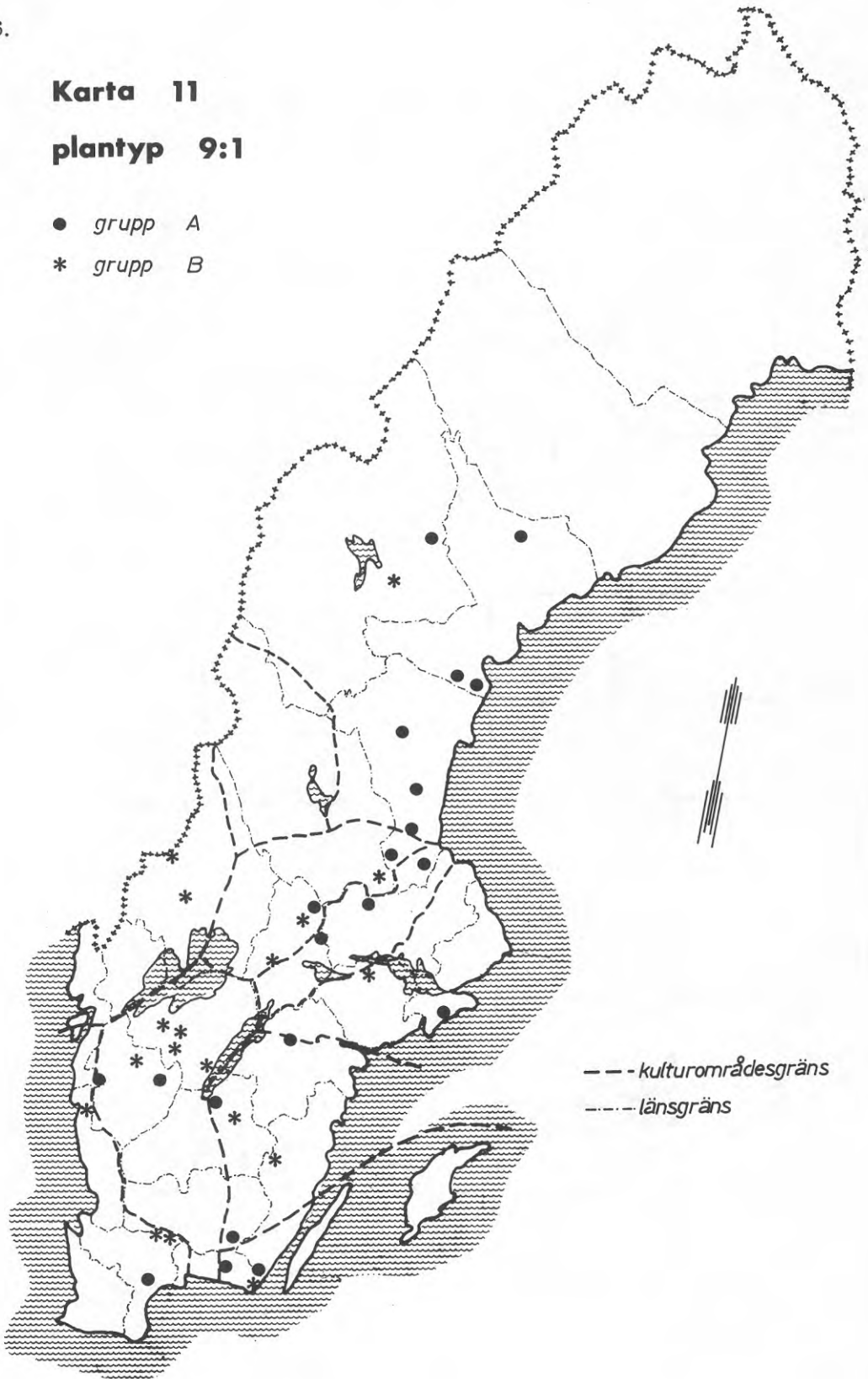
Ex. 111. Kronobergs län

Ex. 112. Halland

Karta 11
planttyp 9:1

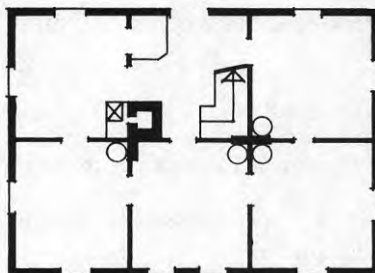
- *grupp A*
- * *grupp B*

Plantyp 9

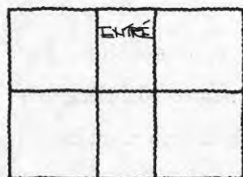
179 planer

Definition: Plantyper med 6 rum - 4 rum, kök och entrérum. Entrérummet är placerat mitt på husets ena långsida med ett motstående rum vid husets andra långsida. 2 st gavelrum å omse sidor om dessa mittutrymmen.

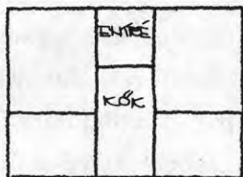
Planer av denna typ förekommer över hela landet med undantag för Skåne i söder och Väster- och Norrbotten i norr. Definitionen ovan täcker ett ganska varierande planmaterial, vilket dock med hänsyn dels till de olika rummens inbördes storleksförhållanden, dels till kökets placering kan klart fördelas på tre skilda grupper:

Grupp 9:1 - 39 planer

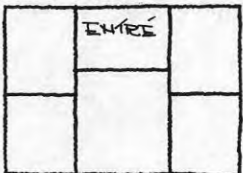
Planens mittparti med förstuga och mellankammare är smalare än parkamrarna vid gavlarna. Köket är inrymt i en av gavelkammarna antingen intill förstugan eller också diagonalt mot denna.

Grupp 9:2 - 41 planer

Liksom i planerna i grupp 9:1 är mittpartiet smalare än omgivande gavelkammare. Köket är alltid inrett i mittpartiets mellankammare.

Grupp 9:3 - 99 planer

Planens mittparti är bredare (ev. likstor) med omgivande gavelkamrar. "Mellankammaren" är husets största rum (sal). Köket inrymmer i en gavelkammare antingen invid förstugan eller diagonalt mot densamma.

De angivna grupperna av typ 9 visar inte en sådan påtaglig gemenskap, som de i plantyp 5, där ju det färre antalet utrymmen inte ger samma variationsmöjligheter. Å andra sidan är den inbördes släktskapen mellan typerna 9 och 5 betydligt klarare än mellan dem och plantyp 8.

Grupp 9:1

Planerna i denna grupp har ytterligare delats upp på två undergrupper.

A. Köket är beläget i gavelkammare intill huvudförstugan.
21 planer

B. Köket beläget i gavelkammare diagonalt med huvudförstugan
18 planer och utan dörrförbindelse med denna.

I båda dessa undergrupper finns exempel på planer med två kök - alltid symmetriskt belägna. Detta är ett förhållande, som återkommer i en del andra mångrummiga plantyper och som behandlas i ett särskilt avsnitt.

Rummens inbördes storlek varierar utan särskild regelmässighet. Möjligen kan man ur materialet utläsa en strävan till symmetrisk lika utformning av parkamrarna vid gavlarna. Ofta har dock denna symmetri rubbats av att salen eller köket eller bådadera förstorats på bekostnad av angränsade kammare vid samma gavel.

Utbredningsområdet framgår av karta 11. Grupp A finns representerad från norra Skåne till Ångermanland i norr. En viss koncentration märks i södra Norrlands kustområde och i Bergslagen. Ett par gruppbildningar, dels i södra Västergötland och dels i Blekinge framträder ävenledes. Grupp B har endast en representant norr om Dalälven. I övrigt synes planer av denna typ väsentligen höra hemma i landskapen runt Vänern och i nordöstra Skåne och Blekinge.

Planernas ytstorlek varierar i båda grupperna mellan 80 till över 150 m². De flesta återfinns dock i storlekar mellan 100-130 m². Planerna i grupp B är i genomsnitt något mindre än i grupp A.

I båda grupperna är hälften av husen 1 1/2-vån. I grupp A finns 4 2-vånhus och i grupp B endast 1.

Husens åldersvariationer är något olika för de båda grupperna. Grupp B visar både de äldsta och de yngsta husen. 2/3 av dessa är dock angivna att vara byggda mellan 1820 - 1885. Ett av dem - ex. 119 - har uppgivits vara byggt 1772. I grupp A anges huvudparten av husen vara byggda mellan 1875 - 1915. Yngre hus finns ej i denna grupp, men väl däremot en del från 1880-talets mitt. För båda grupperna gäller att husen i Västergötland och Blekinge i allmänhet är äldre än de övriga.

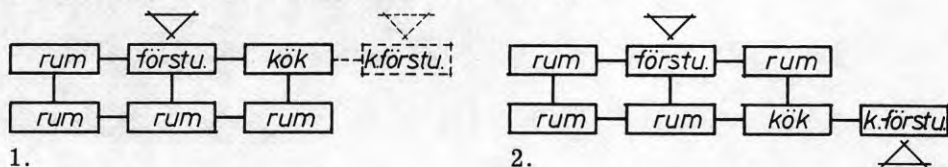

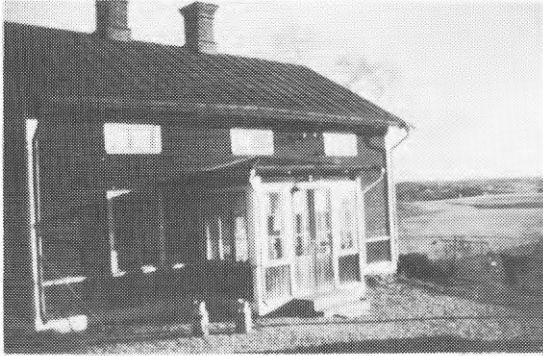
Fig. 35. Rumsförbindelse

Schemat för dörrförbindelserna mellan rummen skiftar avsevärt för båda grupperna.

I grupp A följer ej fullt hälften schema 1 å fig. 35 - med eller utan separat förstuga - och för hälften av planerna i grupp B gäller schema 2, där dörrförbindelsen mellan förstugan och mellankammaren är alternativ.

I grupp A har 10 av 23 planer separat köksentré, i grupp B har samtliga en sådan.

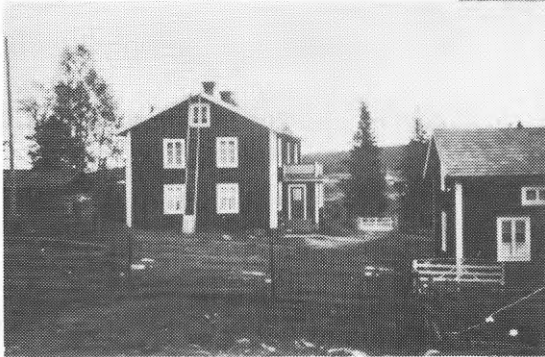

Ex. 113.

Ex. 114.

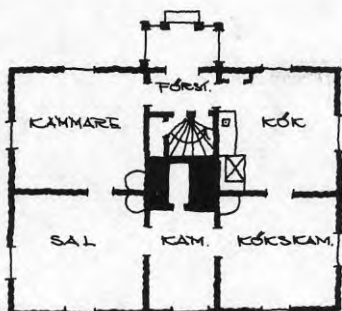
Ex. 115.

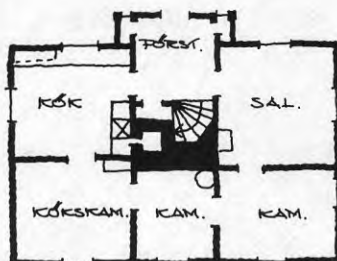
Ex. 118.

Variationer av typ 9:1

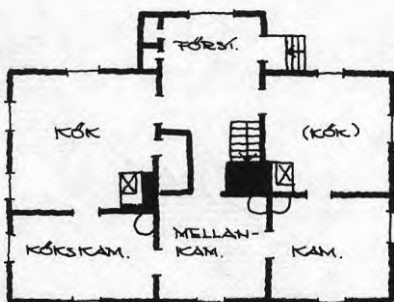
A

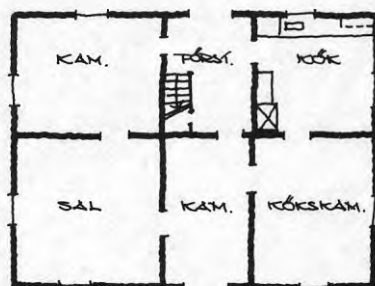
Ex. 113. Gävleborgs län

Ex. 114. Stockholms län

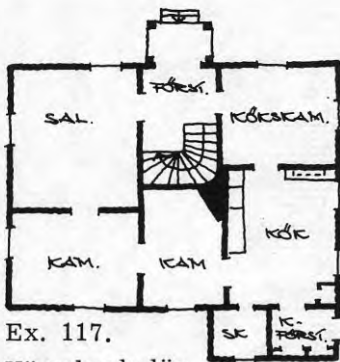

Ex. 115. Västernorrlands län

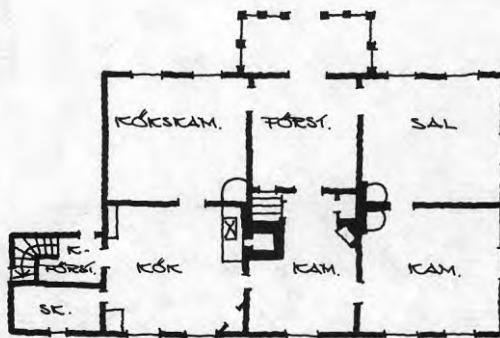

Ex. 116. Kristianstads län

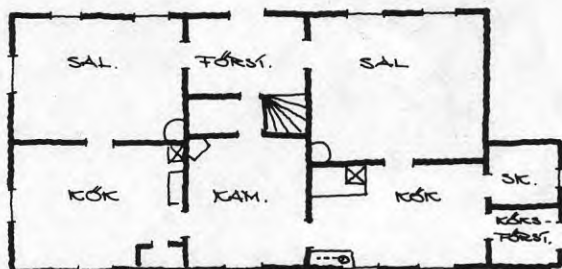
B

Ex. 117.
Värmlands län

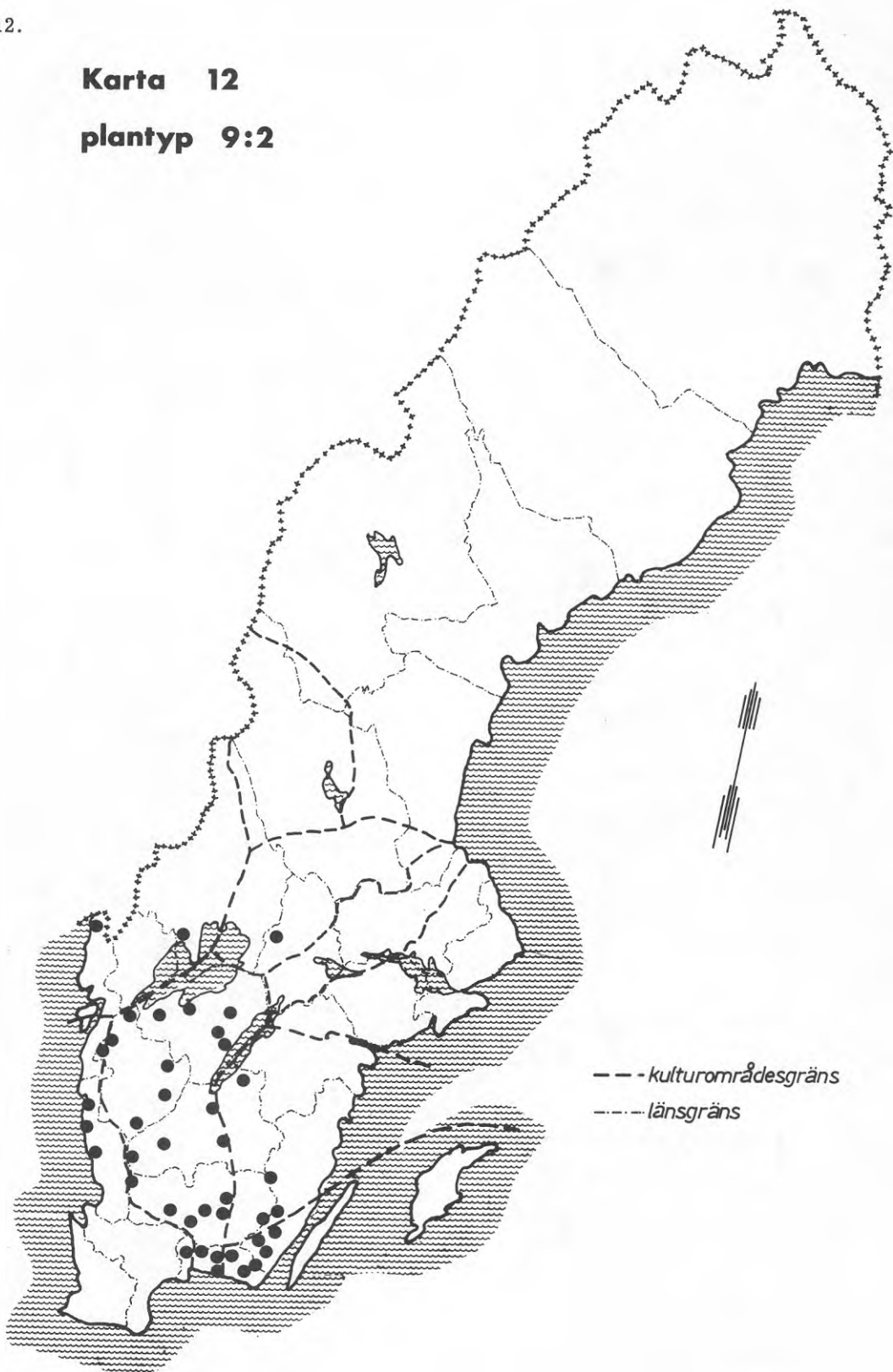

Ex. 118. Kalmar län

Ex. 119. Skaraborgs län

Karta 12
plantyp 9:2

Plantyp 9:2

I denna plantyp ligger köket mittemot förstugan i husets mittparti. Då förstugan vanligtvis ej sträcker sig så långt in i huset, kommer köket att i stället bli ett djupt och relativt smalt rum. Kamrarna å ömse sidor om förstugan är i regel stora och kvadratiska i formen, medan de båda andra gavelkamrarna å ömse sidor om köket är mindre och långsmala. Exempel 120 ger en klar bild av en dylik planform. I exempel 121 däremot är planen osymmetrisk med olika bredder på gavelkamrarna. Det är i de större husen icke ovanligt, att av de långsmala kamrarna intill köket antingen den ena eller båda avdelats till två mindre kammare eller till skafferi och kammare (ex. 123, 124). I en del hus, där genom en större förstuga eller genom murstock och trapputrymmen köket icke kunnat bli så djupt, har man förstorat detsamma på bekostnad av den ena eller båda kökskamrarna (ex. 122, 125).

Karta 12 visar att denna plantyp förekommer i ett område som omfattar Blekinge, Småland utom nordöstra delen och Västergötland. Därutöver finns några exempel i Värmland och ett i norra Bohuslän. Koncentrationen i Blekinge och angränsande delar av Kalmar och Kronobergs län är påfallande. En viss samhörighet i fråga om utbredningen kan spåras vid jämförelse med samma för plantyp 9:1 och för plantyp 8:2.

I storlek varierar planerna i denna plantyp huvudsakligen mellan 75 - 125 m². Drygt en sjättedel är dock större, den största 175 m². Flertalet av dessa större hus finns i Blekinge.

Endast 3 hus i typen är fulla 2-våningar. Av de övriga är ena hälften 1 1/2-vån. och den andra 1-vån.

Vad avser byggnadernas ålder är endast 15 % byggda före 1865 medan huvudparten - 82 % - är uppförda under tiden 1865 - 1885. De yngsta husen har tillkommit i början av 1920-talet. Några regionala olikheter i åldersfördelningen visar materialet inte.

Ex. 121.

Ex. 123.

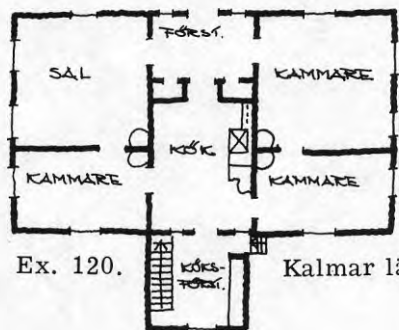

Ex. 124.

Ex. 125.

Variationer av typ 9:2

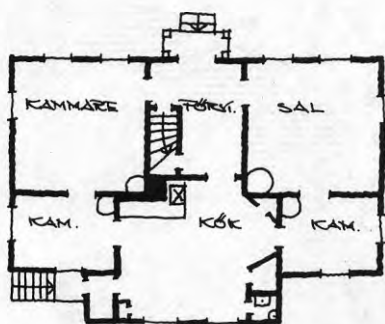
Ex. 120.

Kalmar län

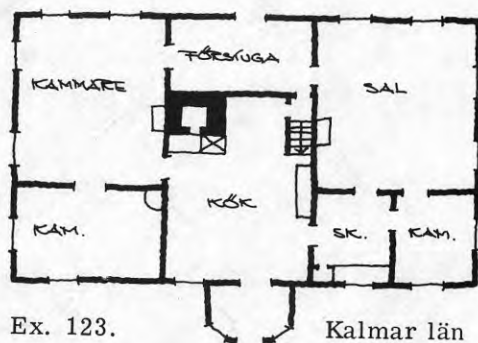

Ex. 121.

Älvsborgs län

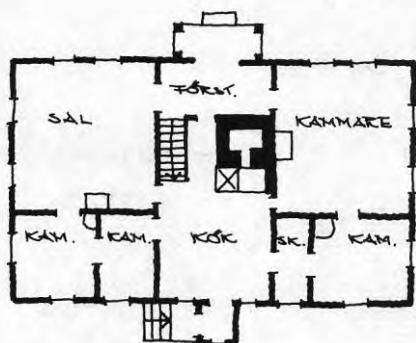

Ex. 122. Kalmar län

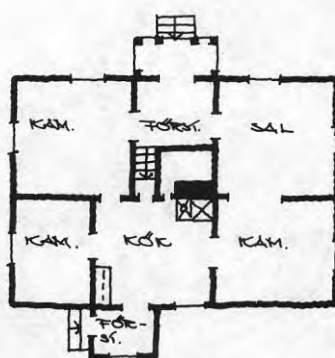

Ex. 123.

Kalmar län

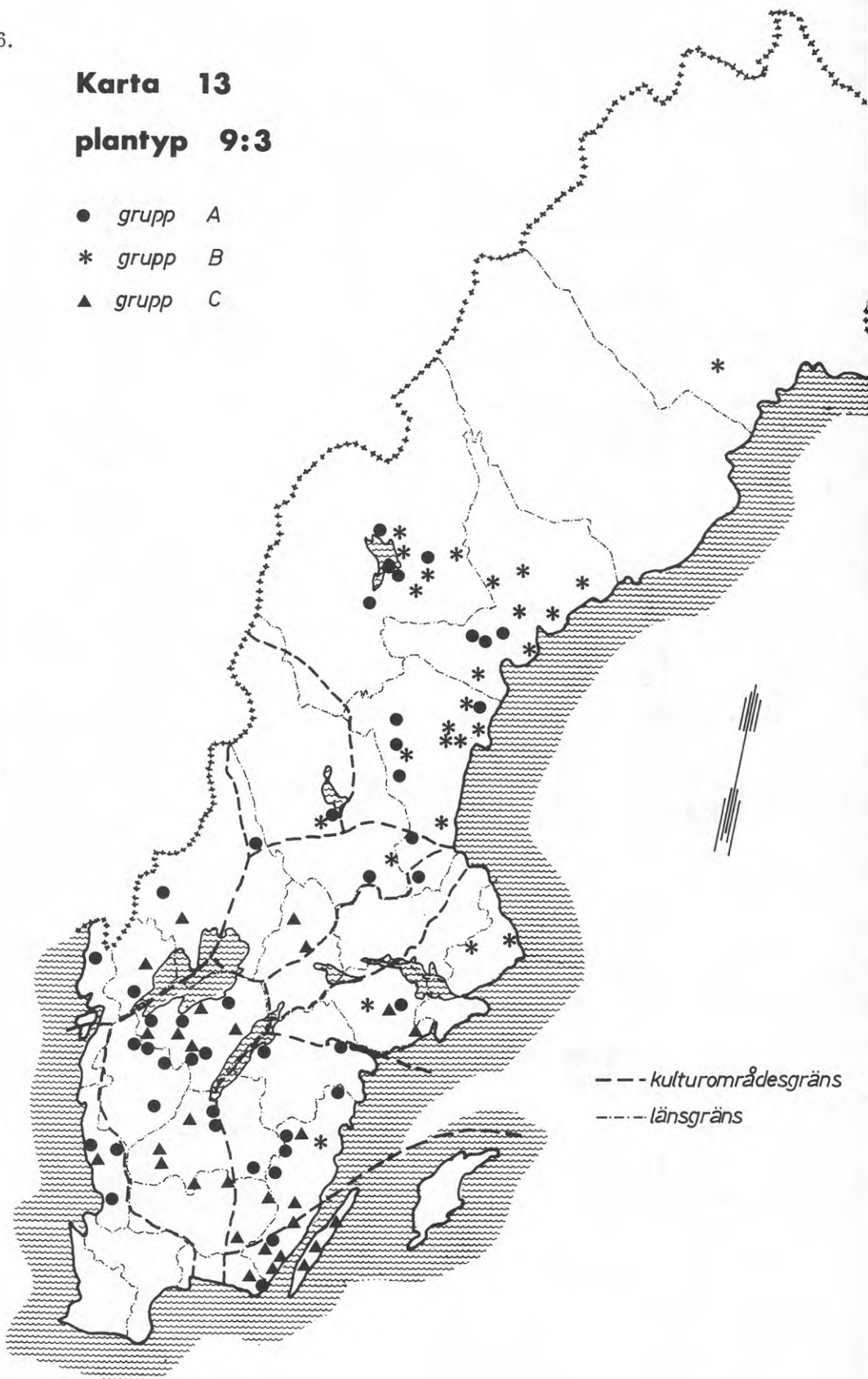

Ex. 125. Jönköpings län

Ex. 124. Hallands län

Karta 13**plantyp 9:3**● *grupp A** *grupp B*▲ *grupp C*

Plantyp 9:3

Vid första påseendet synes denna typ vara en mer regelbundet formad plan av samma sort som plantyp 9:1. Mittkammaren har vuxit till husets största rum och blivit sal. Mittpartiet i planen har därigenom fått en dominerande plats bland de övriga utrymmena och förstugan blivit större och fått en mer representativ utformning. Strävan till en symmetrisk uppbyggnad präglar dessa planer. Tre olika grupper kan urskiljas.

- A. Köket är gavelkammare intill huvudförstugan.
44 planer
- B. Båda kamrarna å ömse sidor om huvudförstugan är kök.
26 planer
- C. Köket är en gavelkammare vid motsatta långfasaden i förhållande till huvudförstugan och utan direkt förbindelse med denna.
29 planer

Grupp A företer en del osymmetriska varianter. Så kan köket vara förstorat på bekostnad av den angränsande gavelkammaren (ex. 127) eller gavelkamrarna på kökssidan ha större bredd än kamrarna på motsatta gaveln (ex. 128).

För samtliga grupper gäller att salen vanligen har större djup in i huskroppen (och förstugan till följd därav grundare) än de angränsande gavelkamrarna. I en del fall är dess djupmått dock lika med gavelkamrarnas så att mellanväggarna i husets längdriktning kommer att ligga i linje med varandra (ex. 129, 131, 133). Detta ger planbilden en delvis annan karaktär, då salen i detta fall inte får samma dominerande plats.

Karta 13 visar att de olika grupperna har i viss mån olika utbredningsområden.

Grupp A är spridd i hela Götaland med undantag för Skåne. Särskilt talrik är den i Västergötland. I Svealand däremot är den inte så vanlig. Det finns ett par exempel i Värmland, ett i Södermanland och ett på Mälarearna. Sedan blir den åter frekvent i södra Norrlands kustområden upp till trakten av Härnösand samt i byggderna kring Storsjön i Jämtland.

Grupp B är en i huvudsak norrländsk företeelse. Den förekommer i kustområdena från Dalälven upp till Örnsköldsvikstrakten och i Jämtland. I övrigt finns endast ett exemplar längre norrut i höjd med Luleå i Norrbotten. I söder finns den i enstaka exemplar i norra Kalmar län, i Södermanland och i Stockholms län.

Grupp C slutligen är hemmahörande i Västergötland och Småland. Särskilt frekvent är den i södra Kalmar län och på Öland. Ströexempel finns dessutom i Södermanland och Närke samt i Värmland och Dalsland.

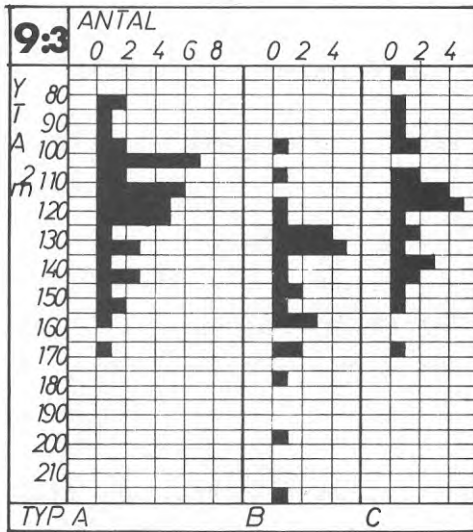

Fig. 36. Ytstorlek

Planernas storleksvariationer framgår av diagrammen i fig. 36. Man kan där konstatera att tvåköksgruppen B omfattar i genomsnitt större hus än i de övriga grupperna och att materialet i sin helhet är mycket skiftande vad gäller storleksförhållandena.

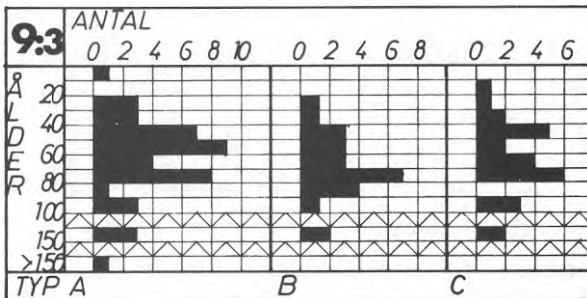

Fig. 37. Ålder

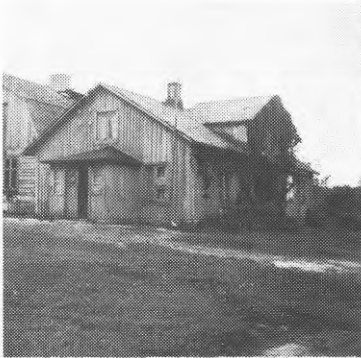
Åldersdiagrammen å fig. 37 visar, att hus med av denna plantyp - det gäller samtliga grupper - tillkommit efter mitten av 1800-talet och att planmönstret varit levande fram till 1930-talet.

Ex. 126.

Ex. 127.

Ex. 128.

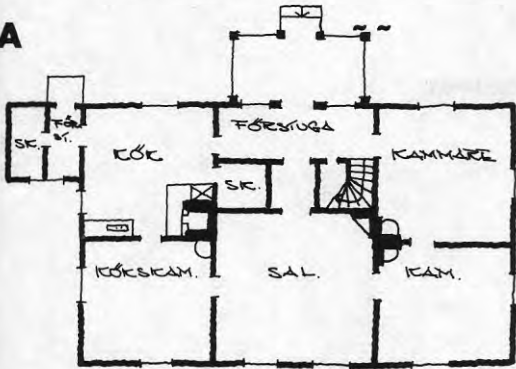
Ex. 130.

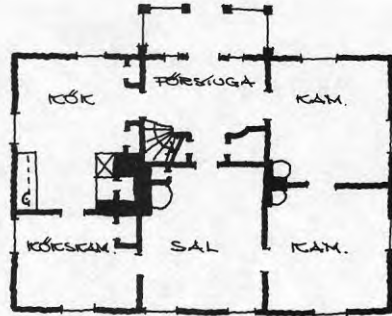
Ex. 132

Variationer av typ 9:3

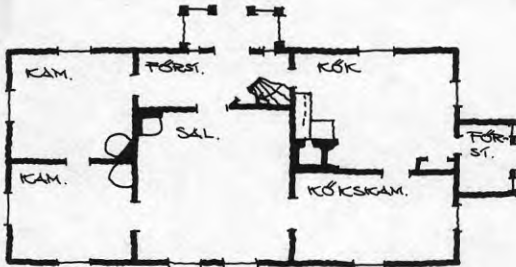
A

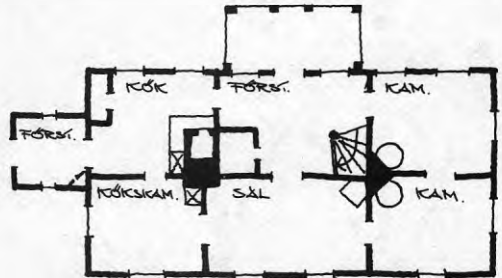
Ex. 126. Kalmar län

Ex. 127. Gästriklands län

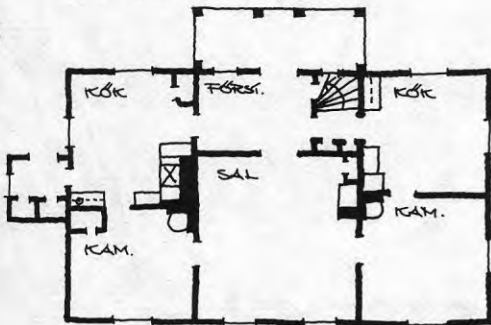

Ex. 128. Älvsborgs län

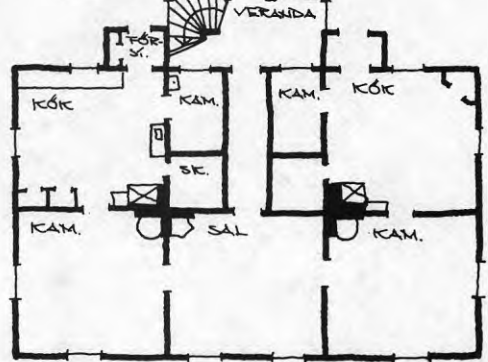

Ex. 129. Kalmar län

B

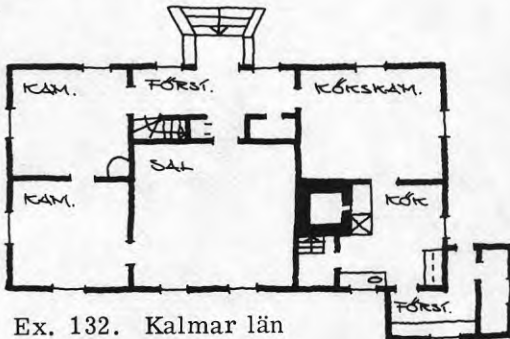

Ex. 130. Stockholms län

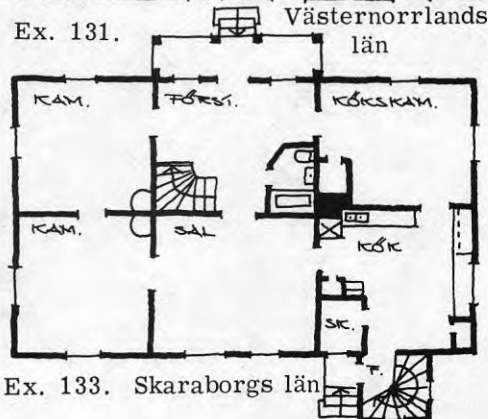

Ex. 131. Västernorrlands län

C

Ex. 132. Kalmar län

Ex. 133. Skaraborgs län

Karta 14

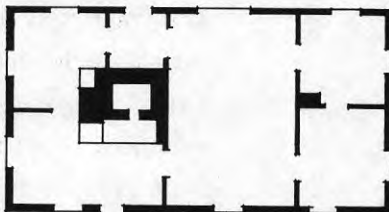
plantyp 10

Plantyp 10**60 planer**

Definition: Planformen är rektangulär. Köket är alltid motstående huvudförstugan. Ett stort, från långsida till långsida genomgående rum gränsar alltid intill kök och förstuga. Till denna rumsgrupp är sedan fogat en eller flera kamrar å ena eller båda gavlarna.

Det är här icke fråga om en formellt enhetlig till rumsantalet bestämd plantyp. Det gäller istället en grupp planer med ett varierande antal rum, sammansatta efter skiftande system, vilka fogats till den centrala rumsgrupp, som beskrivits i definitionen ovan. Alltså den centrala rumsgruppering som bildats av förstugan med bredvidliggande skafferi eller förstugukammare, det alltid mittför förstugan förlagda köket och ett större husets bredd genomgående rum angränsande till såväl förstuga som kök. Denna rumsgrupp, som bildar kärnan i plantyp 10, kan synas ge dennas planer ett identiskt lika utseende med planerna i plantyp 4. Att det dock är fråga om två skilda planmönster visar de helt skilda utbredningsområdena. De synes vara två skilda utvecklingslinjer från en och samma äldre ursprungstyp.

De olika sätt på vilka de övriga rummen fogats till den centrala rumsgruppen ger flera skilda planmönster.

- A. I denna - den enklaste varianten - har en eller ett par kammare tillagts å gaveln utanför det stora, genomgående rummet. Köket går fram till motsatt gavel och har fönster eller dörr i denna. Ex. 134-137.

B. Detta är huvudgruppen inom plantyp 10. Den består av planer, 36 planer där ett skafferirum avskiljer köket från den närstående gaveln. Förstukammaren blir härvid ett tämligen stort och nära kvadratisk rum. Ofta är utrymmet mellan köket och gaveln så stort, att det omfattar både ett skafferirum och en kammare. Lika vanligt är också att ett par gavelkammare förlagts utanför skafferiet och förstugukammaren. Å motsatta gaveln finns i regel ett par gavelkammare utanför det stora, genomgående rummet i likhet med vad fallet är i grupp A. ovan. Planerna inom grupp B sålunda rätt mångrummiga. Ex. 138 - 143.

C. Denna plangrupp kan antingen ha köket vid gaveln som i grupp 11 planer A eller köket avskilt från gaveln som i grupp B. Vad som gör att denna grupp avviker från de båda tidigare är sättet att anknyta kamrar till det stora rummet. Utanför och angränsande till detta förlägges nämligen en förstuga med motstående kammare till vilka kan fogas ytterligare en eller ett par gavelkamrar. Denna andra förstuga ligger alltid åt samma sida som den köket motstående förstugan. Detta arrangemang av gavelrum kring en sekundär förstuga återfinns som karaktäristiskt för planer inom följande plantyp 11 och har tydligen lånats däri- från. Ex. 144, 145.

Karaktäristiskt för planerna i denna typ är de stora murade ugnarna placerade mellan förstugan och köket, vilka sällan saknas och helt avskiljer dessa båda utrymmen från varandra. Endast i undantagsfall är en direkt förbindelsegång mellan förstuga och kök anordnad vid sidan av ugnen.

Karta 14 visar att det är fråga om en regionalt tämligen begränsad plantyp hemmahörande i nordskåne (Kristianstads län) och Halland. Grupp A är därvid en övergångstyp vid utbredningsområdets nordgräns med några enstaka representanter så långt norrut som i mellersta Älvsborgs län och i norra Småland. Den finns ej i Skåne och endast i 3 fall i Halland.

De båda Älvsborgsplanerna har direkt dörrförbindelse mellan förstuga och kök varjämte det senare är ett utpräglat långkök. I detta fall synes sålunda samhörigheten med plantyp 4 vara påtaglig och tillhörigheten till den ena eller den andra av de nämnda plantyperna kan diskuteras. Grupp B och C förekommer helt blandade utan påvisbara lokala avgränsningar.

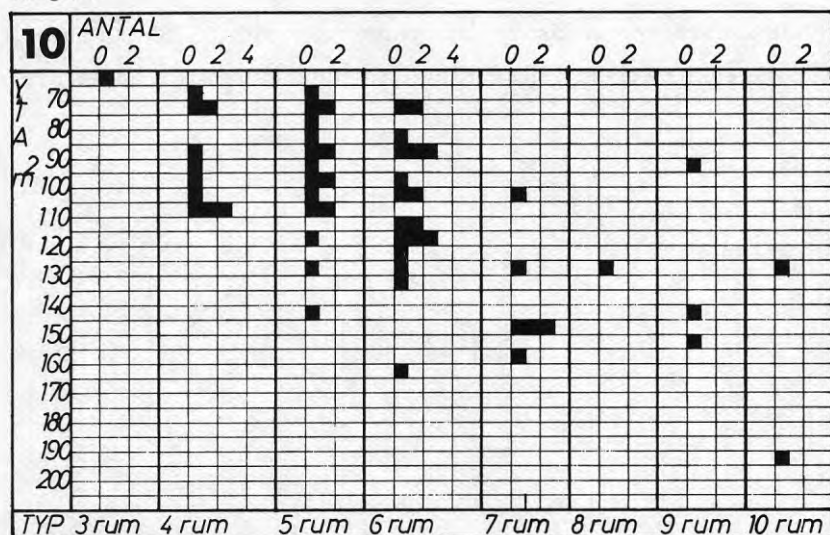

Fig. 38. Ytstorlek

Planernas ytstorlek har på grund av det mycket skiftande rumsantalet här i diagrammen på fig. 38 valts att redovisas efter detta. Några påvisbara skillnader lokalt inom utbredningsområdet kan inte påvisas.

I motsats till tidigare redovisade typer har denna mer sällan rum i en övervåning. Av plantypens 60 planer är endast 4 fulla 2-våningar och 1 1/2 våning. Samhörigheten med sydsvensk och kontinental tradition framgår härigenom klart.

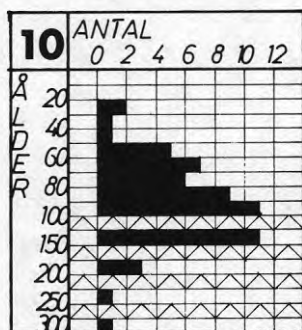

Fig. 39. Ålder

Åldersdiagrammet å fig. 39 är gemensamt för samtliga grupper inom plantyp 10. Någon åtskillnad mellan de olika grupperna är inte märkbar. Samtliga hus är åldriga - nära hälften anges byggda före 1850. Mycket få har tillkommit efter 1900. Lokala skiljaktigheter ifråga om tillkomstår kan inte spåras.

Dörrförbindelseschemat för de olika planerna varierar. Sällan har två planer samma schema. I samtliga fall finns en separat köksentré.

Tvätt

Utomhusarbetsplats

Ill. utan samband med text.

Ex. 134.

Ex. 137.

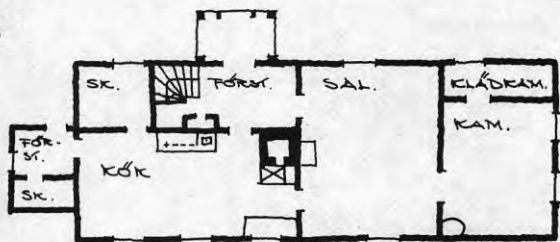

Ex. 138.

Ex. 139.

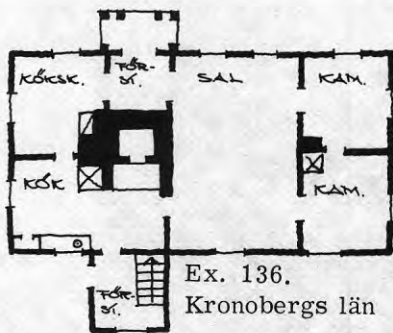
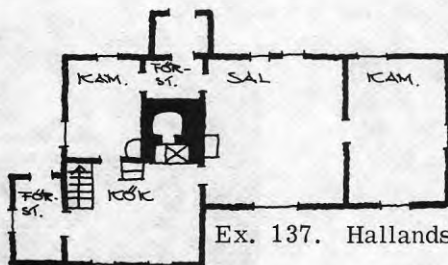
Variationer av typ 10

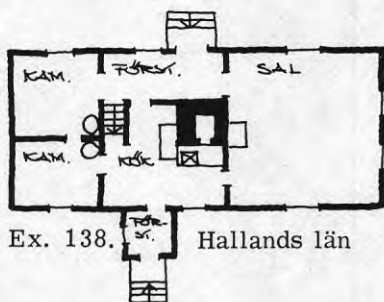
Ex. 134. Älvsborgs län

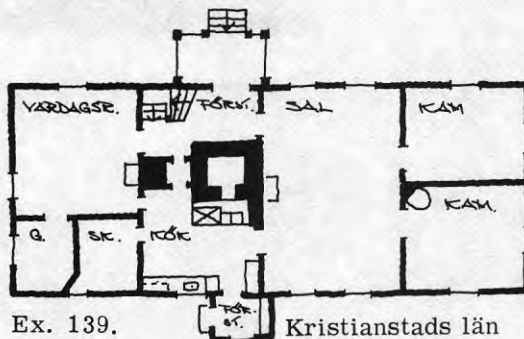
Ex. 135. Hallands län

Ex. 136.
Kronobergs län

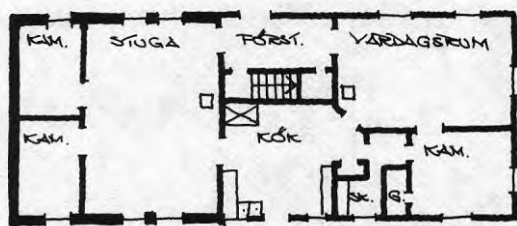
Ex. 137. Hallands län

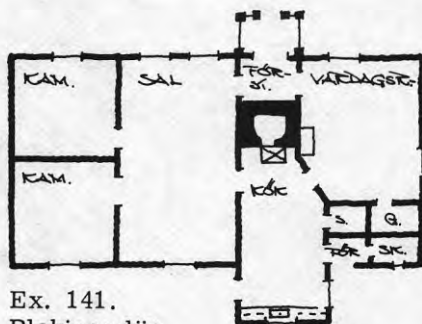
Ex. 138. Hallands län

Ex. 139. Kristianstads län

Ex. 140. Kristianstads län

Ex. 141.
Blekinge län

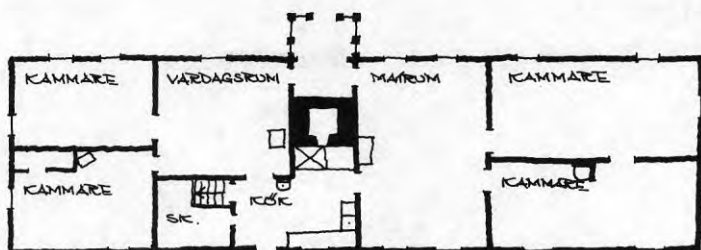

Ex. 145.

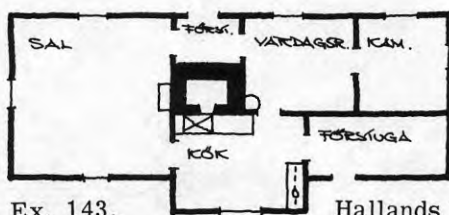

Variationer av typ 10

B

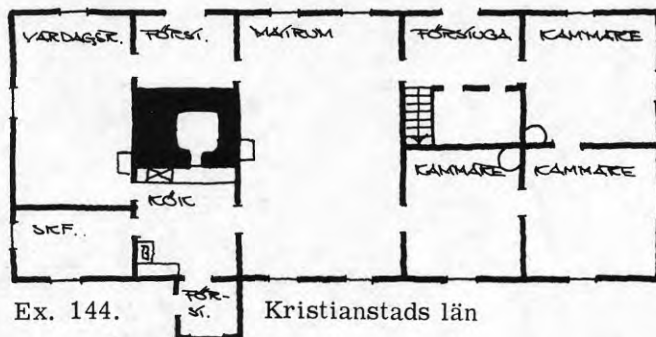

Ex. 142. Malmöhus län

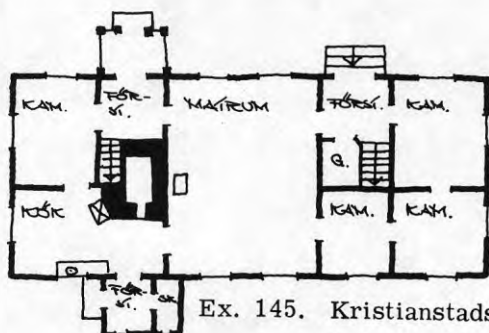

Ex. 143. Hallands län

C

Ex. 144. Kristianstads län

Ex. 145. Kristianstads län

Karta 15

plantyp 11

Grupp A.

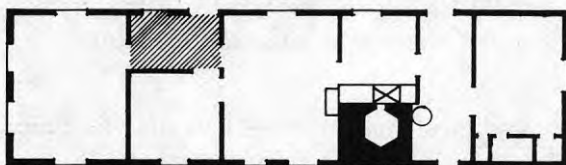
Grupp B.

Grupp C.

Grupp D.

Plantyp 11**108 planer**

Definition: Plantyp karakteriserad av långt utsträckta, smala huskroppar. I huslängans mittre del finns ett från långsida till långsida genomgående rum, som vanligtvis är det största och förnämligaste av rummen. Till dess ena sida gränsar en förstuga med 1 - 3 kamrar. På den andra sidan finns en "ekonomidel" av skiftande utseende innehållande kök, en eller ett par kamrar samt ibland också grovkök och murad ugn.

I ännu högre grad än föregående är denna plantyp formellt obeständig och skiftande med avseende till storlek och rumsantal. Det enda för alla planerna inom typen gemensamma är det i planernas mitt belägna genomgående stora rummet, till vilket vanligtvis anslutes en förstuga (streckat i planen ovan). I de enklaste - och troligen mest ursprungliga - planerna saknas förstugan och ett "förstukök" framför den murade ugnen tjänstgör som husets enda entré. Karakteristiskt för byggnaderna av denna typ är vidare den förhållandevis ringa husbredden, som vid ett större rumsantal framtvingar en uppradning av rummen på längden och ger husen deras långsträckta utseende (långor). Ofta är bostadshuset sammanbyggt med ekonomihuset och stallarna - med eller utan direkt invändig förbindelse - men lika ofta är de fristående. I det senare fallet ligger de dock i regel tätt intill ekonomibyggnaderna.

De olika utrymmenas användning präglar i hög grad denna plantyp. Med hänsyn till funktion kan den uppdelas i två huvuddelar - en "finrumsdel" och en "ekonomidel" belägna å omse sidor om det stora genomgående rummet (se planen ovan). Båda dessa delar kan byggas upp på många sätt och detta helt oberoende av varandra. Speciellt ekonomidelen synes ha obegränsade variationsmöjligheter. Undersöker man de båda funktionsdelarna var för sig kan man emellertid dela upp planerna i vissa grupper,

inom vilka den ena eller den andra är mer eller mindre tydligt uppbyggd efter ett gemensamt mönster.

Vad först finrumsdelen beträffar är rummen där grupperade i huvudsak på följande 7 olika sätt (streckad yta betecknar förstuga, S det centrala, genomgående finrummet).

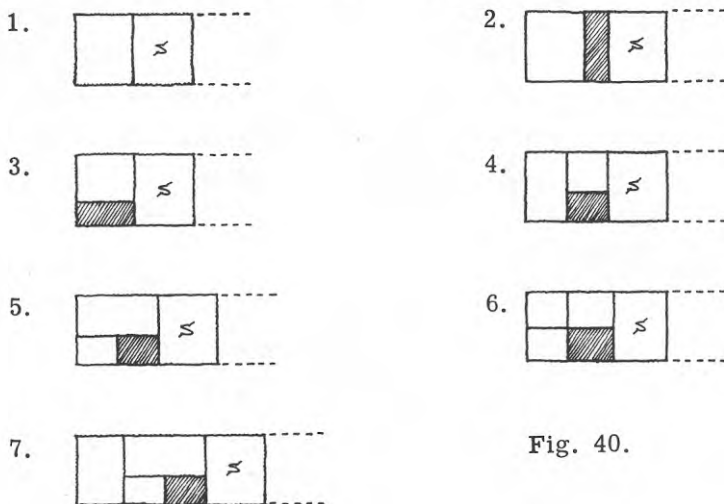

Fig. 40.

I sin enklaste form (fig. 40, 1 - 3) har finrumsdelen endast en kammare. Dessa enklare varianter återfinns, som man kan vänta, i huvudsak i de mindre husen medan varianterna med större antal rum ger större plan-tytor. Undersökningsmaterialet visar i detta fall inte några speciella karaktäristiska med hänsyn till spridningsområde eller i åldersavseende. Finrumsdelens olika utformning synes sålunda sammanhänga enbart med bostadens storlek och icke bero av lokala traditioner.

Annorlunda ställer det sig med ekonomidelen. Det har tidigare sagts, att denna del av huset synes kunna skifta obegränsat. Man kan dock även här för en del av typens planer finna vissa olika principer för de skilda utrymmenas sammanfogande och då de härvid uppkomna varianterna uppträda lokalt begränsade, ger en uppdelning av planmaterialet enligt dessa intressantare resultat än beträffande finrumsdelens variationer.

Det vill synas som om lokala traditioner och byggnadsvanor huvudsakligen har fått komma till uttryck i ekonomidelen.

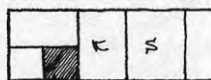
I de olika ekonomidelsvariationerna är rumssammansättningarna mycket skiftande. Det är väsentligen köket, dess läge i planen och förhållande till köksentrén och den murade ugnen, där sådan finns, som karaktäriserar och skiljer grupperna åt. Antalet ytterligare kammare och deras form samt förekomst av bryggstuga, handkammare o. dyl. växlar utan påvisbart sammanhang. De olika grupperna framgår av nedan stående uppställning (K = kök, S = det centrala, genomgående finrummet, streckat utrymme = förstuga).

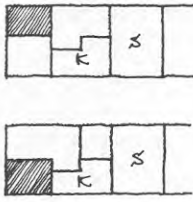
Grupp A. Köket mycket litet, ungefär lika brett som den murade ugnen och beläget framför denna. Ugnen ligger mot yttervägg och kan ibland skjuta fram genom och utanför denna. Liksom köket gränsar den alltid till det genomgående rummet.

Grupp B. Förstugan belägen mitt framför ugnen (troligen f. d. köket). Ugnen i vissa fall ersatt av kammare. Köket intill förstugan och ugnen. Vanligen utgör köket och förstugan med ugn hela ekonomidelen.

Grupp C. Köket är genomgående genom längan och beläget mellan det centrala genomgående finrummet och förstugan med förstukamrar. Endast undantagsvis finns murad ugn.

Grupp D.
37 planer

Köket gränsar till det centrala finrummet men är ej genomgående. Motstående köket ligger en kammare. Murad ugn saknas eller finns i samband med annat utrymme än köket, exempelvis en bryggstuga.

Det synes som om grupperna A och B är de ursprungligaste planformerna. De har utvecklats ur den primitiva försökstyp som finns beskriven i professor Sigurd Erixons bok "Svensk Byggnadskultur" och ur vilken exemplet å fig. 41 hämtats.

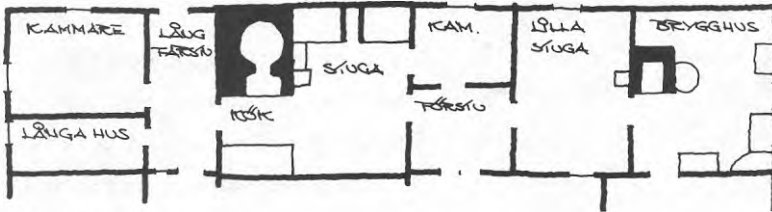

Fig. 41.

Även i de övriga grupperna kan spåras ett samband med denna ursprungliga primitiva plan i det den till köket respektive förstugan motstående kammaren kan ha varit platsen för en sedermera riven murad ugn. I vissa av de undersökta planerna finner man tydliga spår efter en sådan, medan i andra dessa helt utplånats vid ombyggnad och modernisering. I vissa mycket sällsynta fall kan eventuellt en murad ugn ha saknats helt.

En fjärdedel av planerna i plantyp 11 har icke kunnat hänföras till någon av ovanstående grupper, vilket visar typens stora variationsrikedom och framgår av exemplet. I ex. 160 och 161 är ekonomidelen förenklad till ett andra utrymme - köket med förstuga. Ex. 162 och 163 visar övergångsformer till s.k. dubbelradshus - rummen ligger i dubbla rader och det centrala, genomgående rummet saknas. Husbredden är större än för huslängorna i plantypen i övrigt och det är väsentligen på grund av ekonomidelen med de övriga besläktade karaktär, som de medtagits här.

Karta 15 visar plantypens utbredning och de olika gruppernas spridning. Huvuddelen av planerna (63 %) återfinns i Malmöhus län. I Kristianstads län förekommer de frekvent i länets sydöstra del upp till i höjd med Kristianstad och strax norr därom samt i Ängelholmstrakten. Det är här klart fråga om en sydsåkansk typ med enstaka representanter i Nordskåne, Blekinge och Halland.

Ser man på de olika gruppernas spridning kan för en del av dem en viss begränsad lokalisering påvisas. Grupp A har sålunda sitt centrum i Luggude och Rönneberga härader nordost om Helsingborg, medan grupp B tydligen hör hemma i de båda Skånelänens sydöstra delar - västgränsen går utefter en linje som kan dras mellan Trelleborg och Kristianstad. Planerna i grupp C är koncentrerade till i huvudsak två områden - Nordvästra Malmöhus län (Luggude härad) och Vemmenhögs och Ljunits härader i samma läns sydligaste del mellan Trelleborg och Ystad. Därtill förekommer C-planer i en mindre grupp norr om Kristianstad i södra delen av Östra Göinge härad.

De stora grupperna, grupp D och de ej gruppbestämda, finns utan påtaglig lokal betoning spridda över hela utbredningsområdet. Flertalet ej gruppbestämda återfinns söder om en linje Malmö - Simrishamn.

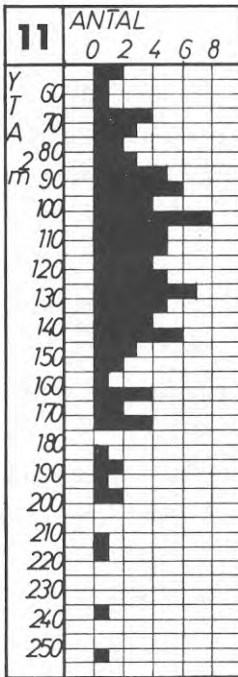

Fig. 42. Ytstorlek

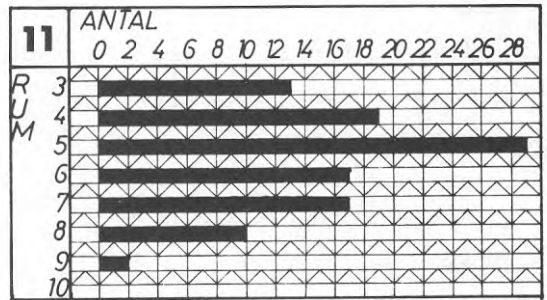

Fig. 43. Rumsantal

Storleken av de till plantyp 11 hörande planerna både vad avser totala ytan såväl som antalet rum (kök räknas som rum) är i hög grad skiftande. Ytstorleken varierar mellan 3 - 9 rum (fig. 43). En dryg fjärdedel av planerna innehåller 5 rum medan ungefär hälften är lika fördelade på 4 respektive 7 rum. De olika delgrupperna visar i stort sett samma fördelning på antal rum som hela typen. Mest avviker grupp B, där flertalet planer endast innehåller 3 - 4 rum. De icke grupperade planerna har mestadels 6 - 9 rum. Det är just genom sin mångrummighet och därmed följande stora möjlighet till olika kombinationsmönster för planen, som dessa senare planer ej kunnat infogas i någon av ekonomidelsgrupperna.

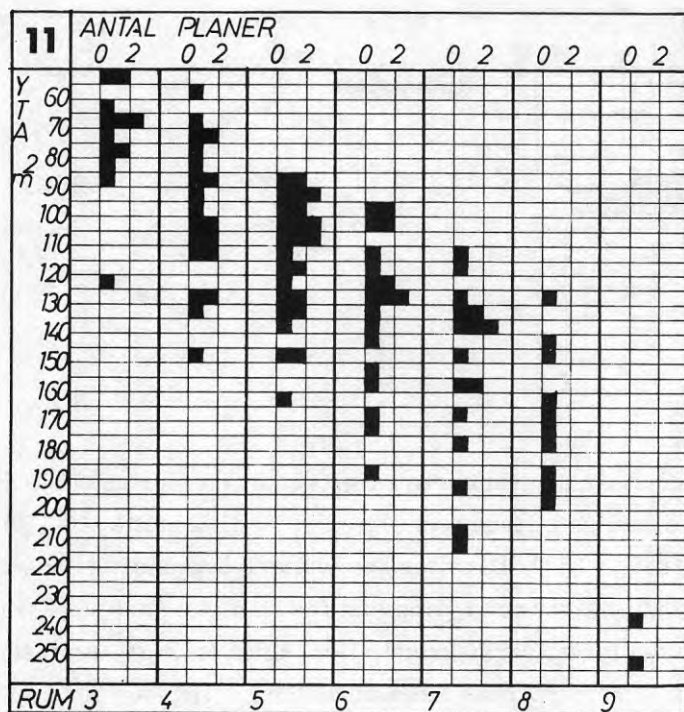

Fig. 44. Ytstorlek på rumsantal

Av fig. 44 framgår, att bottenplanerna ökar i storlek tämligen proportionellt mot antalet rum. Den stora variationsbredd ifråga om ytstorleken, som regelmässigt kommer till synes vid planer med lika rumsantal, har sin förklaring inte enbart av skiftande rumsstorlekar utan beror ofta på den starkt varierande förekomsten av smärre biutrymmen såsom förstugor, handkammare, bryggstugor, garderober m. m.

Några större olikheter mellan olika delar av utbredningsområdet med avseende till ytstorleken ger inte utbredningsmaterialet någon antydning om. Granskar man lokaliseringen av planer större än 150 m² finner man dock dessa till övervägande delen i den sydöstra hälften av Skåne.

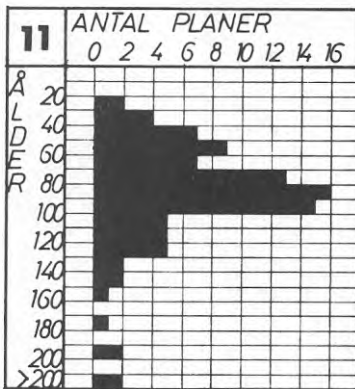

Fig. 45. Ålder

Husens ålder framgår av diagrammet på fig. 45. Byggnader uppförda före år 1800 är mindre vanliga i denna typ. Däremot är nära hälften (45 %) uppförda mellan 1850 - 1880. Därefter har tydligen byggandet av hus med denna plantyp avtagit snabbt och i jämn takt för att i stort sett upphöra i och med tiden för det första världskriget. Den bilden tecknar åtminstone åldersdiagrammet. Delgruppernas åldersfördelning följer den för hela plantypen.

Något speciellt frekvensschema för anordnandet av dörrförbindelserna mellan de skilda utrymmena kan inte upprättas - kombinationsmöjligheterna är otaliga.

Östergötland.

Jönköpings län.

Exempel på vanliga äldre lantkök där vedspisen
fått ersätta den öppna härden.

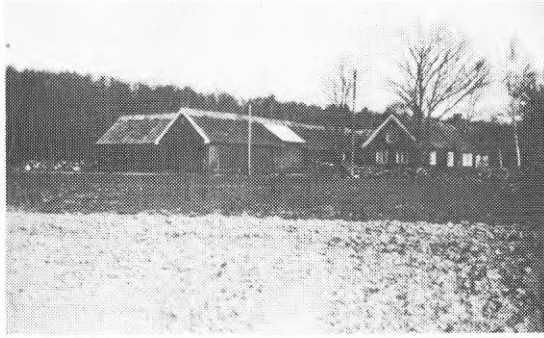

Den moderna elspisen är svår-
placerad i det gamla köket.

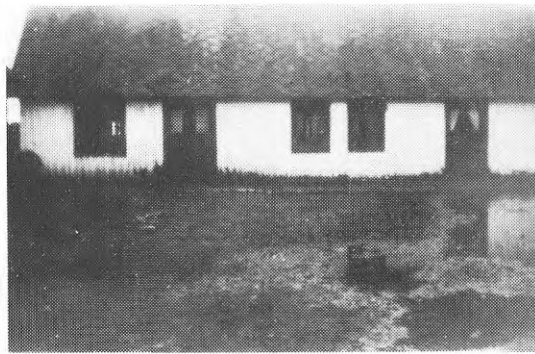

Stugstämning.

Ill. utan samband med text.

Ex. 147.

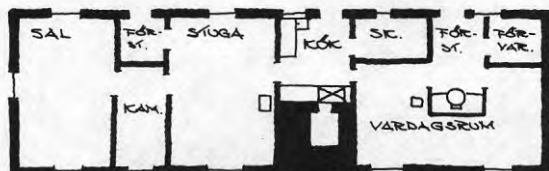

Ex. 149.

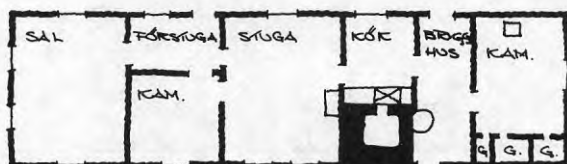

Variationer av typ 11

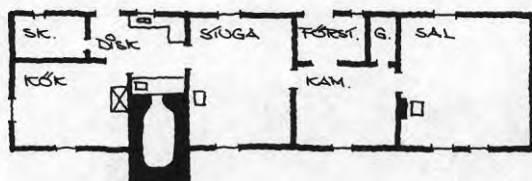
A

Ex. 146. Malmöhus län

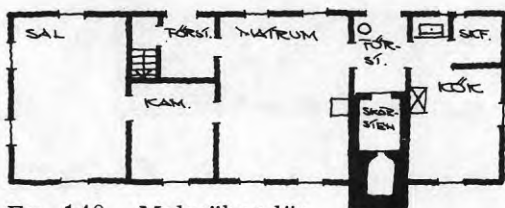

Ex. 147. Hallands län

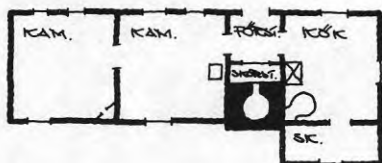

Ex. 148. Malmöhus län

B

Ex. 149. Malmöhus län

Ex. 150. Malmöhus län

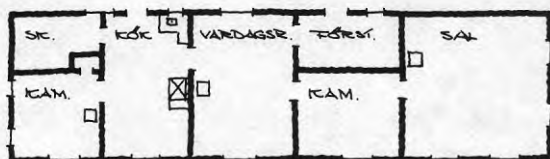
Ex. 154.

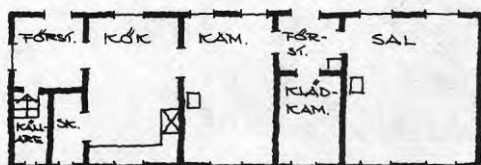
Ex. 155.

Variationer av typ 11

C

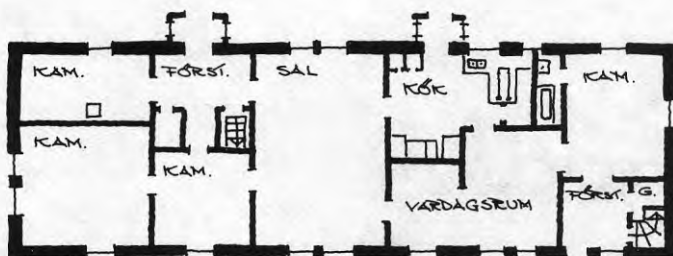

Ex. 151. Kristianstads län

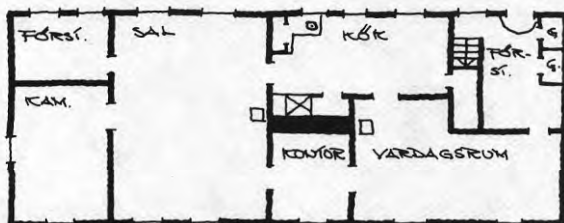

Ex. 152. Malmöhus län

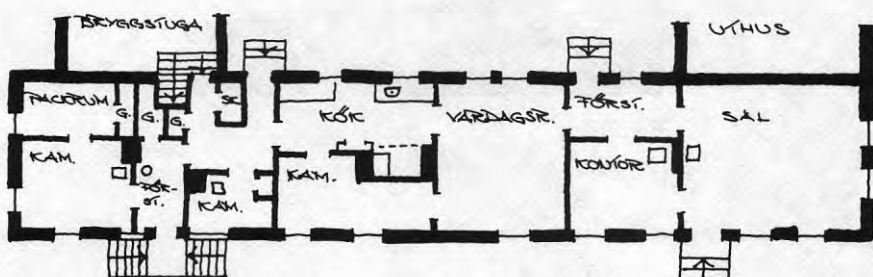
D

Ex. 153. Malmöhus län

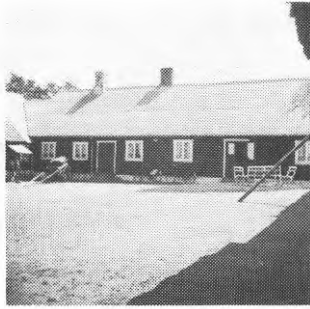
Ex. 154. Kristianstads län

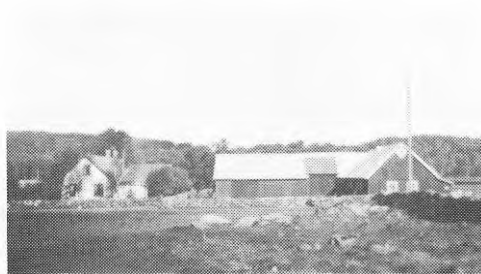
Ex. 155. Kristianstads län

Ex. 156.

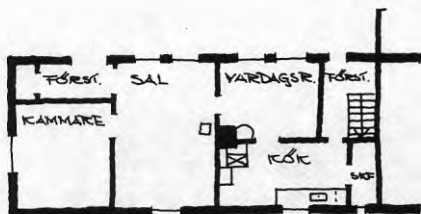
Ex. 157.

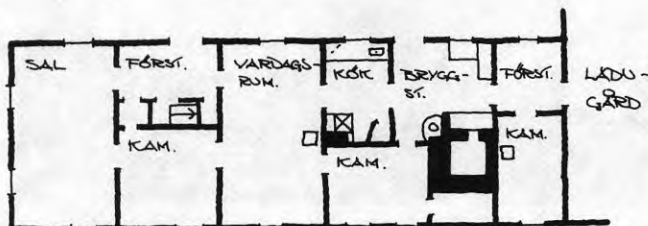
Ex. 158.

Variationer av typ II

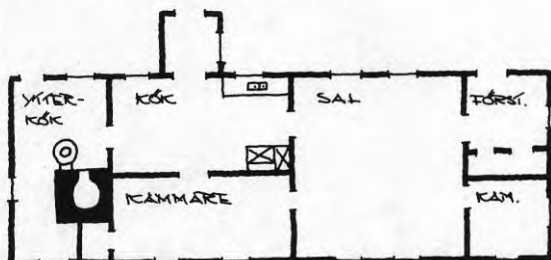
D

Ex. 156. Malmöhus län

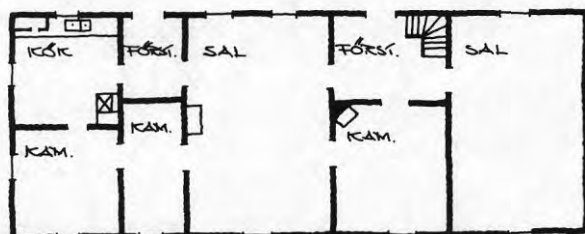

Ex. 157. Kristianstads län

Ex. 158. Hallands län

E

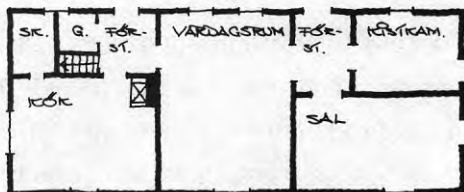
Ex. 159. Kristianstads län

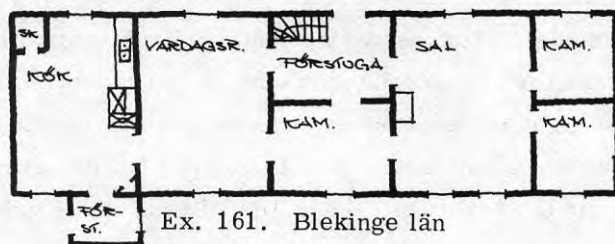
Ex. 160.

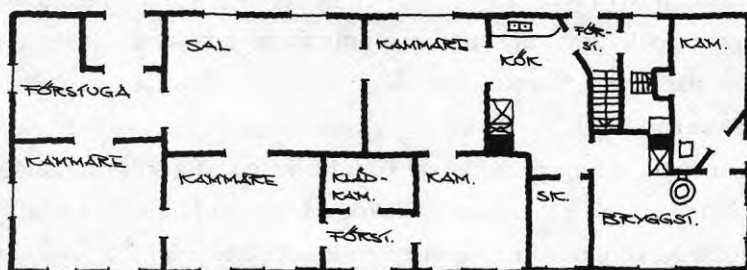
Variationer av typ 11

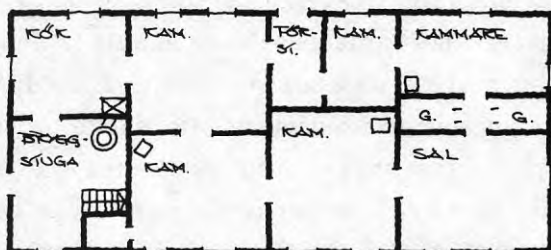
Ex. 160. Malmöhus län

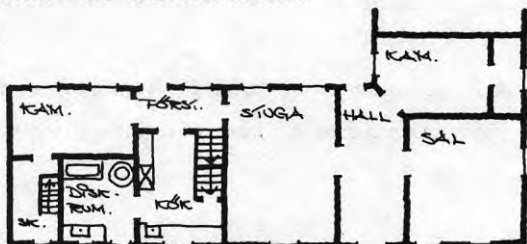
Ex. 161. Blekinge län

Ex. 162. Kristianstads län

Ex. 163. Malmöhus län

Ex. 164. Malmöhus län

Ej typplacerade bottenplaner.

Av undersökningsmaterialets 1564 bottenvåningsplaner har 1330 (85 %) kunnat samlas under någon av de här angivna och illustrerade 11 plantypsdefinitionerna. Tveksamma fall förekommer givetvis speciellt där man kan spåra om- och tillbyggnader. Som framgått av den beskrivande texten till de skilda plantyperna är också gränsdragningen mellan en del av dessa ibland problematisk. Där ger dock ofta lokaliseringen ett visst stöd. Av intresse är att studera plantypernas spridning i förhållande till de av den etnologiska forskningen funna och uppdragna kulturgränserna. Det är påfallande hur många av de funna plantyperna, som visar en utbredning sammanfallande med dessa kulturområden. Det är här tydligen fråga om planmönster, som går långt tillbaka i tiden. Uppgifterna om de gamla mangårdsbyggnadernas tillkomstdatum är oftast svävande och osäkra. Längre tillbaka än till 1700-talets mitt och senare hälft finns inga åldersuppgifter. Man vet dock att gamla timmerstommar funnits kvar alltifrån medeltid in i våra dagar och flera planmönster såsom parstugan och enkelstugan - plantyperna 3 och 2 - är av medeltida ursprung. Vilken stark kraft traditionen varit vid uppförandet av bostadshusen på gårdarna landet runt framgår klart av, att så många av dessa så sent som 1945 präglats av dessa uråldriga planmönster. Endast en knapp tredjedel (29 %) av husen på de 1564 gårdarna var uppförda efter år 1900 och en femtedel (21 %) byggda före 1850. Hälften av alla mangårdsbyggnader var sålunda 50 - 100 år gamla. Flertalet generationer av de människor som flyttat in från landsbygden till 1900-talets snabbväxande industritätorter är födda och uppvuxna i bostäder av den typ, som här redovisats. Det samlevnadsmönster dessa bostäder präglat på dem, har de medfört till sina nya förhållanden och sin nya omgivning. Det är en förklaring till en del av de benägenheter, såsom frivillig trångboddhet, finrumsförekomst m. m., vilka påtalats i bostadsvaneundersökningar i tätorter under 1940 och 1950-talen.

Bland de över 200 gårdar ingående i undersökningsmaterialet vars bottenvåningsplaner ej låtit sig typbestämmas, kan man dock urskilja vissa

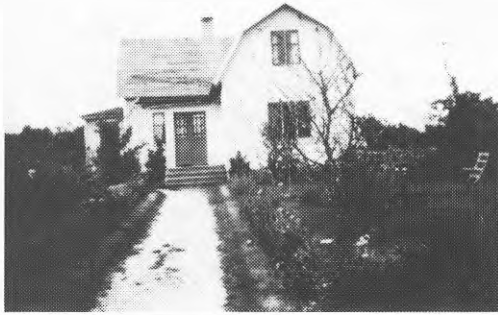
grupper med i viss mån likartad utformning. Så finns ett antal (19 planer) 3-rumshus med vinkelformad plan. De båda exemplen 165 och 166 representerar 13 planer där köket är ett av ytterrummen i vinkelformen medan 167 visar en vinkelplan med köket i mitten.

Sådana planformer finner man i enstaka exemplar över hela landet utom i Skåne, Halland och Bohuslän. Några fler i de södra landskapen än i de norra.

Ytmässigt är det fråga om små hus med en nedre gräns på 60 m^2 och en övre på 110 m^2 . Huvudparten är mellan $70 - 80 \text{ m}^2$.

Det är också unga hus - endast 6 av 10 är byggda före 1900 och då under 1800-talets sista decennier.

I etnologisk litteratur talar man om dubbelradhus och menar då hus med bottenvåningsplaner vars utrymmen ordnats på ömse sidor om en genom huset längsgående mer eller mindre rak mellanvägg. Plantyperna 6, 8 och framförallt plantyp 9 är exempel på sådana dubbelradsplaner av mer regelbunden utformning. Det finns emellertid även en oregelbunden, mångrummig grupp (38 planer) av dubbelradsplaner i undersökningsmaterialet. (Exempel 168 - 172.) De återfinns i Skåne och Småland med enstaka exempel i de mellansvenska landskapen och Dalarna. De är ytstora - 5-rumsplanerna $75 - 125 \text{ m}^2$, planerna med 6 rum $90 - 150 \text{ m}^2$ och de med 7 rum $105 - 160 \text{ m}^2$. Det rör sig här om yngre hus. Några är byggda under senare hälften av 1800-talet, flertalet stammar från 1900-talets första decennier. Ett par är endast 5 respektive 10 år gamla. Från Blekinge stammar fyra mycket stora, mångrummiga och synnerligen oregelbundna planer av denna typ. Ex. 173 är endast 9 år, ex. 175 85 år medan ex. 174 anges ombyggd 1847 respektive 1937.

Ex. 165.

Ex. 166.

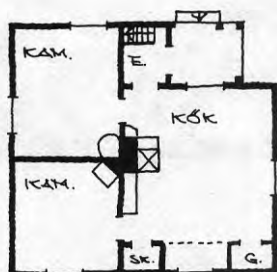

Ex. 167.

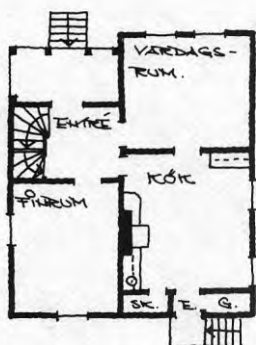
Vinkelformade plantyper med tre rum.

Ex. 165. Kalmar län

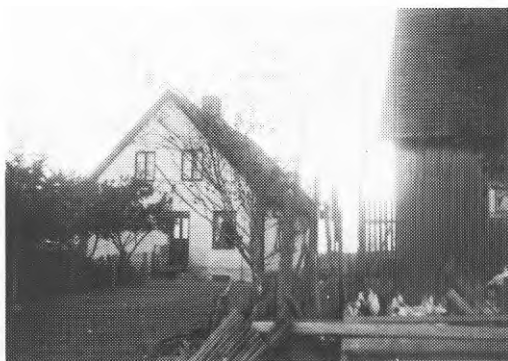
Ex. 166. Norrbottens län

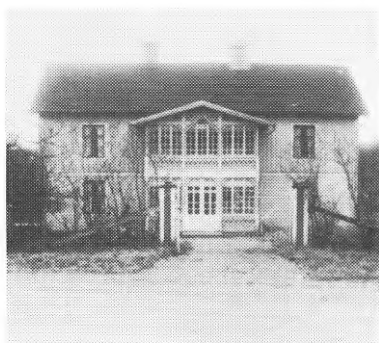
Ex. 167. Gotlands län

Ex. 168.

Ex. 169.

Ex. 170

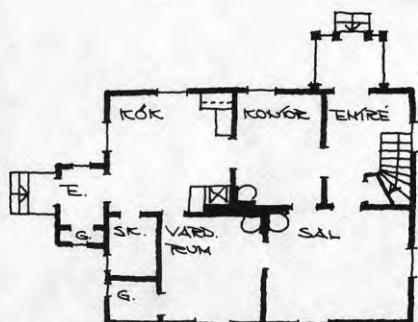
Ex. 171

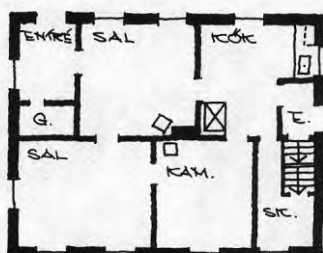
Ex. 172.

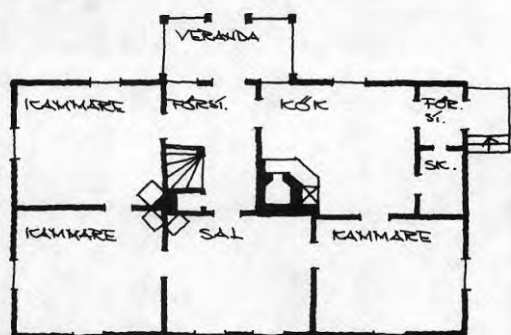
Dubbelradplaner med 5 rum.

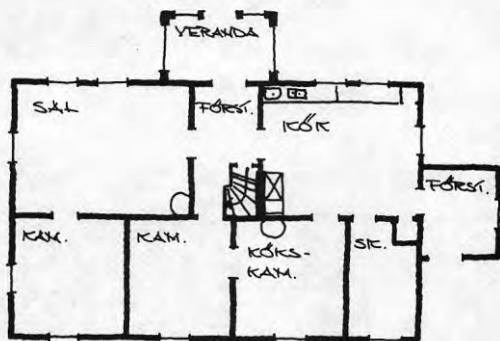
Ex. 168. Jönköpings län

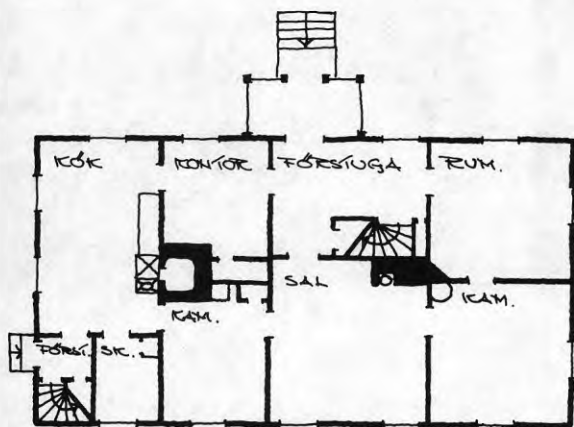
Ex. 169. Malmöhus län

Ex. 170. Jönköpings län

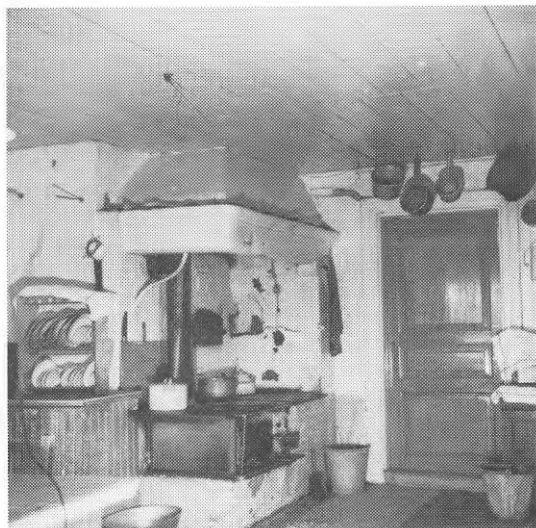

Ex. 171. Hallands län

Ex. 172. Örebro län

Vanlig köksinteriör.

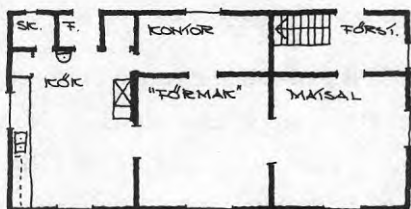
Kökskammaren.

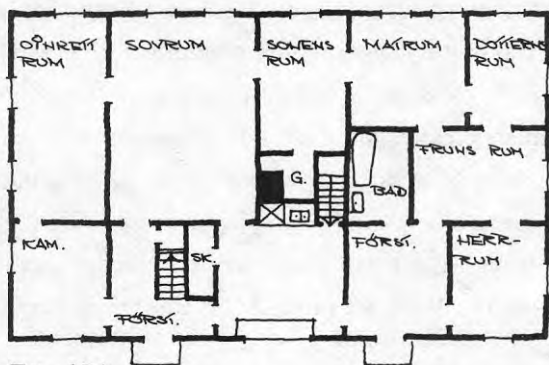
Salsinteriör.

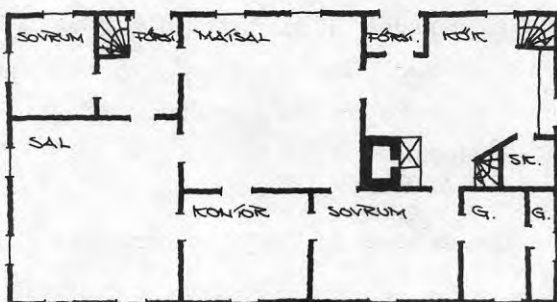
Dubbelradplaner i Blekinge.

Ex. 173.

Ex. 174.

Ex. 175.

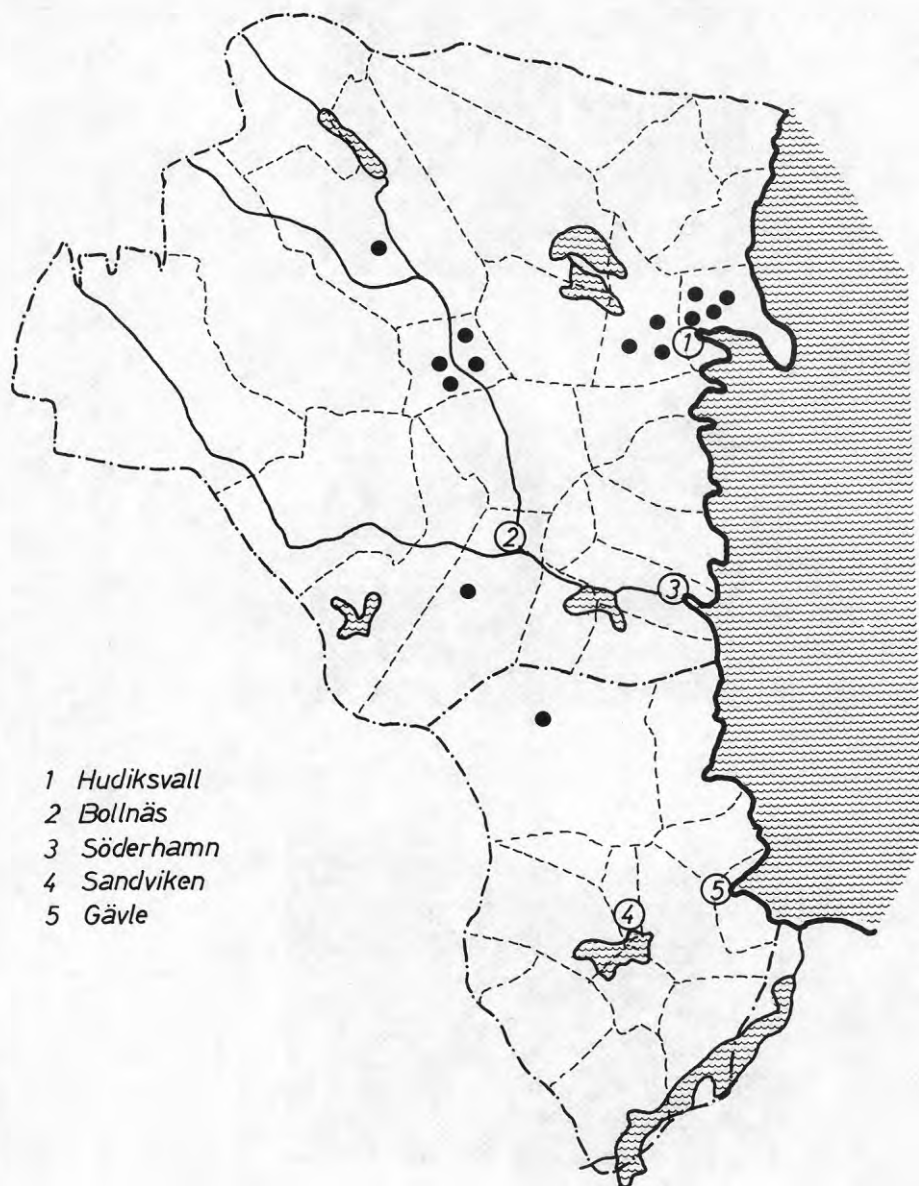
Det finns bland undersökningsgårdarna en mångfald exempel på sammanbygge av bostadshus och djurstallar vad gäller landskapen Skåne och Halland. Se ex. 155, 156 och 157. Det kan här vara lämpligt att citera professor Sigurd Erixon.

"I gränsen mellan de gammeldanska provinserna och övriga Sverige går också gränsen mellan två helt artskilda gårdskategorier. Norr om gränsen, där den egentliga nordiska gården ligger, skola vi alltid finna, att man- och fägård på något sätt hålls skilda. Detta återfinnes i fäbodarna och torde vara uråldrigt. Söder om gränsen, i Skåne, Halland och södra Bohuslän, förekommer den fyrkantigt hopbyggda gården. Djur och människor passera över samma gårdsplan. De olika husfunktionerna, boningshus, stallar m. m. äro inordnade under samma tak. Vi ha naturligt nog samma gårdstyp i Danmark och Slesvig. Hemma i Skåne får man ofta höra att det är den flacka terrängen som, genom att ej skydda mot vind och väder, framtvingat gårdsbildningen. Att detta är felaktigt är ju tydligt, eftersom samma kringbyggda gård fått förekomma i all sorts terräng och att andra öppna gårdsformer kunna trivas på slättmark".

Enligt samma författare är det den romerska lantgården, villa rustica, som via den frankiska gården stått modell för den typiska kring- och hopbyggda skånegården.

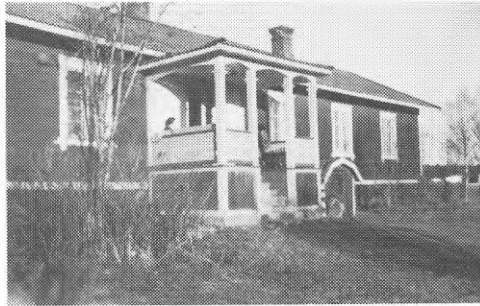
I övriga Sverige förekommer sålunda normalt ingen sammanbyggnad av bostads och fähus. I undersökningsmaterialet förekommer dock ett märkligt undantag vad gäller 15 gårdar i Gävleborgs län. Det gäller här icke kringbyggda gårdar men väl sambyggnad med inre kommunikation av bostadshus och djurstall. Gårdarnas belägenhet är angiven på karta 16. Det är här tydligen fråga om en alldeles unik, till Hälsingland helt begränsad företeelse.

Bostadsytan i de sambyggda husen är i regel mångrummig och stor.

Karta 16

Ex. 176.

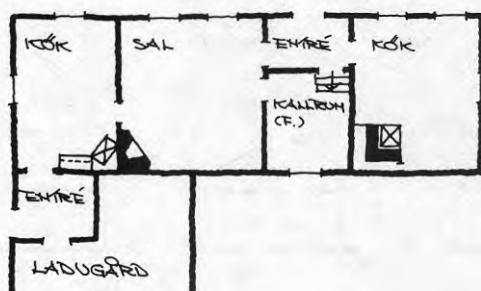
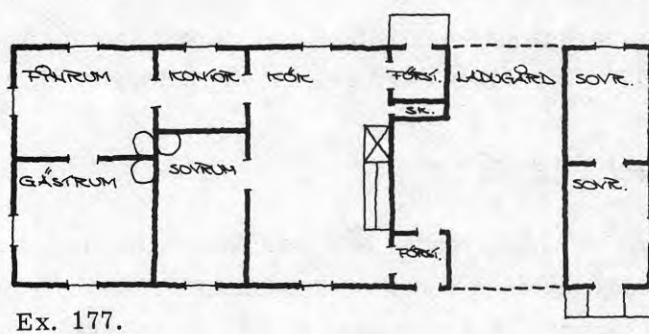
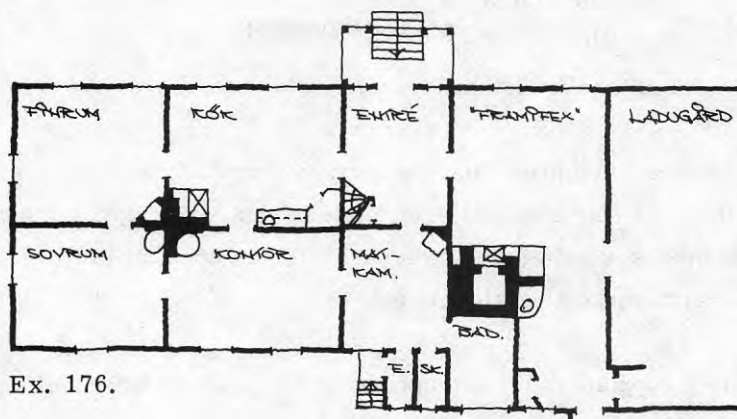

Ex. 177.

Ex. 178.

Sammanbyggda bostadshus och ladugård i Hälsingland.

1 st - 51 m²
 3 st - 70 - 90 m²
 7 st - 100 - 150 m²
 4 st - 150 - 200 m²

Tre relativt primitiva hus har angivits byggda kring 1850 (ex. 178), ett är byggt så sent som 1932 medan de övriga är byggda mellan 1860 - 1900. Idén med de sambyggda husen har tydligen uppstått i mitten på 1800-talet och varit strängt lokalt betonad.

De icke typplacerade bottenplanerna uppvisar de mest skiftande mönster med individuell egenart. Flertalet torde vara om- och tillbyggnader, som förvandlat ursprungsplanen till oigenkännlighet. Ibland tycker man sig kunna gissa ursprunget - en parstuga, en enkelstuga etc. - men det förblir i brist på mer ingående uppgifter en gissning. Det finns även exempel på ursprungliga plankompositioner av ytterst speciell och särpräglad art. (Ex. 179 - 182.) Dessa är i regel 1900-talsbyggnader.

Övervåningar och stora hus

Bottenplaner av samma typ kan helt sakna övervåning (1-planshus), ha delvis inredd övervåning under ett högt tak (1 1/2-planshus) eller ha en dylik i full våningshöjd (2-planshus). Se fig. 46. Övervåningens rumsindelning sammanfaller sällan med den i bottenplanet och där så är fallet gäller det alltid 2-planshus. I sådana kan övervåningen t o m innehålla fler rum än bottenplanet.

Fig. 46.

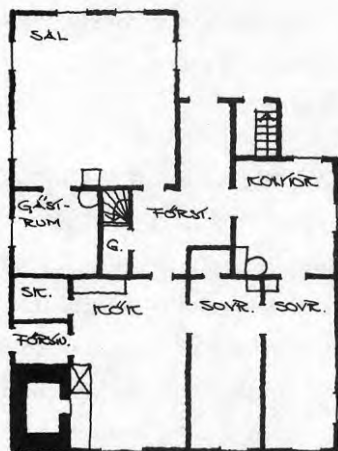
1-planshus

1 1/2-planshus

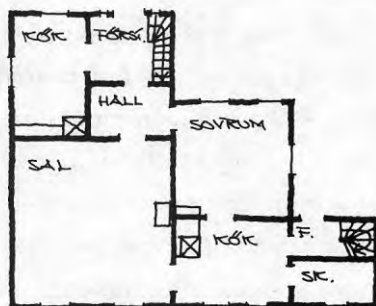
2-planshus

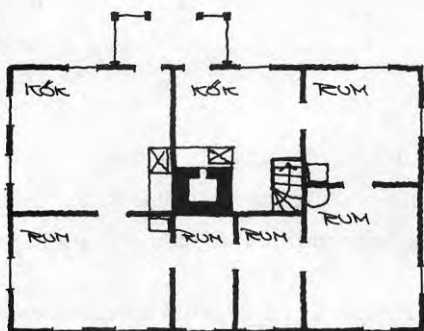
Exempel på individuella planmönster.

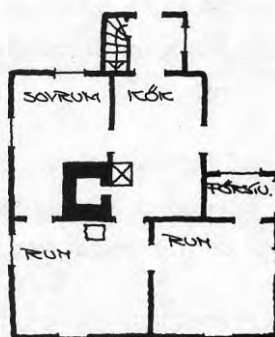
Ex. 179. Gävleborgs län

Ex. 180. Skaraborgs län

Ex. 181. GBG o Bohuslän

Ex. 182. Kronobergs län

I motsats till flertalet övriga befolkningsgrupper är jordbrukarefamiljen helt hänvisad till en och samma bostad under hela sin utveckling. Utrymme måste beredas för växande barnaskaror, för far- och morföräldrar på s. k. undantag, för medhjälpare i hushåll och jordbruksarbete. I tiden växlar sålunda oavbrutet utrymmesbehovet i fråga om boendet. Det ställer stora krav på bostädernas flexibilitet.

I skogrika trakter med god tillgång på byggnadstimmer löstes denna fråga ofta genom att fler bostadshus byggdes på gården eller att husen gjordes stora och mångrummiga. I de flesta fall är det dock övervåningen i 1 1/2 eller 2 fulla plan, som fått tillgodose denna flexibilitet. Här inrättas rum för barn och medhjälpare, för gamla på undantag ibland med eget kök och därmed tydligen också eget hushåll. Övervåningarna fungerar som bostadens reservdel.

Exemplen 183 - 191 visar hur skiftande byggnadernas exteriör blir, på en och samma typ av bottenplan, beroende på överplanets utformning. Inredandet av vindsvåning eller påbyggnad från en till två våningshus har mestadels varit lösningen, när det gällt jordbrukarbostadens flexibilitetsproblem.

Där så inte kunnat ske av skilda anledningar - man kan med stor säkerhet misstänka ekonomiska skäl - blir trångboddheten alternativet. Det visar det insamlade undersökningsmaterialet med stor tydlighet.

Övervåningarnas planering är dels styrd av bottenplanernas typ, dels av takkonstruktionernas utformning. De s. k. brutna taken ger större utrymmen än de enkla sadeltaken. Vissa regionala skillnader finns härvidlag. Så är det t. ex. vanligt, framför allt i norra Sverige, att husens långväggar dras upp någon meter eller lite mer över övervåningens bjälklag, så att små låga fönster kan insättas, vilket ger exteriören en karaktäristisk särprägel. Se ex. 184, 187, 190.

Jämtländsk gårdsbild. Mangårdsbyggn. se ex. 185.

Jämtländsk gårdsbild.

Ill. utan samband med text.

Ex. 183.

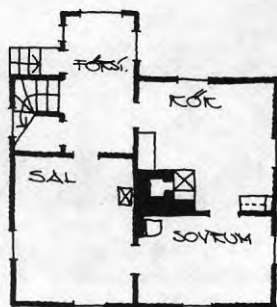

Ex. 184.

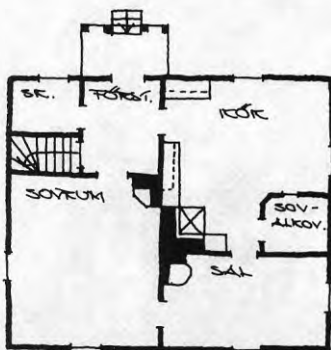

Ex. 185.

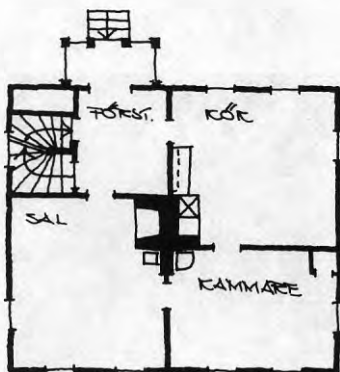
Variierande övervåningar på samma bottenplantyp.

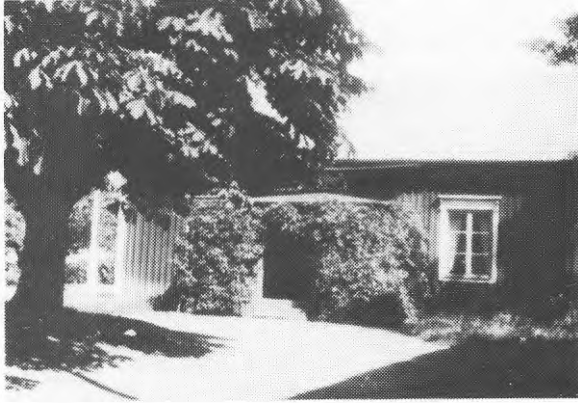
Ex. 183. Stockholms län

Ex. 184. Västernorrlands län

Ex. 185. Jämtlands län

Ex. 186.

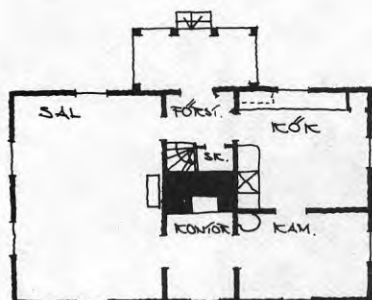

Ex. 187.

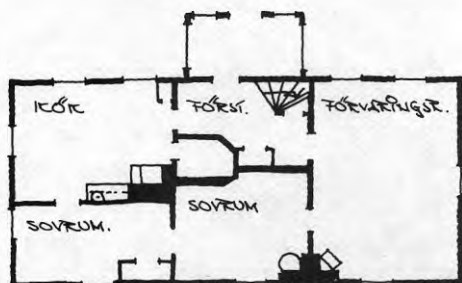

Ex. 188.

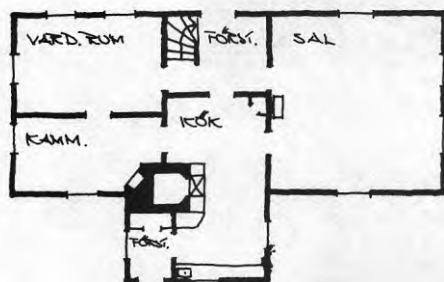
Varierande övervåningar på samma bottenplantyp.

Ex. 186. Östergötlands län

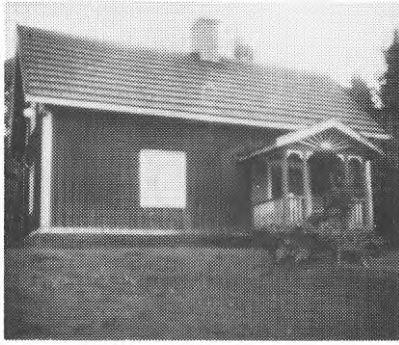

Ex. 187. Västerbottens län

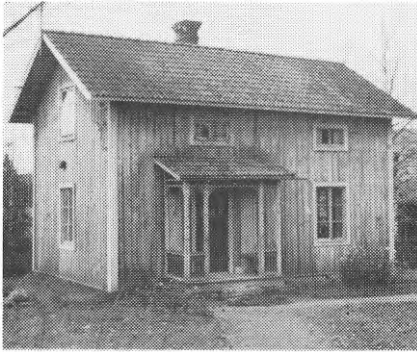

Ex. 188. Blekinge län

Ex. 189.

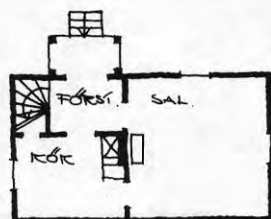

Ex. 190.

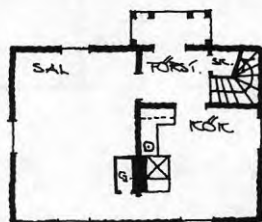

Ex. 191.

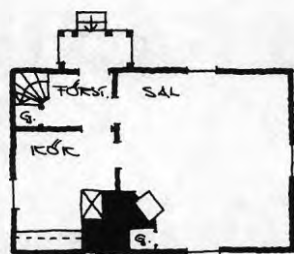
Varierande övervåningar på samma bottenplantyp.

Ex. 189. Östergötlands län

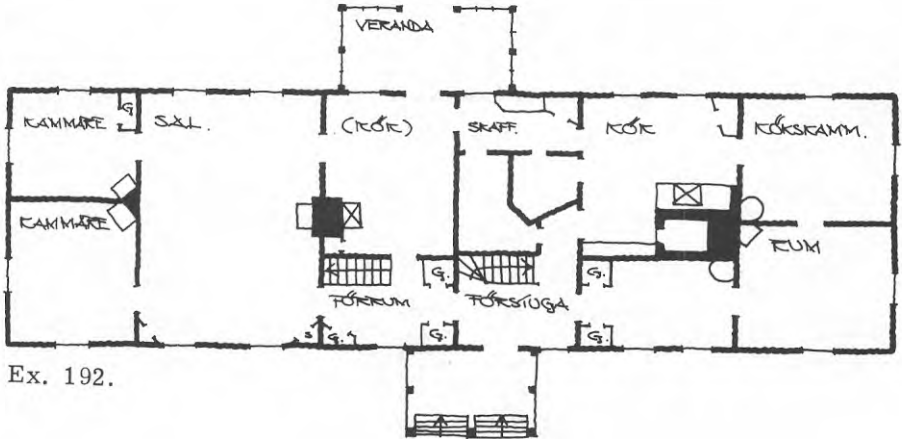

Ex. 190. Kopparbergs län

Ex. 191. Östergötlands län

Stora boningshus återfinnes framför allt, som tidigare nämnts, i skogrika områden på större jordbruk. Ex. 192 från Kronobergs län visar ett hus som är mångrummigt (6 rum och 2 kök i b. v. , 4 rum i övervåningen) med en bottenvåningsyta på 269 m².

Kök och sommarflyttning

Köken, deras utformning och placering, är väsentliga i bostaden. I förhistorisk tid då bostaden oftast bestod av ett enda rum för både människor och djur var eldhärden för uppvärmning och matlagning placerad mitt i rummet med rökhål i taket. Så var förhållandet i den svenska bondebostaden under medeltiden och ofta på många håll långt senare. I våra dagar kan sådana stugor återfinnas i de gamla norrländska fäbodarnas eldhus. När bakugnen kommer till den svenska bondstugan - mer allmänt först under 1500-1600-talen - placeras den emellertid vid väggen intill rummets entrédörr efter kontinentala mönster. Så uppstår det stora köket och dagligrummet som återfinns tydligast i plantyperna 2 A och 3 A. I de skånska längorna förlägges ugnen i ett s k förstukök i direktförbindelse med ett större kök eller en bryggstuga (plantyp 11 A och B).

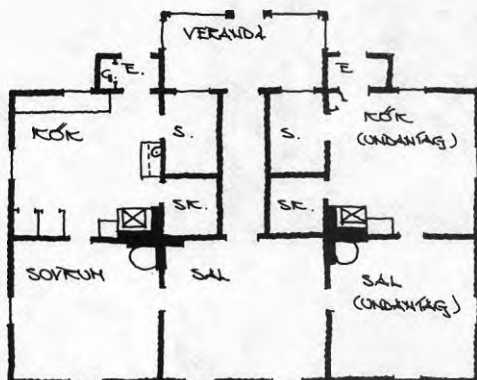
Det stora dagligrumsköket, som från början varit vanligt i hela landet, ersätts med tiden i södra delarna av Sverige av ett mindre kök (plantyperna 2 B och 3 B) varvid det gamla stora köket övergår till ett rent vardagligt uppehållsrum, i vissa fall till ett finrum, en sal. Av kartorna för de nämnda typerna framgår hur mellansverige därvid blivit en blandzon. I parstugorna (plantyp 3) har överflyttningen av köket från något av de stora gavelrummen till den lilla mellankammaren ofta medfört att denna byggts ut som en utbyggnad på huset. Speciellt vanligt är detta i Småland och Västergötland. Utbygge på huset i samband med köket finns också på de smala skånska längorna men där är det förstukökets bakugn som då bildar utbyggnaden.

Övergången från vardagsstugeköket till det lilla särskilda köket sker enl. professor Sigurd Erixon först så sent som vid laga skiftets genomförande i början av 1800-talet.

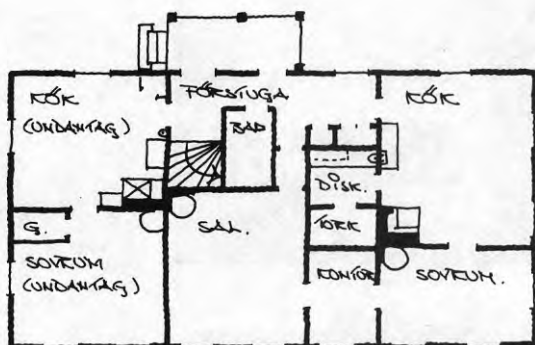
Bostadshus med 2 kök är ofta förekommande. Det sammanhänger med den s k undantagsinstitutionen, d. v. s. att de äldre ägarna, vanligtvis far- eller morföräldrar, när de överlåtit gården och dess skötsel på en yngre generation, tagit undan ett eller ett par rum i bostaden, där de lever med eget hushåll och har eget kök. I södra Sverige återfinns dessa undantag vanligtvis i övervåningarna. I Norrland finns ofta en mindre stuga på gården som undantagslägenhet men denna kan även återfinnas i mangårdsbyggnadens bottenvåning (ex 193, 194). I en del fall när gården utarrenderats blir undantagslägenheten arrendatorsbostad. Ibland förekommer även att den, när det inte finns undantagsinnevärdare, blir hyreslägenhet (ex 195). Som framgått av exemplen är dessa förhållanden rådande framför allt i de stora husen i plantyp 9:3.

Dubbla kök i bostadshuset förekommer också i ett annat sammanhang, som är karaktäristiskt för Norrlandslänen och väl belagt i undersökningen. Det är sommarflyttningen, vilken vanligtvis skett så att man bommat igen den avstädade mangårdsbyggnaden och flyttat ut i en sommarbostad. Den kan vara en "lillstuga" (Dalarna) eller en brygg- eller bagarstuga, där den murade ugnen har sin plats och till vilken ofta fogats en eller ett par sovkamrar. I några fall i Dalarna anges, att man flyttar till en fäbod, alltså relativt långt från huvudgården. Denna tradition har sin rot i, att stugrummet i alla tider allt intill 1900-talets början vintertid fungerat som både kök och sovrum för flertalet familjemedlemmar (ibland även tjänstefolket), i äldre tider även för smådjur, som höns och gäss. Det blev en stark nersmutsning och instängd atmosfär - den nordiska vinterkylan tillät inte någon kraftigare utvädring och man måste vara rädd om värmen från den oftast enda värmekällan, elden på den öppna härden. Det blev då naturligt att sommartid flytta ut hushållsgöromålen så långt som möjligt i det fria eller in i bagarstugorna, vilka tillkom samtidigt med de murade bakugnarna, som i Norrland inte fick sin plats i bostadsköken.

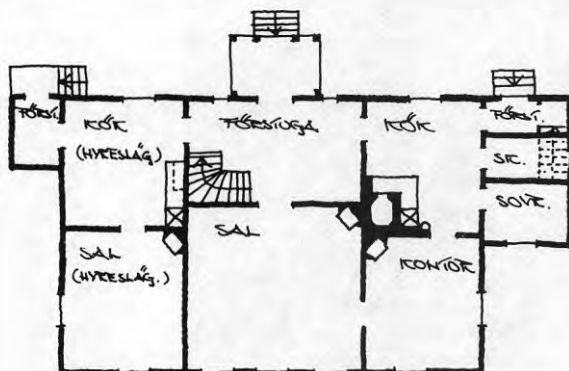
Exempel på planer med dubbla kök.

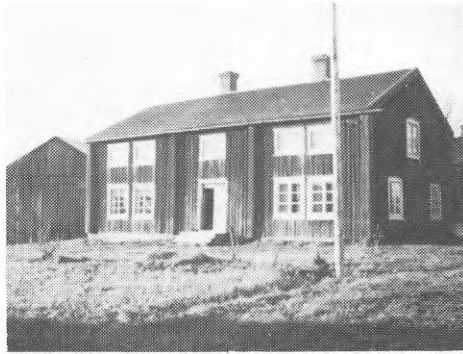
Ex. 193. Västernorrlands län

Ex. 194. Norrbottens län

Ex. 195. Kalmar län

Ex. 198.

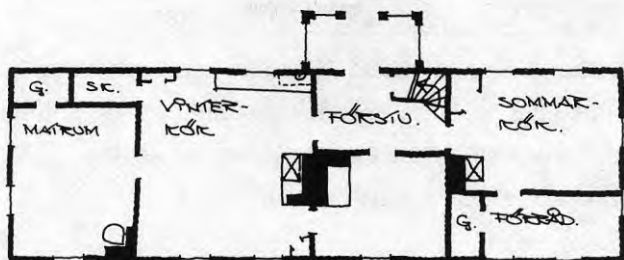
Vinterkök.

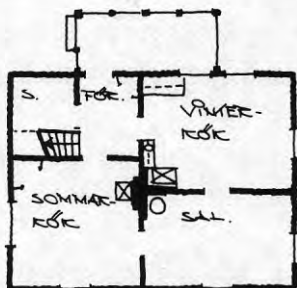
Sommarkök.

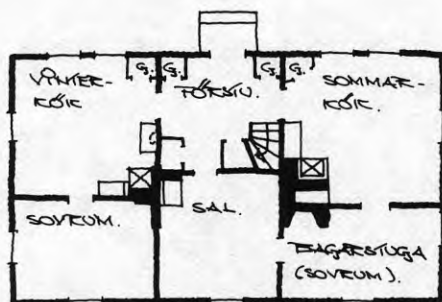
Exempel på planer med sommar- och vinterkök.

Ex. 196. Gävleborgs län

Ex. 197. Västernorrlands län

Ex. 198. Västernorrlands län

Undersökningsmaterialet visar även, att denna sommarflyttning inte alltid är total. Man använder i vissa fall sovrummen i huvudbyggnaden och flyttar enbart köksgöromålen och matplatsen till bagar- eller bryggstugan, ibland kallad "sommarköket". Det förekommer t o m att man har både vinter- och sommarkök i huvudbyggnaden, varvid sommarköket vintertid står oeldat och användes som ett stort skaffereri. (Ex. 196-198). Sommarkök i källaren anges i ett par fall.

Teknisk standard

Den tekniska standarden - utrustningen avseende elektrisk installation, vatten och avlopp och uppvärmning var år 1945 låg i jordbrukets bostäder, härav ger undersökningen klart besked. Av de 1559 hushållen hade i genomsnitt endast 19 % centralvärme, Fördelat länsvis var förhållandena som nedan

	Hushåll med centralvärme %
Malmöhus län	25,7
Kristianstads län	10,2
Blekinge län	23,1
Kalmar län	9,8
Gotlands län	8,3
Kronobergs län	5,7
Jönköpings län	11,9
Hallands län	20,8
Älvsborgs län	25,0
Göteborgs och Bohus län	16,7
Skaraborgs län	18,6
Värmlands län	30,0
Örebro län	13,8
Östergötlands län	7,6
Södermanlands län	17,6
Stockholms län	10,3
Uppsala län	11,1
Västmanlands län	16,2

Kopparbergs län	25,0
Gävleborgs län	15,3
Jämtlands län	15,5
Växternorrlands län	20,7
Västerbottens län	31,5
Norrbottnens län	38,2

Som synes är de regionala skillnaderna avsevärda. De högre siffrorna i de norra länen är naturliga med hänsyn till klimat och tillgång till bränsle (skog). Skåne och västra delarna av syd- och mellansverige var tydligt bättre rustade än de östra delarna.

Fullt utrustade med centralvärme, el. ljus, avlopp och varmt och kallt tryckvatten var endast 62 av de 1559 hushållen. 792 (50 %) hade ej vattenledning indragen, 46 % saknade avlopp. Endast 138 hushåll saknade el. ljus men 87 saknade både centralvärme, el och vatten och avlopp. Vatten med självtryck (377) var något obetydligt vanligare än handpump (308). Det förra vanligast i Norra Sverige medan handpumpen var vanligast i syd-sverige.

1280 bostadshus (80 %) var byggda av timmer. Endast 103 tegelhus fanns med i materialet, lika många hade angivits byggda av plank. I Skåne angavs 28 vara av korsvirke (av 105) liksom de flesta tegelhusen var belägna där. De hela stengrunderna dominerar helt med få undantag. En del hus på stenplintar återfinns i Älvsborgs län och i Värmland. Källare under hela bostadshuset är mindre vanligt, endast en mindre del av ytan utnyttjas till enkla förvaringsutrymmen byggda av sten. Sådana mindre källare förekommer vanligen utefter västkusten, i Skåne, Kronobergs län, Blekinge och Kalmar län samt på Öland och Gotland. Vidare förekommer den allmänt i övre Norrland (Härjedalen, Jämtland, Väster- och Norrbotten).

I övriga delar an landet sker matförvaringen utanför bostadshuset i fristående stenkällare och i timrade matbodar. Sydgränsen för matbodarna sträcker sig från norska gränsen och går mellan Värmland och Dalsland mellan Närke och Västergötland, delar Jönköpings län mitt itu från Jönköping söderut mot Växjö och följer gränsen mellan Kronobergs län och Blekinge och mellan Blekinge och Kalmar län. Norr om denna gräns är fristående matbodars icke ovanliga. Särskilt frekventa är de i Norrlands-länen.

Husens ålder

De i undersökningen ingående husens ålder framgår av diagrammet i fig. 47.

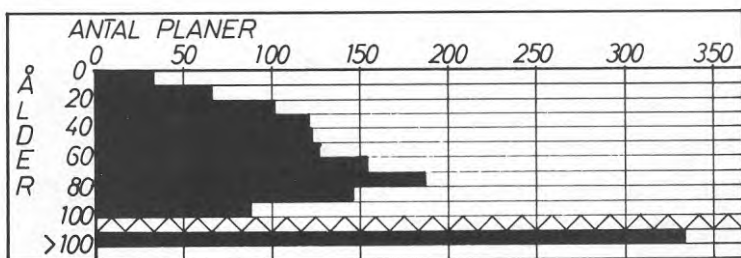

Fig. 47.

Endast 29 % av husen har angivits bara byggda efter år 1900. Åren 1855 - 1885 synes vara tillkomsttiden för 30 % av bostadsbyggnaderna. Drygt 20 % har sagts vara "över 100 år". Då vanligtvis inga bevarade handlingar beträffande byggnadsdata förefinnes på dessa jordbruk utan uppgifterna grundas på muntlig tradition, kan någon exaktare uppdelning av denna grupp inte göras även om mer preciserade data uppgivits i många fall. Längre tillbaka än till mitten av 1700-talet har dock ingen angivit bostadens tillkomst. Med hänsyn till den omfattande utflyttning från byarna av de gamla timmerhusen - i helt eller delat och delvis kompletterat skick - som ägde rum vid laga skiftets genomförande finns det anledning att misstänka, att husens timmerstommar är betydligt äldre än husen i sitt nuvarande skick. Det finns ju dylika byggnader i form av för rådshus och stolpbodar bevarade ända från 1100 och 1200-talen.

Timmermaterialet har i många fall haft en enastående livskraft genom tiderna.

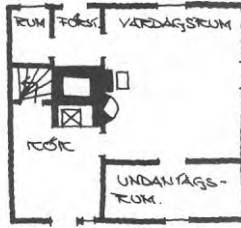
Att familjejordbrukens bostadshus i så stor utsträckning fått stå kvar långa tider i stort sett oförändrade och med i förhållande till de övriga befolkningsgruppernas hushåll låg teknisk standard kan väl till en del hänföras till en alltmer stagnerande ekonomi för denna näring men väl också till en djupt rotad traditionsbundenhet. Krigsåren kring 1945, då SFL:s bostadsvaneundersökning genomfördes, utgör en klar vändpunkt i denna utveckling. Undersökningsmaterialet torde därför ge en föreställning om 1800-talets bondebostad, som inte går att utläsa ur förhållandena på vår nuvarande landsbygd.

Åtskilliga exempel på primitivt boende finns i materialet. Bilderna i ex. 199 - 202 kan vittna härom. Boningshuset byggdes i början av 1800-talet. El, vatten och avlopp saknades. Matlagning skedde vintertid på en spargugn i stora rummet - husets enda värmekälla. Köket för kallt på vintern. Dörr saknades mellan rummen. Här levde två åldringar, två vuxna och tre tonårspojkar. Gården belägen i Sydsverige.

I det normala lantushållet 1945 fanns vatten och avlopp, el. ljus och uppvärmning med vedspis och kakelugnar resp. järnkaminer. Vattnet - i detta fallet med handpump - leder till en avloppsträtt. Hel diskbänk är mindre vanligt, när det inte finns varmvatten. Bilderna ex. 203 - 205 visar ett kök med sådan standard, beläget i Västergötland.

Byggnadernas yttre utformning

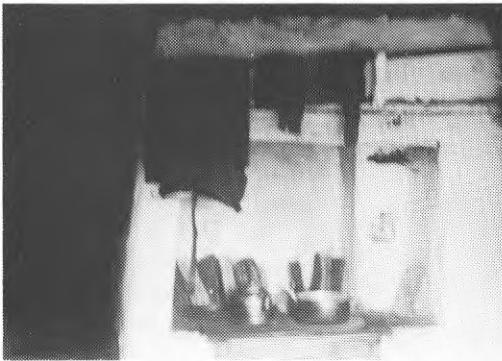
Bostadshusens utseende är i första hand beroende av planformen. Parstugorna ger smala och långa huskroppar, liksom framkamarhusen och långkökshusen medan planerna med rum i dubbla rader ger mera kompakta former. Tillkommer så om husen har övervåning eller ej.

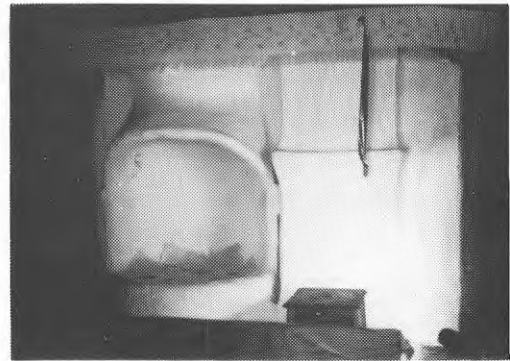
Ex. 199.

Ex. 200.

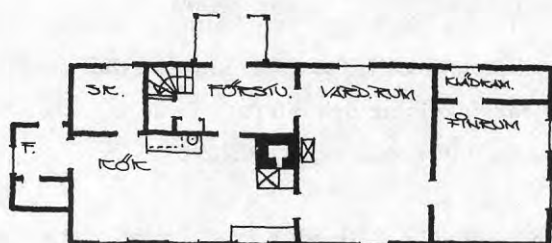

Ex. 201.

Ex. 202.

Ex. 203.

Ex. 204.

Ex. 205.

I äldre tider var huskropparna enkla och nakna. Timmerstockarna bildade fasadytan och påbyggnader och utsmyckningar var ovanliga. Regionala olikheter fanns i takbeläggningarna - halm, torv eller bräder. I Dalarna och Hälsingland tävlade olika socknar sinsemellan med ortstypiska rikt skulpturerade förstukvistar och dörrar. Dekoren sträckte sig stundom även till fönsteromfattningar och vindskivor.

Sådana typiska regionala skillnader är svåra att finna i undersökningsmaterialet. Hus med timmerfasader återfinns endast i enstaka exemplar i Dalarna (ex. 206, 207) samt i övre Norrland. Taktäckning med halm finns kvar i några fall i Skåne och Halland (ex. 231, 232) men annars är tegel, papp eller plåt förhärskande över hela landet.

Bortser man från Skåne och Halland ger en fasadbild dåliga möjligheter att placera huset på rätt ställe i landet. De enkla och osmyckade husen dominerar jordbruksbostäderna i gemen. (Ex. 209 - 216.) Man sätter panel på timmerstommen, målar den och tillsätter ibland en försiktig dekor. (Ex. 217.) Mycket vanligt är att en förstukvist tillkommer, ofta rikt snidad i spetsmönster efter sekelskiftets modell. (Ex. 218 - 221.) En försiktig imitation av äldre mönster förekommer också. (Ex. 222.)

Sekelskiftets stora punsch - och glasverandor finns också representerade. (Ex. 223, 224.)

I Bohuslän och angränsande delar av Västergötland och Dalsland, där plantyp 6, är rikligt förekommande förses tvåvåningshusen med karaktäristiska trapptorn. (Ex. 225.)

1900-talets villabebyggelse runt tätorterna har också satt sina spår i fasadutförningen vid om- och tillbyggnader. (Ex. 226 - 228.) Men många exempel visar också exempel på hus i fullständig avsaknad av utsmyckande detaljer eller omvårdnad om husets estetiska framtoning. (Ex. 229.)

De vanligen gamla timmerstommarna i boningshusen har sålunda, ofta i samband med om- och tillbyggnader, maskerats utvändigt till oigenkännlighet i avsikt att ges ett utseende i linje med tidens smak och mode. De provinsiella särdragen är mer eller mindre utplånade. 1 1/2 våningshusen med de låga övervåningsfönstren kan dock sägas ha ett klart norrländskt drag.

Klart provinsiella är också husen i de gamla danska landskapen Skåne och Halland, även om man även där ofta träffar på villalikhande mangårdsbyggnader. (Ex. 230.) De gamla sydsvenska bostadslängorna i trä, tegel eller korsvirke har en klart särpräglad utformning till det yttre. (Ex. 231 - 238.)

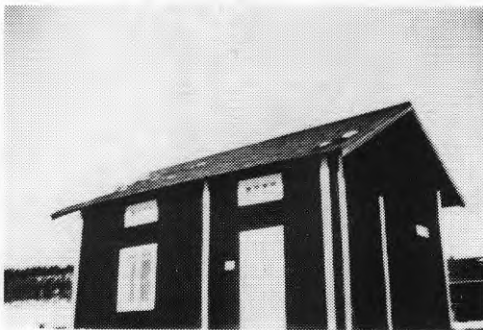

Exteriörbilder.

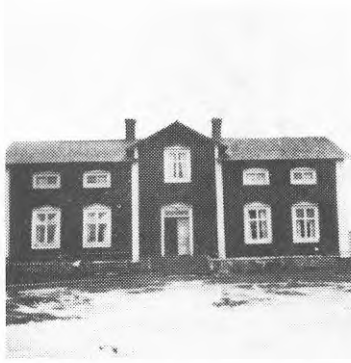
Ex. 206.

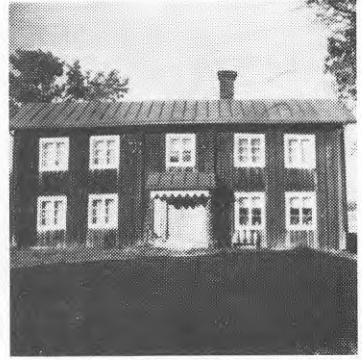
Ex. 207

Ex. 208.

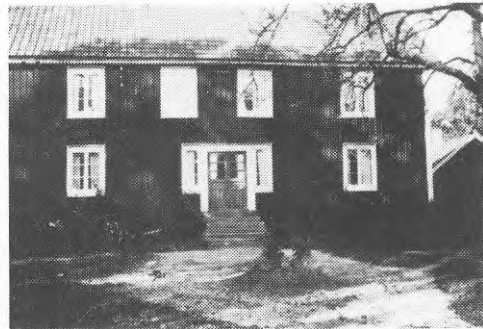
Ex. 209.

Ex. 210.

Ex. 211.

Ex. 212.

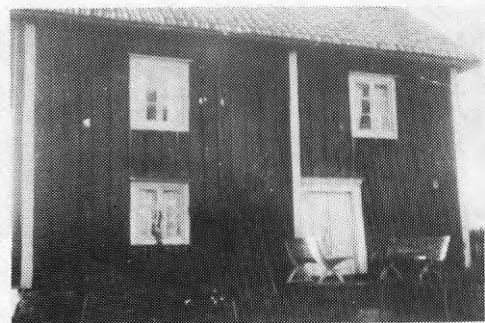
Ex. 213.

Ex. 214.

Ex. 215.

Ex. 216.

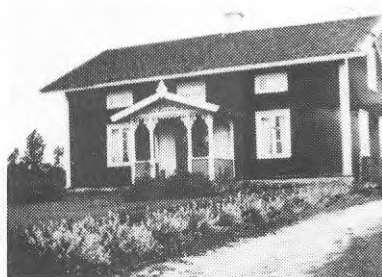
Ex. 217.

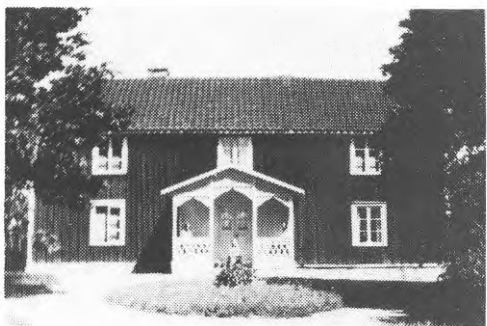
Ex. 218.

Ex. 219.

Ex. 220.

Ex. 221.

Ex. 222.

Ex. 223.

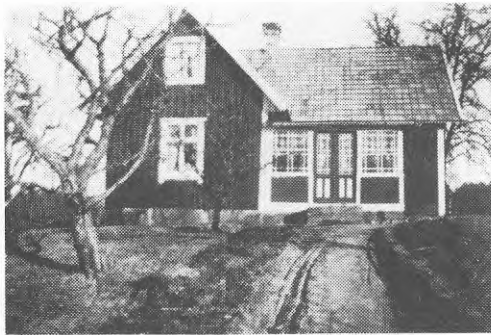
Ex. 224.

Ex. 225.

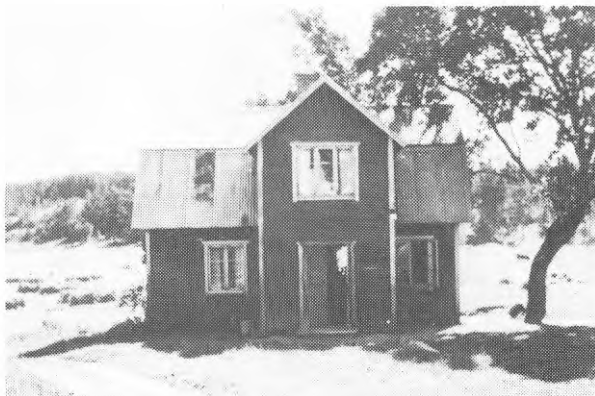
Ex. 226.

Ex. 227.

Ex. 228.

Ex. 229.

Ex. 230.

Ex. 231.

Ex. 232.

Ex. 233.

Ex. 234.

Ex. 235.

Ex. 236.

Ex. 237.

Ex. 238.

Gårdsformer

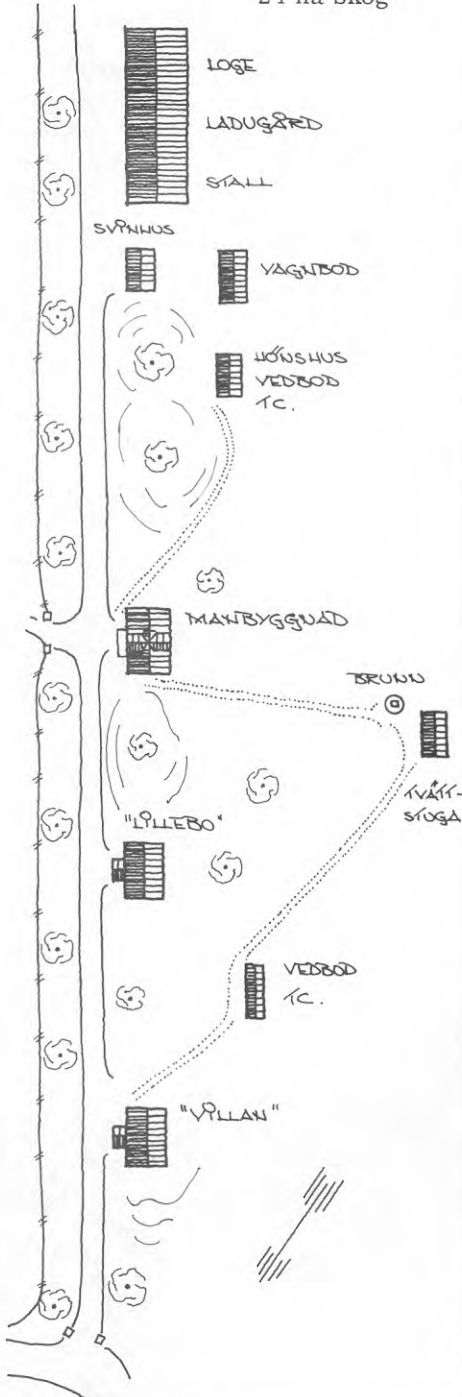
I det följande visas situationsplaner över ett litet antal av undersökningsgårdarna. Urvalet gör inte anspråk på fullständig representativitet. Den etnologiska forskningen har visat att i äldre tider, särskilt innan byarna sprängdes genom laga skiftet, husen på gårdarna samlades i relativt slutna formationer. Mönstren för dessa skiftade i olika delar av landet. Mest kända är väl den sydsvenska (skånska) gården, med sin ofta helt kringbyggda gårdsplan. Den finns eller kan tydligt spåras i undersökningsmaterialiet. Orsaken härtill kan nog sökas i det förhållandet att en splittring av gårdsbebyggelsen ej kunnat ske utan att bördig åkerjord måst tas i anspråk. I det övriga landet är de slutna gårdsformerna numera sällsynta. Man finner en tydlig strävan att avlägsna bostadshusen från ekonomibyggnaderna och ge dem en mer villalikhande karaktär med en omgivande trädgård. Gårdsformerna visar i undersökningen mycket heterogena mönster.

Anm. : Angiven ålder avser bostadshuset.

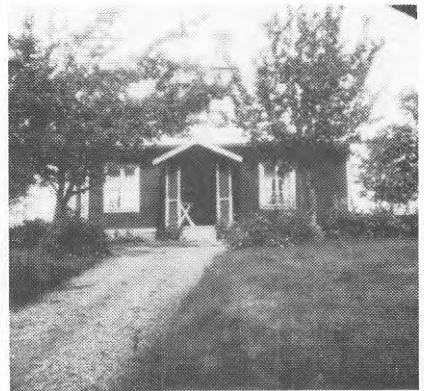
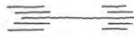
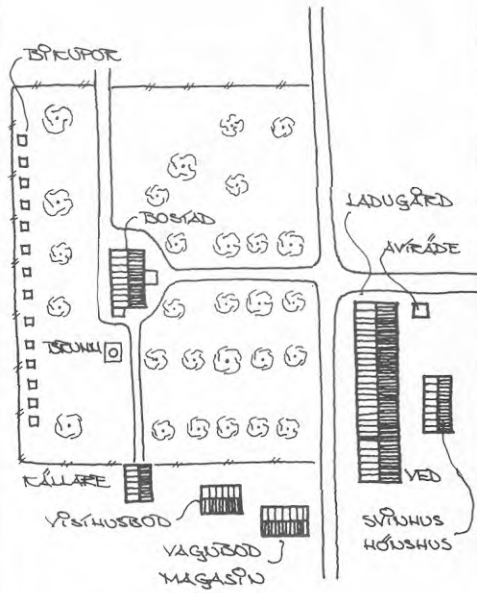

Uppland 45 år 19 ha åker
24 ha skog

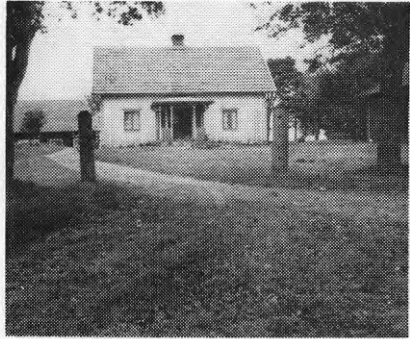
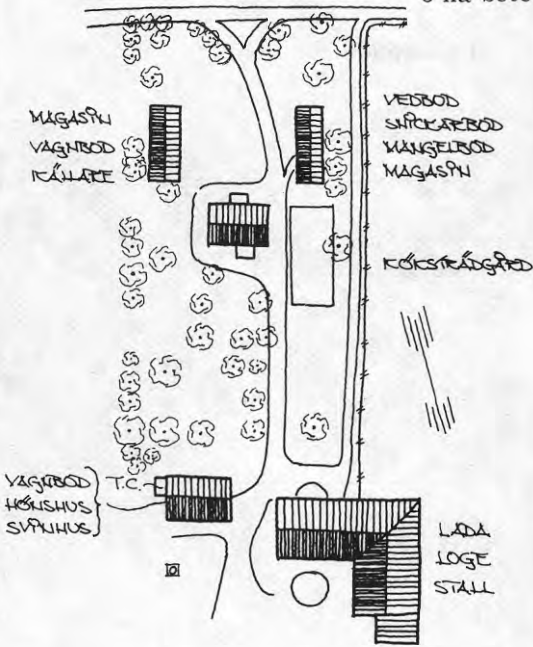
Östergötland 30 år 14 ha åker
5 ha bete

Östergötland 1800-t.

16 ha åker

8 ha bete

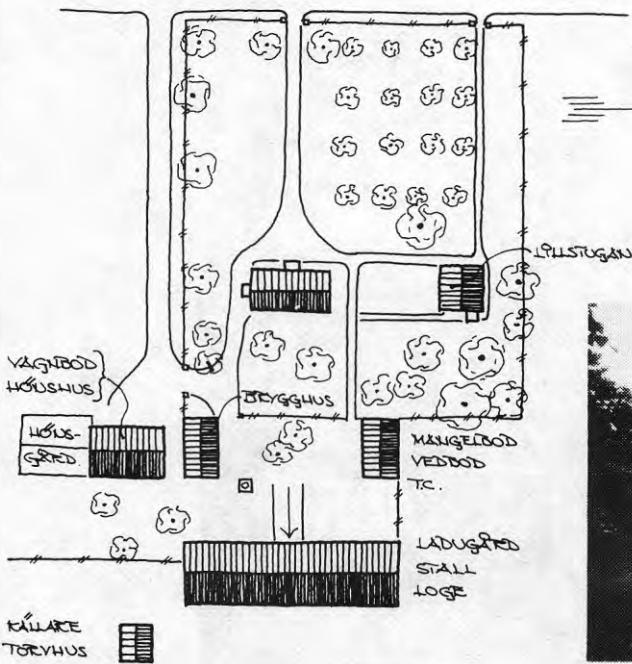

Jönköpings län 40 år

7 ha åker

4 ha bete

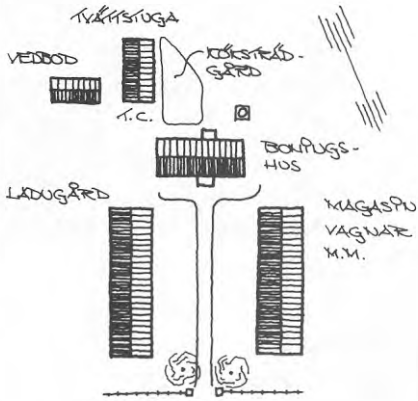
63 ha skog

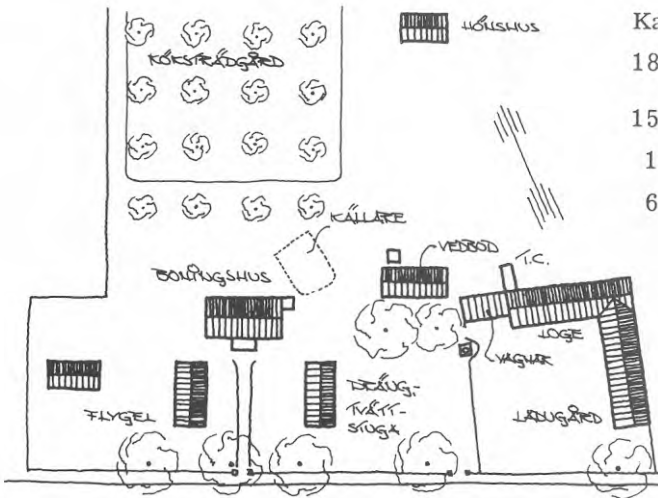
Kronobergs län 115 år

7 ha åker
 3 ha äng
 4 ha bete
 30 ha skog

Kalmar län
 1859

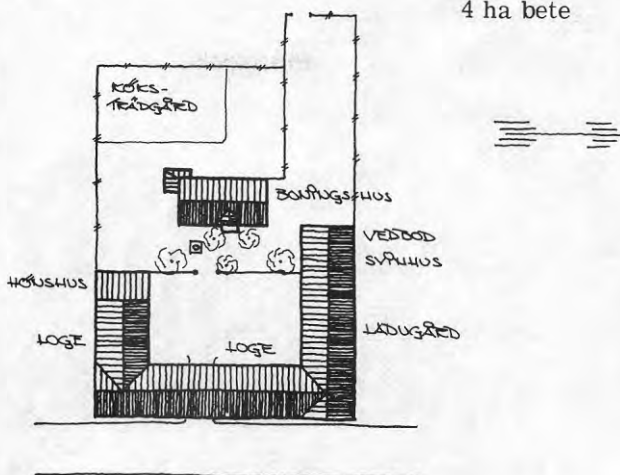
15 ha åker
 1 ha bete
 6 ha skog

Kalmar län år 1878

18 ha åker

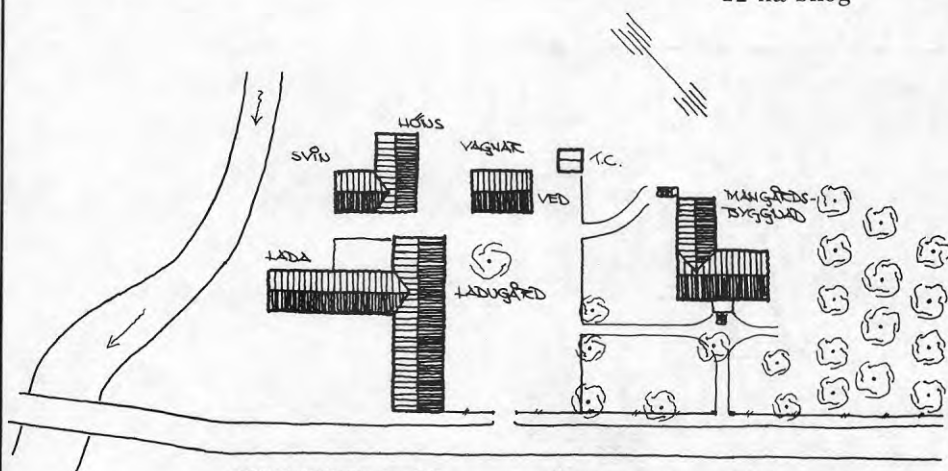
4 ha bete

Gotland 46 år

20 ha åker

12 ha skog

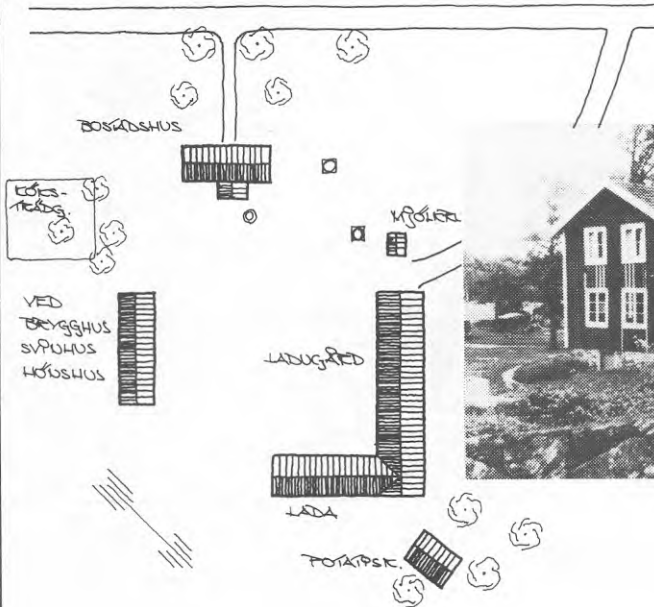

Blekinge 75 år

13 ha åker

16 ha bete

55 ha skog

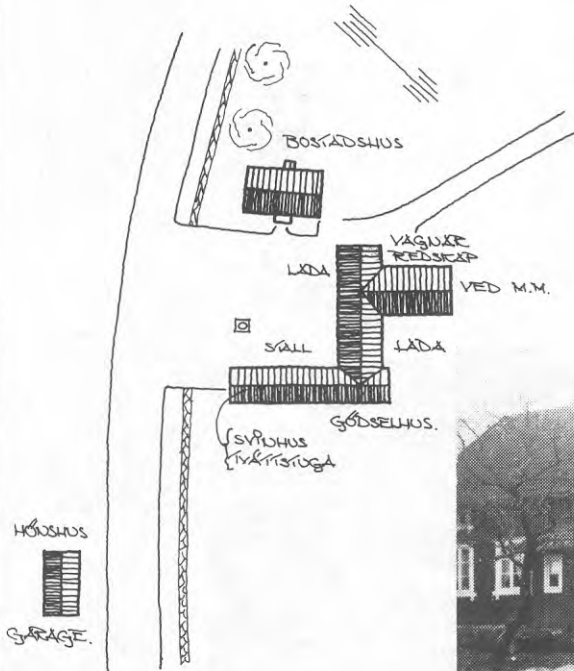

Halland 62 år

8 ha åker

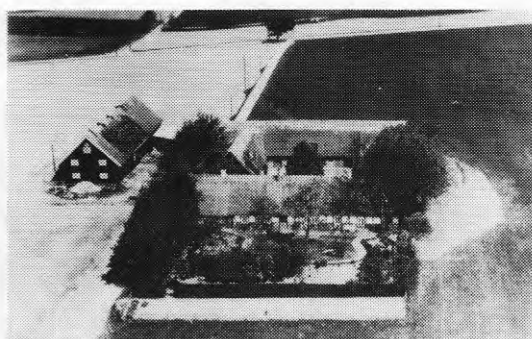
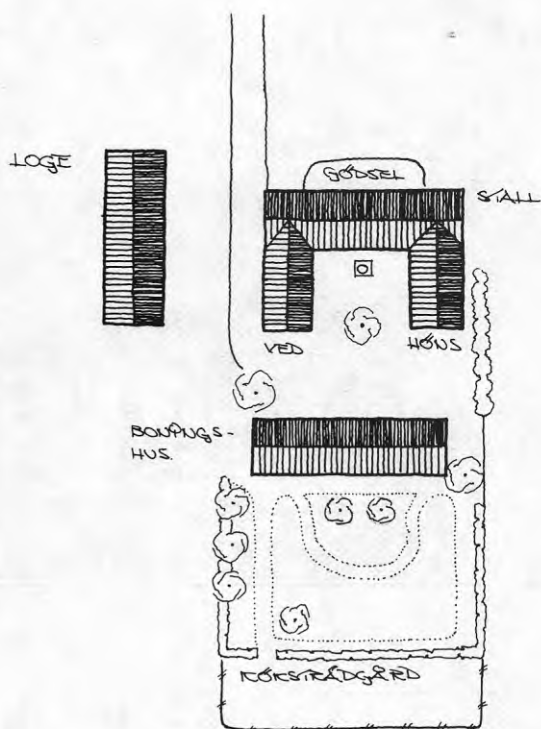
4 ha bete

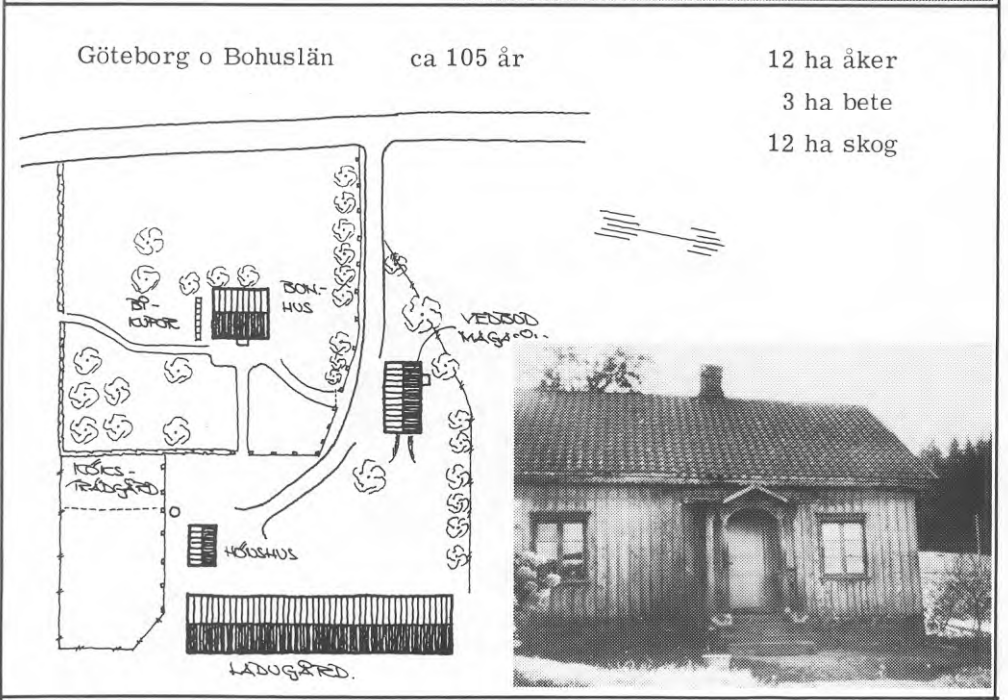
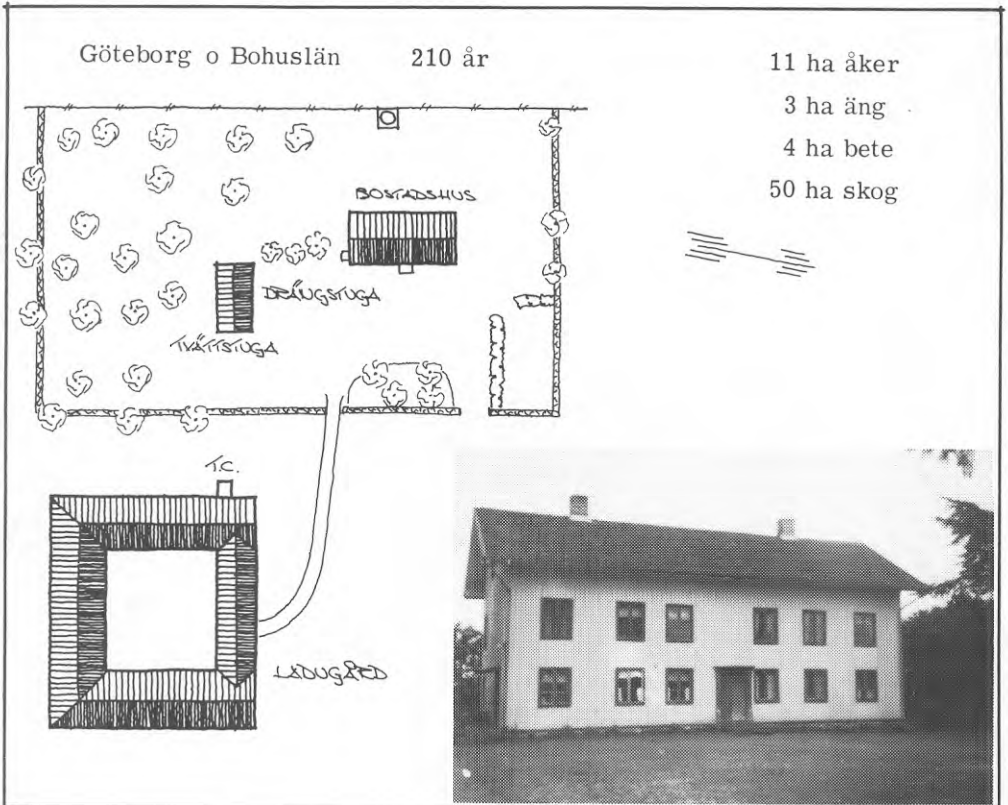
28 ha skog

Malmöhus län 113 år

43 ha åker

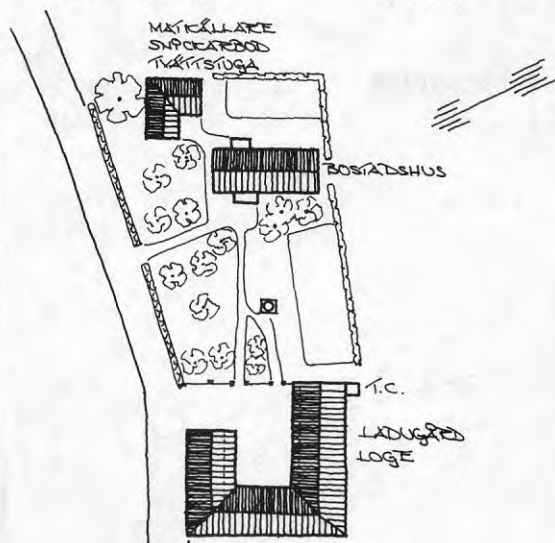
Älvsborgs län

105 år

10 ha åker

1 ha bete

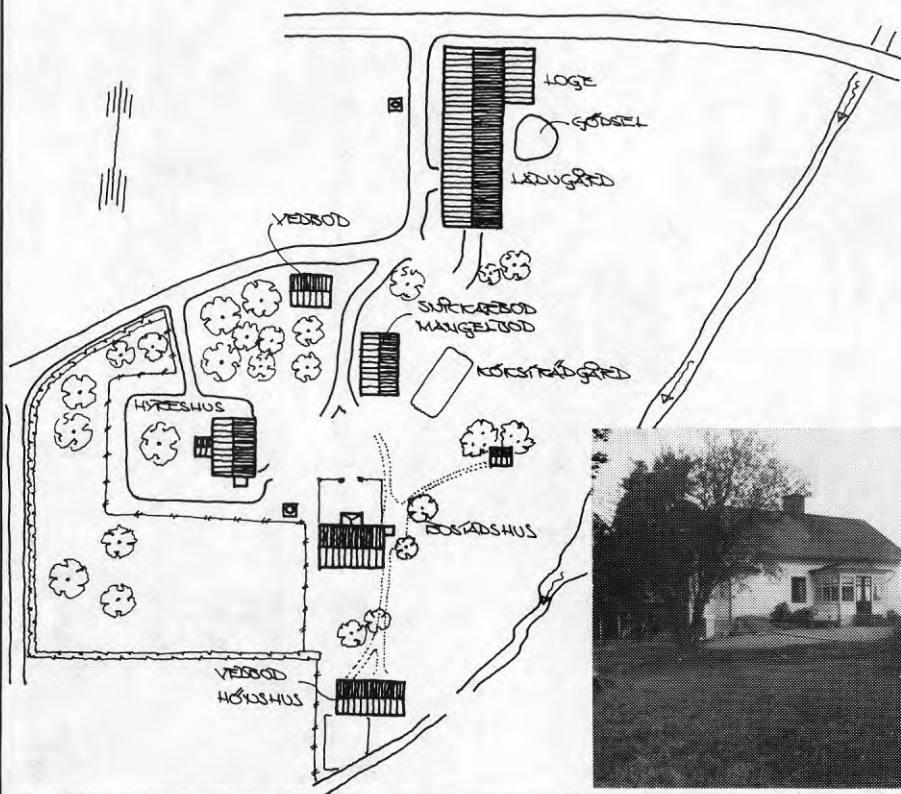
35 ha skog

Örebro län

38 år

19 ha åker, 4 ha äng, 3,5 ha skog

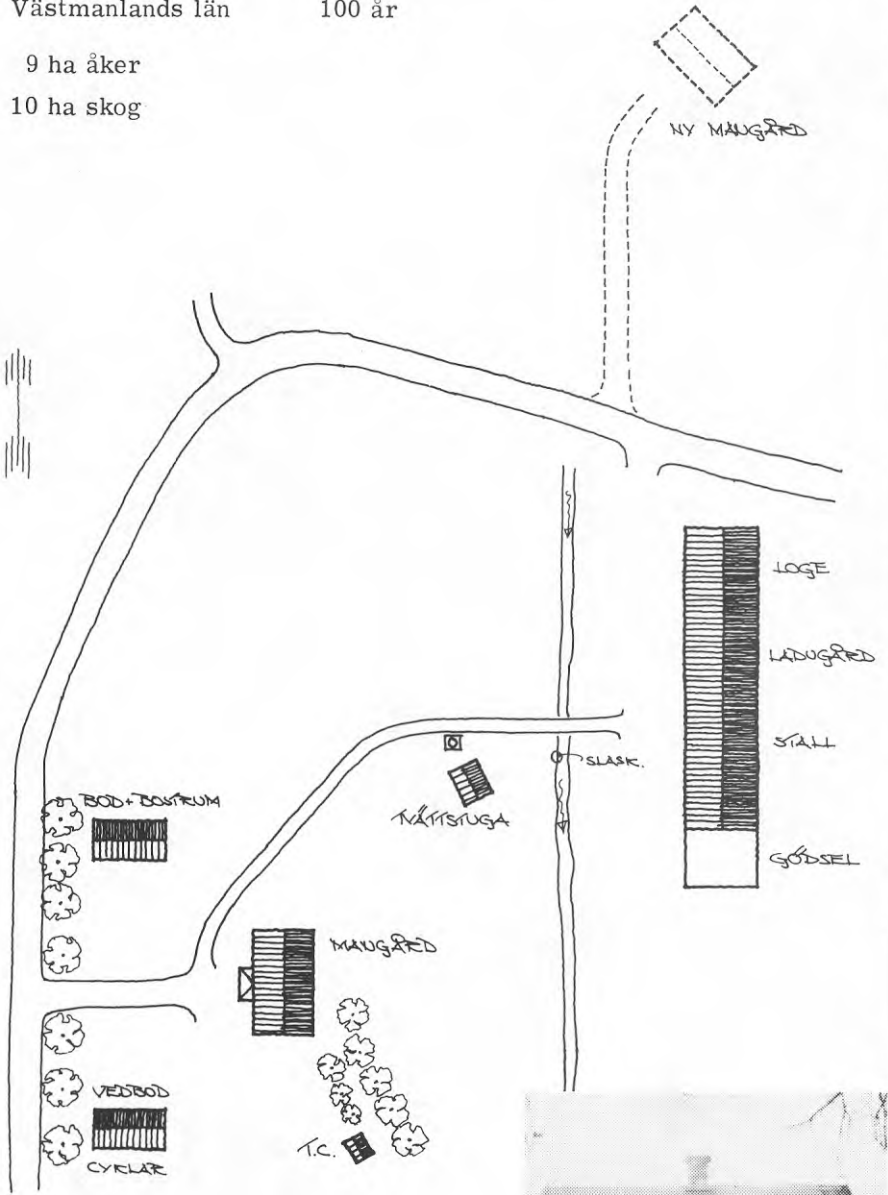

Västmanlands län

100 år

9 ha åker

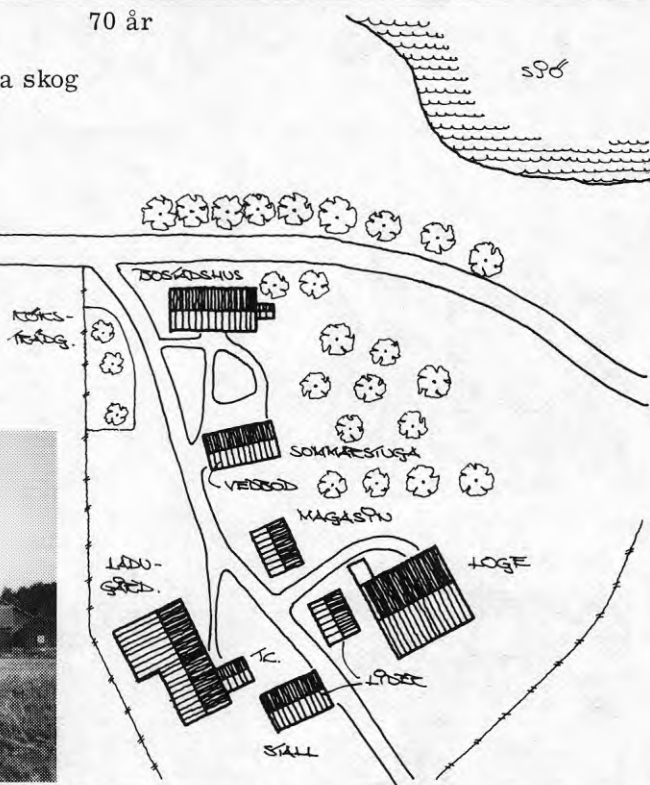
10 ha skog

Kopparbergs län

70 år

17 ha åker, 15 ha skog

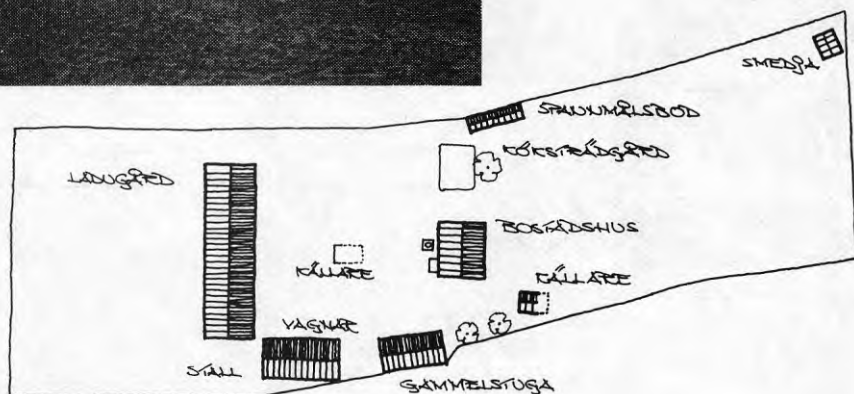
Kopparbergs län

24 år

8 ha åker

2 ha äng

70 ha skog

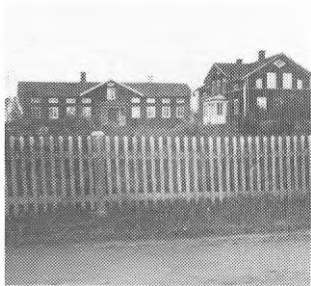
Gävleborgs län

60 år

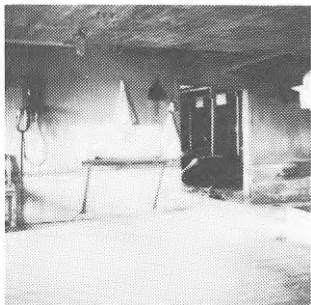
11 ha åker

8 ha äng

250 ha skog

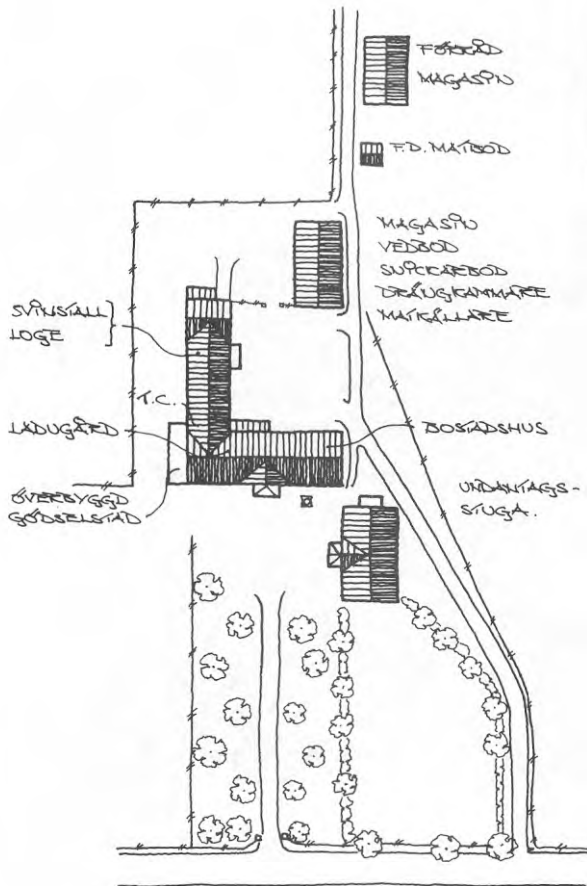
Gården till bostadshus i ex. 176.

"Framifexet", interiör med öppning mot ladugården.

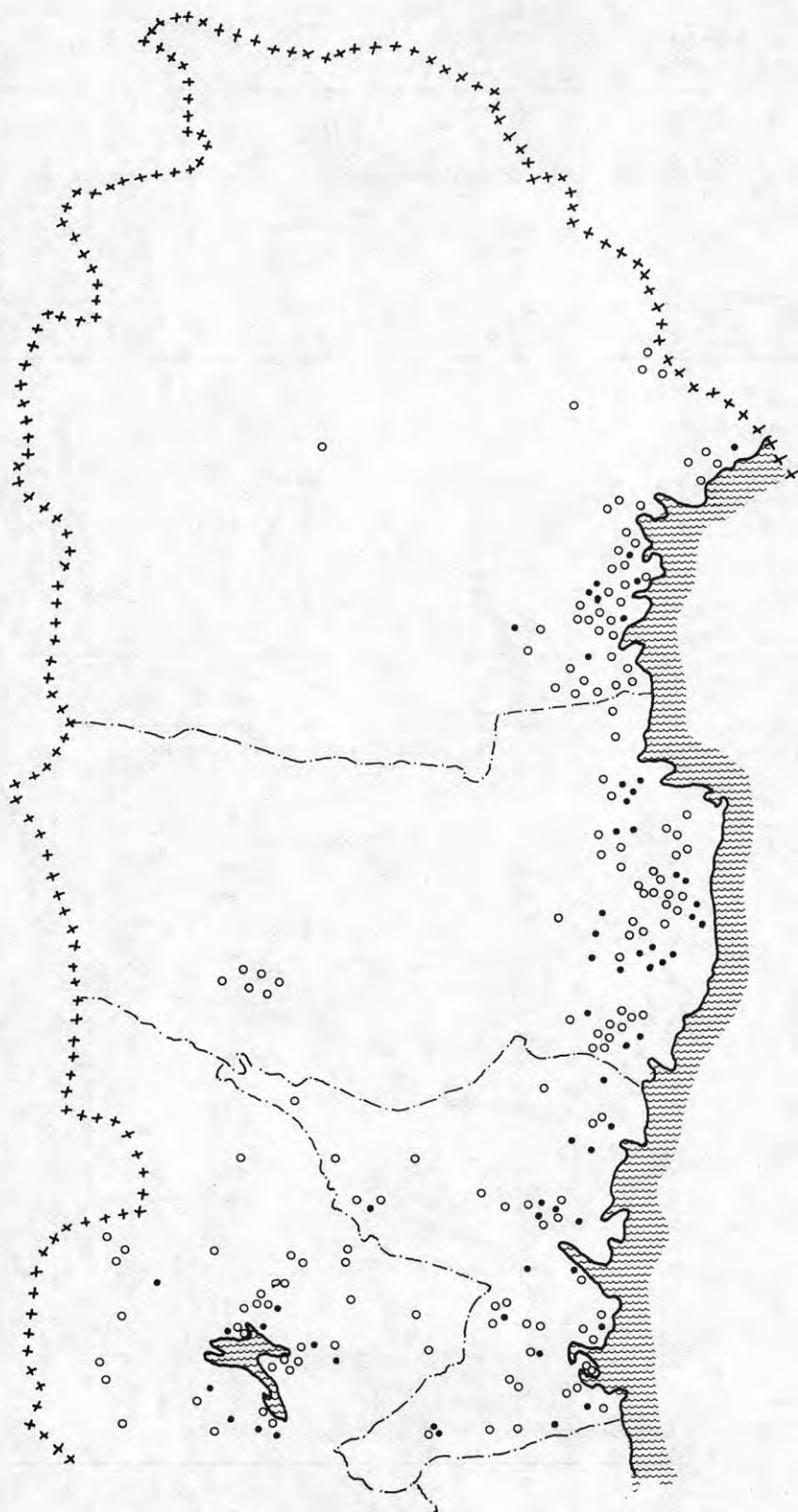

"Framifexet" är ett rum mellan ladugården och bostadens förstuga.

1. Län: *X-län.* Åker: *6* ha
 Härad (Tingslag): *Norra Bo* Slätteräng: *—* „
 Socken: *Oby* Kulturbete: *4* „
 By: *—* Hagmarksbete: *—* „
 Gård: *Karnebo 1⁵* Skog: *55* „

2. Bostadsinnehavaren

Namn: *Gustaf Andersson* Ålder: *48* år
 Yrke: *lantbrukare* Gift år: *1927*
 Datum för inflyttning i *—* Hustruns ålder: *44* år
 (övertagande av) bostaden: *1925*
 Taxerad inkomst 1944 (statlig): *3412* Gårdens taxeringsvärde 1944: *14900*

3. I bostaden boende:

	Barn, släktingar, tjänare, hyresgäster	Kön *)	Ålder	Yrke el. huvudsysselsättning
1.	<i>Son</i>		<i>13</i>	<i>Skolbarn</i>
2.	<i>Dotter</i>		<i>11</i>	<i>Skolbarn</i>
3.	<i>Dotter</i>		<i>3</i>	
4.	<i>Son</i>		<i>1</i>	
5.	<i>Tjänare</i>	<i>K</i>	<i>18</i>	<i>Hembiträde</i>
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				
11.				
12.				
13.				
14.				
15.				

Å gården men ej i bostaden boende arbetsfolk: ..... män .....kvinnor

*) m = manlig individ.
k = kvinnlig „

4. Möbelförteckning:

Pall, el. taburet	1	Utdragssäng		Hörnskåp		Radio	1
Trästol	10	Barnsäng	1	Kista		Piano	
Stoppad stol	7	Bänk		Puff		Orgel	
Karmstol	2			Lavoar		Symaskin	1
Fåtölj	2			Kommod		Golvur	
Gungstol	1	Buffé	1			Väggur	
Korgstol	3	Byrå	2			Golvlampa	
Paneldivan	1	Chiffonjé	1	Bord	7	Bordslampa	
Soffa (ej bädd)	1	Sekretär		Biblioteksbord		Piedestal	2
Trässoffa (utdrags-)	1	Sekretärbyrå		Skrivbord	2	Spegel	5
Bäddsoffa		Skåp (linne-)	1	Fällbord	1	Spegelhylla	
Ottoman	1	Skänk		Lågt bord	4	Telefon	1
Dyschatell	1	Sideboard		Radiobord	1		
Säng	2	Bokhylla, öppen		Sängbord			
Klaversäng		Bokskåp	1	Sybord			
Fällsäng		Vägghylla		Blombord			

5. Möbelbeskrivning:

Möblerna väsentligen inköpta på auktioner 1925—1930. Fåtöljerna, de stoppade ekstolarna och matbordet av ek i salen inköpta i möbelhandel i X-köping 1925. Endast linneskåpet och bordet framför paneldivanen samt gungstolen i kökskammaren ärvda. Paneldivanen i ek och de ärvda möblerna tydligen från tiden närmast före sekelskiftet.

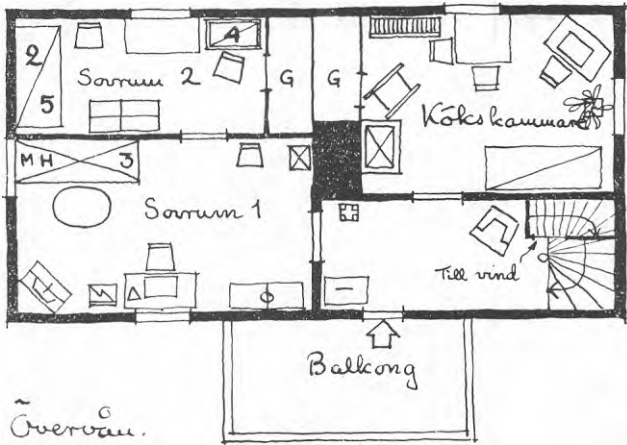
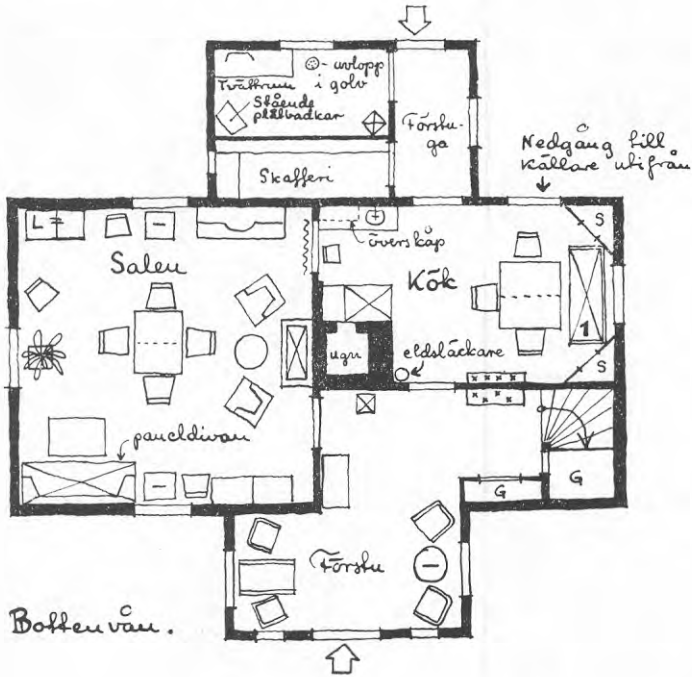
Möblerna i övriga rum utom salen synnerligen enkla av furu och björk. Stolarna utgöras väsentligen av pinnstolar. (Chiffonjén, skrivborden och byråerna av enkelt hantverksutförande troligen från sekelskiftet eller något senare.) Möblerna till största delen av betsat och ytbehandlat trä, endast sängar och skåp i sovrum 2 målade. Å ekbuffén i salen har överdelen med glasdörrar lyfts av och användes som lågt skåp. Sängutrustningen anmärkningsvärt enkel. I kökskammaren står en dyschatell och i sovrum 1 en dubbelottoman.

Väggarna äro sparsamt dekorerade med fotografier och enkla tidningsreproduktioner.

En stor, hårt sliten, mjuk matta täcker salens trägolv. I övre rummen lösa korkmattor mitt i rummen med trasmattor runt om. I sovrum 2 dock endast trasmattor på trägolv.

6. BOSTADSHUSETS PLANER

Uppritas i skala 1:100. Endast våningsplan med bostadsrum ritas. På vind inredda och möblerade bostadsrum ritas för sig. Oinredd vind och källare ritas ej. Möbler och inredningar inritas i samtliga rum och planer så, som planbeteckningslistan angiver.

7. Bostadshuset:

Byggnadens ålder *76 år* ..... *o. reparerad*
Ombyggd år ..... *1938, 1942.*

Rum:	Golvyta av:	Mått (m):	Yta (kvm):
Kök	<i>Korkmatta</i>	<i>3,03 × 5,14</i>	.....
<i>Salen</i>	<i>Trägolv</i>	<i>5,05 × 5,03</i>	.....
<i>Kökskammare</i>	<i>Korkmatta</i>	<i>3,03 × 4,30</i>	.....
<i>Sovrum 1</i>	<i>Korkmatta</i>	<i>5,14 × 2,98</i>	.....
<i>Sovrum 2</i>	<i>Trägolv</i>	<i>1,94 × 4,25</i>	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....

Rumshöjd: *b. v. 2,10 m., övervån. 2,15 m.*

Material: grunden *Granit.* .....

ytterväggar *Timmerväggar med utvändig panel.* .....

yttertak *Tegel.* .....

Källare under bostadshuset (Angives i vilken utsträckning sådan finnes och utrymmenas användning och storlek):

Källare murad av sten under byggnadens nordvästra del. Mått 4 × 5,3 m. Takhöjd c:a 1,90 m. Jordgolv. Utvändig nedgång. Något fuktande. Användes för förvaring av konserver, rot-saker och potatis. Isskåp för matvaror.

.....

.....

.....

Byggnadens underhåll (Angives om den är förfallen, i behov av reparation el. i gott stånd):

Byggnaden enkel men utan tecken på förfall och i medelgott skick. Väggarnas värmeisolering ej tillfredsställande. Bottenbjälklaget försedd med trossfyllning.

.....

.....

8. Uthus (Angives alla med hushållsarbetet sammanhängande uthus för bak, brygd, tvätt, ved, matvaror, m. m.):

Benämning	Avstånd t. bostad	Ålder	Material
Vedbod	15 m.	8	Trähus
Tvättstuga	15 m.	76	Trähus

Avträde eller w. c. (Läge, ev. avstånd från bostadshuset):

20 m.

Uthusens underhåll: *Tvättstugan bristfällig och i starkt behov av reparation.*

9. Antal hästar	1	kor	6	Avstånd från bostaden till	{ Ladugård } { Svinställ } { Höns hus }	} } }	m. m. m.		
ungdjur	3	får	—					44	m.
svin	3	höns	20						

10. Vatten (Brunn, upphämtning, pump i kök, ledning med självtryck, avstånd till brunn):
Handpump i köket. Brunnen c:a 30 m. från bostaden vid ladugården, stensatt 6 m. djup.

Överbyggnad med spel av trä. Tappställe i köket. Utslagsvask av emaljerad plåt. Diskbänken bristfällig, masoniteklädd. Vatten i ladugård o. stall.

11. Avlopp: *Mynnar 10 m. från bostadshuset i slambrunn.*

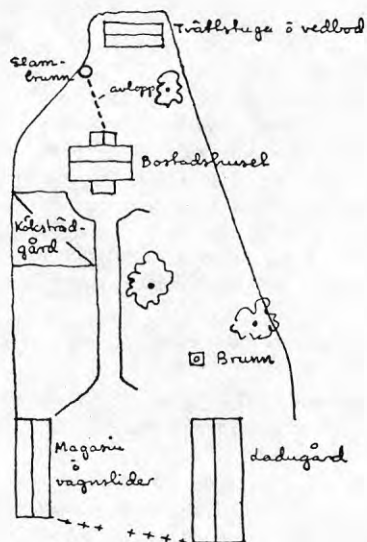
12. Uppvärmning (Angives om kamin, kakelugnar, värmeledning användes, angiv bränsle):
Kakelugn, rörspis och järnkaminer. Bränsle utgöres av ved från egen skog.

13. Elektriskt ljus (Angives för bostaden och ovan angivna uthus):

El. ljus i samtliga bostadsrummen, i skafferi och tvättrum. Även i ladugården. Däremot ej i tvättstugan eller utvändigt invid bostadshuset.

4. SITUATIONSPLAN

(Uppritas i skala 1:1000. Visa befintliga byggnaders ungefärliga mått och inbördes avstånd samt läge och storlek av ev. köks- och prydnadsträdgårdar intill gården. Angiv även läge av brunn, väg för avlopp, större träd samt väderstreck.

15. Undersökarens anteckningar:

- A. Man och hustru jämte 3-åriga dottern sova i sovrum 1. Dottern sover i samma säng som modern. Hembiträdet och 11-åriga dottern sova i samma, 80 cm. breda säng i sovrum 2. 1-årig son i barnsäng i sovrum 2. 13-årig son sover i träsoffan i köket.
- B. Alla måltider intagas i köket. Frukost kl. 7,00, kaffe kl. 10,30, middag kl. 12,00, kaffe kl. 15,30, kvällsvard kl. 18. Familjen vanligen samlad vid de skilda måltiderna.
- C. Hustrun har haft hembiträdeshjälp endast sista halvåret. Hushållet förefaller rationellt skött. Spisen är ny med tre kokplattor, emaljerad av märke V-Kock. Diskbänken usel. Skåpinredningen tämligen bristfällig — överskåp på för hög höjd över diskbänken, snedskåp för torra varor och porslin på båda sidor av soffan. Skafferiet rikligt inrett med hyllor — fönstrets söderläge mindre gynnsamt på sommaren. Färsk mat förvaras därvid i källaren. Hustrun och hembiträdet bära omväxlande in ved. Väggarna i köket delvis klädda med målad träpanel, delvis tapetserade. Taket pappspänt och vitlimmat. Inköp av specier sker i regel en gång i veckan av hustrun. 2 km. till handelsboden.
- D. Allt matbröd och vetebröd bakas i köksspisen en gång i veckan av hustrun.
- E. Uppbäddning sker var dag av samtliga sängar. Enkel avstädning (sopning och dammtorkning) av sovrum och kök var dag. Storstädning till större helger.
- F. Hustrun sköter mjölkningen samt utfodring av höns och svin. Hon deltar även regelbundet i skötseln av köksträdgården (c:a 150 kvm.) samt i arbetena på fälten under brådaste tiden. Mjölkrum finnes ej. Diskningen av mjölkkärl sker ute vid brunnen — även vintertid, om kylan ej omöjliggör detsamma. Tappställe finnes i ladugård och stall för vattning av djuren.
- G. All sömnad vid maskin utföres i sovrum 2. Stoppning och lagning i regel i köket. Alla barnens kläder sys av hustrun. Lagning och stoppning av hustrun och hembiträdet. Hustruns bättre kläder sys av sömmerska.
- H. Stortvätt en gång i månaden i tvättstugan. Den torkas ute. Mindre tvätt utföres en gång i veckan i tvättrummet, där den också torkas.
- I. Barnen leka vanligen i köket, då de ej äro ute. De minsta få hålla sig i moderns närhet. Skolbarnen läsa sina läxor i köket eller sovrummen.
- K. Hela familjen tvättar sig i tvättrummet. Bad i regel en gång i veckan i plåtbadkar i samma rum.
- L. Arbetskor avtagas i köksförstugan. Arbetskläder avtagas ej förrän arbetsdagen är slut. Avtagna persedlar placeras i köksförstugan. Våta sådana torkas i tvättrummet.
- M. Arbetskläderna förvaras i köksförstugan. Vardagskläder och ytterplagg i garderob i hallen. Flickornas kläder i garderob i sovrum 2. Föräldrarna ha sina kläder i garderob i hallen. Tillräckliga garderobstrymmen finnas. Linnets förvaras i skåp i salen. Smutskläderna i tvättrummet i korg.
- N. Mannen utför skrivarbete i kökskammaren. Skolbarnen äro medlemmar i I. O. G. T.:s ungdomsförening.

(Forts. å undersökarens anteckningar):

- O. *Extra förvärvsarbete förekommer ej.*
- P. *Vardagsumgänget försiggår i köket. Någon gång kaffedrickning i salen. En eller två gånger om året förekommer bjudningar (i samband med slakt), då smörgåsbord, varmrätt och efterrätt förekommer. Annars mest kaffebjudningar. Ingen sprit serveras.*
- R. *Salen eldas ej upp i vardagslag utan står avstängd. Övriga rum användas och värmas dagligen.*
- S. *Mannen har ingen särskild utbildning utöver folkskolan. Hustrun hade 8 års praktik i hushållsarbete före giftermålet, men inga kurser e. dyl.*
- T. *Någon egentlig förändring av bostadsvanorna sommartid gentemot under vintern förekommer ej med undantag av en viss förskjutning av måltiderna (frukost 6,30, kvällsvard 19,00).*
- U. *De främsta önskemålen äro ny, rostfri diskbänk och ny skåpinredning.*

Undersökarens namn och adress: .....

.....

..... Telefon: .....

Datum för undersökningens utförande: .....

pall taburett		sekretär		skrivbord	
stol		sekretärbyrå		fällbord (klaffbord)	
barnstol		chiffonjé		fällbord (klaffbord)	
karmstol		skåp <ul style="list-style-type: none"> låg: (sideboardstyp) mellanhögt (skänk) högt 		lågt bord	
fåtölj, stoppad av tyg el. läder				sångbord (lågt)	
gungstol				sångbord (högt)	
soffa, stoppad (ej bäddsoffa)		På skåp anges dess användning med bokstav K = kläder L = linne S = servis		sybord	
bank, lös				blombord	
bank, fast vid vägg		buffé		radio	
träsoffa (utdragssoffa)		bokhylla		radio ä radiobord	
bäddsoffa (en bädd)		bokskåp		orgel eller piano	
bäddsoffa (två bäddar)		bokhylla fäst å vägg		symaskin	
utdragsäng (av trä. Utdragbar på bredden)		hylla, fäst å vägg		väggklocka	
ottoman, dyschatell (1 bädd)		hörnsåkåp (lös möbel)		golvklocka	
ottoman, dyschatell (2 bäddar)		hörnsåkåp, hängande å vägg		lambord	
säng		kista		golvlampa	
utdragsäng (utdragbar på längden, 1 bädd)		puff		bordslampa	
utdragsäng (utdragbar på längden, dubbel- bädd)		lavoar		spegel	
barnsäng		kommod		spegel med hylla	
byrå <ul style="list-style-type: none"> låg mellanhögt högt 		bord		spegelbord	
		bord, utdragbart			
		biblioteksbord			

diskläda, enkel		spis	
diskläda, dubbel		spis och värmeledningspanna	
diskläda, med avloppsträtt		värmeledningspanna	
avloppsträtt (vask)		kamin (järn el. täljsten)	
tvättställ (olika typer)		kakelugn el. rörspis	
badkar, fristående och inbyggt		värmeelement (radiator)	
dusch		vattenkran	
bidé		vattenkran m. handpump	
wc-stol			
kokgryta (bygryta)			

planbeteckningar, värme och sanitet.

skala 1:100

Ovan visade möbler och armatur äro ritade i ungefärlig normalstorlek. Vid inritande av möbler å planerna bör tillses, att de inritas med mått, ungefärligen motsvarande de verkliga måtten.

Professor Sigurd Erixons karta över Svenska kulturgränser och kulturprovinser. Redogörelse för denna återfinns i K. Gustav Adolfs Akademiens småskrifter 1 utgiven på Lantbruksförbundets Tidskrifts AB, Stockholm, 1945. Ett sammandrag av denna redogörelse göres av professor Sigurd Erixon i brev av den 4 jan. 1945 till bostadsvaneundersökaren arkitekt Gunnar Aspe, vilket återges i det följande.

"Jag bifogar här en liten karta som anger vilka områden jag håller på som mera särpräglade i bostadsvanehänseende. Vi har då först yttre Sydväst-sverige, som först och främst särpräglats av tätt kringbyggda fyrkantsgårdar med huvudsakligt fägårdskaraktär och där bostadslängan först så småningom fått sin utsida emot trädgårdstäppan markerad som huvudfasad. Endast i områdets sydliga delar har man byggt i korsvirke, i övrigt i skiftesverk och knuttimring. Längorna har i allmänhet haft likartad höjd och varit täckta med ordentligt bundna halmtak, "bindtak". Sättugnar av järn i stugan, eldade från det utanför liggande köket, har varit typiska. I områdets södra delar har stugan mycket tidigt haft inre paneltak. Förvaringsutrymmena äro av särskilt slag, i viss mån dock erinrande om inre Sydvästsverige. Utspecialisering av ett särskilt kök har här skett tidigare än i Sverige för övrigt. Många praktiska anordningar och möbelformer har tillkommit, eldstäderna har varit mera koncentrerade och av mera speciell karaktär än norrut. Många primitiva drag av mindre hygienisk art har länge kvarlevat såsom den nära sammanlevnaden med boskapen, användandet av lergolv långt fram i tiden, sämre värmeisolering o. s. v. Gränsen går norrut med svag avtoning vid Uddevallatrakten samt i sydost ungefär vid Mörrumsån.

Inre Sydvästsverige övergångsområde, vag gårdsbildning med vissa götiska drag, man- och fäbod skilda, stugorna täckta med torvtak av sydgötisk typ (jfr. blekingestugan på Skansen). Många ålderdomliga drag, särskilt i fråga om eldstäderna, skiftesverk och knuttimring, inom Falbygden kalkstensmaterial, ofta ek som material, tendens att taga in boskap i stugan o. s. v. Gränsen i norr Vänern och Tiveden, i söder diskutabel, kan dock med viss rätt dragas längs Ronnebyån.

Östsverige, karaktäriserad av den götiska gårdstypen (man- och fägård skilda åt med ett stängsel) bör nog delas på följande sätt: I sydost Sydöstsverige omfattande Gotland, Öland - med motsättning sinsemellan framför allt genom rikedom på byar på Öland - samt söder om Möre och området upp till Mönsterås samt östra Blekinge, möjligen kan dock Gotland tagas som en särskild provins. Skiftesverk starkt dominerande, likaså halmtak och kalksten som byggnadsmaterial.

Norr härom östra Småland, och Östergötland lämpligast benämnt nordöstra Götaland, parstugan har dominerat i större och medelstora bondgårdar, enkelstugan på mindre, båda ofta försedda med en övervåning sedan 1700-talets senare del, i skogstrakterna vedtak, annars tidigare mellansvenskt halmtak i fägården och torv eller bräder i mangården.

Relativt tidigt särskilt kök utspecialiserat, endast svag tendens att ta in boskap i boningshuset.

Östra Svealand i mycket likt nordöstra Götaland, men vardagsstugan begagnas som kök.

Inre Svealand: Centralsvensk gårdstyp med skiljelänga med stall mellan man- och fägård.

Bergslagen: Rikare byggelseformer, tidigt stora loftbodar, gjutjärn mycket framträdande i ugnar, skorsten o. s. v. , ofta torvtak.

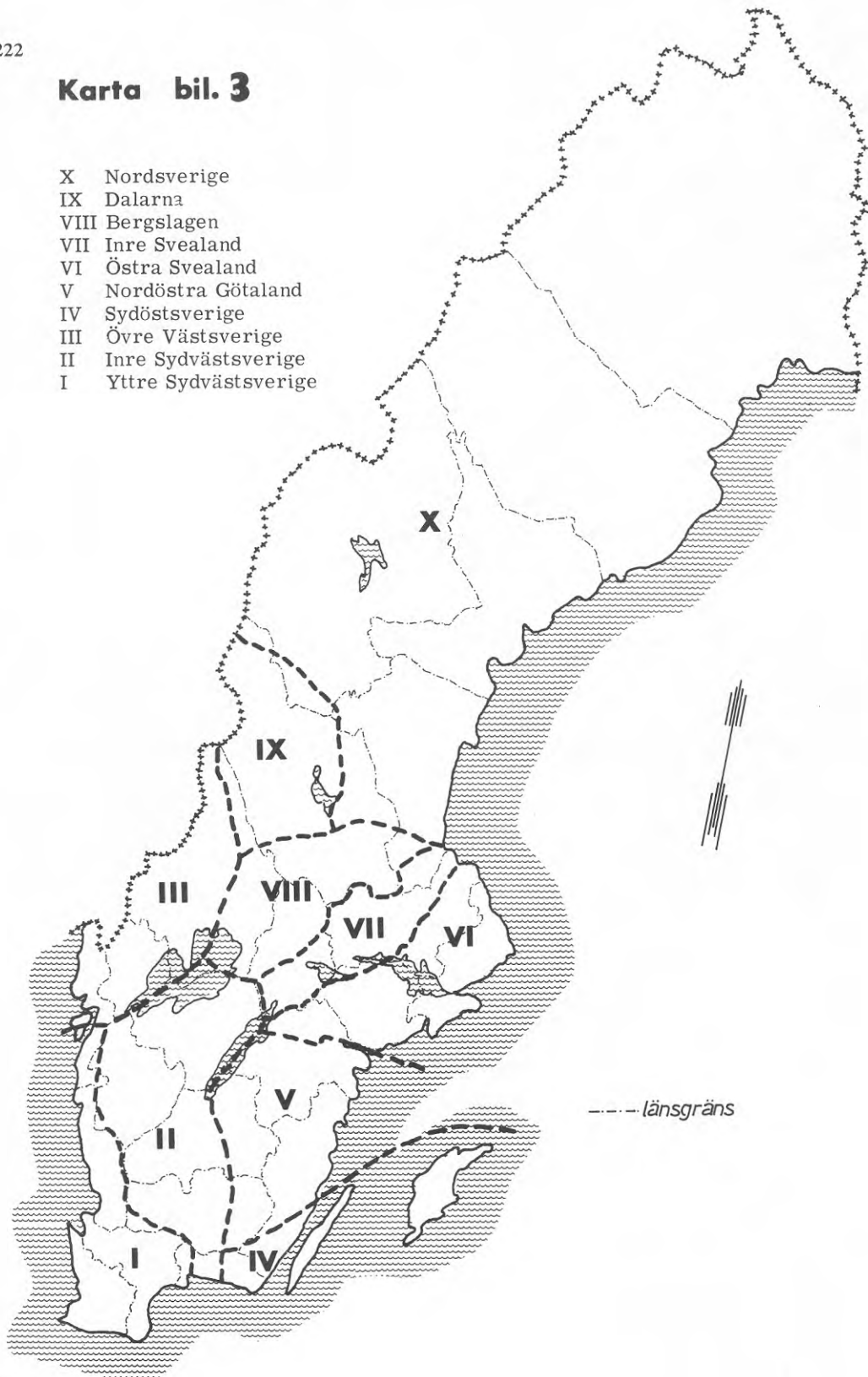
Dalarna: Koncentrerade nordsvenska fyrkantsgårdar med mycket ålderdomliga byggnadsformer och konstruktioner, fäbodväsen.

Nordsverige: Något glesare fyrbyggda nordsvenska gårdar, vedtak, knuttimring, ofta stora utrymmen och flerdubblat rumsbestånd, särskilda sommarstugor, i Hälsingland och Härjedalen tendens att bo i fähuset, många specialformer av uthusbyggnader.

Karta bil. 3

- X Nordsverige
- IX Dalarna
- VIII Bergslagen
- VII Inre Svealand
- VI Östra Svealand
- V Nordöstra Götaland
- IV Sydöstsverige
- III Övre Västsverige
- II Inre Sydvästsverige
- I Yttre Sydvästsverige

SAMMANFATTNING

År 1945 påbörjades vid dåvarande Statens Forskningskommitté för Lantmannabyggnader (SFL) i Lund en bostadsvaneundersökning i avsikt att kartlägga de speciella och relativt okända bostadsförhållandena inom det svenska lantbruket. Motiveringen för undersökningen var att skapa ett underlag för ett fortsatt arbete med utformningen av lämpliga och funktionella bostäder åt de familjer som levde och arbetade på jordbruken. Undersökningen inriktades på de s. k. familj jordbruken (2 - 20 ha). Dessa omfattade vid denna tid enligt jordbruksräkningens uppgifter, ca 261 000 brukningsenheter. I samarbete med dåvarande docenten Hannes Hyrenius vid Lunds universitets statistiska institution uttogs och fördelades över landet ca 2 500 gårdar, vilka avsågs att undersökas. Resultatet blev 1 564 helt användbara undersökningsformulär vilket motsvarar ca 6°/oo av antalet jordbruksenheter omkring och under 20 ha och som bedömdes som statistiskt tillfredsställande.

Undersökningen leddes av arkitekt s ar Gunnar Aspe och genomfördes av besökare försedda med tryckta formulär. Därvid beskrevs familjeförhållanden, bostadens användning m. m. utifrån de boendes egna reaktioner och attityder. Ritningar upprättades över huset och i en del fall fotograferades exteriört och interiört och gjordes förteckning över och inritades alla möbler i samtliga rum. Själva fältarbetet utfördes betr. 500 av gårdarna av kvalificerade undersökare - ingenjörer från LBF, hemkonsulenter och lanthushållslärarinnor - medan övriga undersöktes av frivilliga krafter från kvinno- och ungdomssammanslutningar på landsbygden.

Undersökningen har främst kommit att gälla husens planer och inredning. Det finns dock i materialet åtskilligt med uppgifter om deras exteriöra förhållanden, företrädesvis i form av fotografier men också i frågeformuläret. Detta material har bearbetats och sammanställts i avsikt att ge en uppfattning av den yttre miljön kring bostaden. Det blir här en skildring av huskropparnas form och våningshöjd och av exteriörens behandling formellt och i avseende till material, varigenom byggnadsskicket inom olika områden belyses.

Vill man lära känna bostadsvanorna inom olika folkgrupper intar studiet av själva bostadshusens planer en central plats. De olika rummens form, storlek och utrustning liksom deras inbördes läge bestämmer i många avseenden deras användning. Samtidigt ger dessa förhållanden också uttryck för den vid bostadens uppförande förhärskande uppfattningen om, hur livet inom densamma tänktes gestalta sig. I särskilt hög grad gäller detta jordbruksbefolkningens mangårdsbyggnader, som i regel äro uppförda av gårdens eget folk - kanske vanligen med biträde av någon snickar- eller murningskunnig från trakten. Jordbrukarens bostad torde därför klarare, än vad fallet är inom andra befolkningsgrupper, redogöra för den enskildes hemvanor och de mönster för dessa han funnit förebildliga.

I undersökningens material är det väsentligen planritningarna avseende bottenvåningen, som redogör för bostaden. Härutöver finns vissa anteckningar om rummens huvudmått och rumshöjd, materialet i grund, ytterväggar och yttertak, förekomsten av s. k. tekniska bekvämligheter såsom vatten, avlopp, uppvärmning och elektriskt ljus samt byggnadens skick. Ev. källarvåningar har endast kortfattat beskrivits. Slutligen finns på en mindre del av materialet, företrädesvis kärnundersökningen, fotobilder av exteriörerna.

De undersökta bostäderna uppvisar ifråga om planformerna en synnerligen rik flora av variationer - till den grad att det överhuvud torde vara svårt att finna två identiskt lika planer. I samband med det typiseringsarbete, som varit nödvändigt för att skaffa en överblick över det heterogena materialet, blev det på ett tidigt stadium klart att det är husens bottenvåningsplaner, som ger uttryck för de olika byggnadstraditionerna och idéerna, medan övervåningarnas utformning är mer eller mindre tillfälliga och i det närmaste oberoende av bottenplanens utformning. På en och samma typ av bottenplan kan finnas de mest skiftande övervåningsplaner från den oinredda vinden till en full andra våning med t. o. m. flera rum än i bottenplanet. Att i möjligaste mån sortera de olika bottenvåningsplanerna på olika typer och att studera dessas variationer och utbredning jämte övriga eventuellt förekommande karaktäristiska har sålunda varit den mest angelägna och omfattande delen av bearbetningen beträffande husen.

Vid bearbetningen av bottenvåningsplanerna blev det snart klart, att om det också, som redan framhållits, är svårt att finna två identiskt lika planer, så kan man särskilja åtskilliga grupper av planer av samma typ. Det finns grupper med mycket fast mönsterförebild, där antalet huvudutrymmen, dessa inbördes läge, form och relativa storlek är fixerade och variationerna i huvudsak hänför sig till biutrymmen och husens yttermått.

Inom andra grupper åter är den rent formella överensstämmelsen mindre påtalig och endast den inbördes placeringen av entrérum, kök och övriga utrymmen anger en viss samhörighet. I några grupper såsom ifråga om "skånelängorna" är det endast en del av huset, som låter sig typbestämmas, medan variationerna beträffande planen i övrigt är mångfaldiga. Slutligen finns det grupper, där det inte går att tala om en gemensam typ utan att det snarast är fråga om en gemensam byggnadsprincip t. ex. att lägga rummen i dubbla rader, att bygga samman bostad och ekonomibyggnad, att bygga till bostadshuset med en köks- och bryggstugebyggnad o. s. v.

I en del fall finns plantyper, som uppenbarligen utgör blandformer. I dessa fall, liksom ifråga om de mera diffusa plantyperna har placeringen av en husplan inom den ena eller andra typen många gånger blivit diskutabel och de antalssiffror och procenttal, som anges i samband med redogörelsen för olika typformer får därför inte betraktas som statistiskt exakta värden utan mera som relationstal, som ungefärligt anger storleksordningen mellan de skilda typerna och deras underavdelningar.

Den i rapporten valda metoden för en översiktlig framställning av planmaterialet har många brister. Utan tvivel finns mellan de olika typgrupperna vissa samband såväl tekniskt formellt som utvecklingshistoriskt, vilka skulle kunnat ligga till grund för en utförligare analys och en mera systematisk uppställning av materialet. En sådan bearbetning skulle emellertid bli både långvarig och dyrbar och har icke bedömts såsom nödvändig för denna undersöknings ändamål.

Den valda metoden att presentera typplanerna efter antalet rum, som de omfattar - från de primitiva tvårumsplanerna till de allt mångrummigare - har befunnits enklast, om också icke konsekvent genomförbar.

I flera grupper ingår nämligen planer med olika antal rum, beroende på t. ex. att endast en del av huset är typbestämt eller att den för typen normala planstommen alternativt kan vara försedd med enkel - eller parkamma re vid gaveln, att den kan förekomma med eller utan förstukammare etc.

En indelning av typerna efter deras regionala utbredning ger inte heller tillfredsställande resultat. De olika grupperna övertäcker varandras utbredningsområden på så mångskiftande sätt att översiktsmöjligheterna efter dessa grunder blir mycket oklara.

Det sammanhang, som finns mellan olika plantyper i fråga om struktur och regional utbredning kommer med det valda framställningssättet naturligtvis i bakgrunden. Dessa förhållanden har dock antytts i textförklaringarna till de skilda plantyperna.

Husens ålder är i detta sammanhang av intresse att studera ur flera synpunkter. Dels kan härigenom de olika plantyperna och deras variationsformer insättas i rätt tidsförhållande till varandra och deras plats i den historiska utvecklingskedjan bestämmas, dels kan åldersfördelningen inom en och samma plantyp ge besked om den var en alljämt levande tradition vid undersökningens genomförande. I sistnämnda fallet skall man nu hålla i minnet, att de olika undersökarna uppmanats, att icke välja gårdar med helt nya bostadshus. Det är troligt att hus, byggda under decenniet före 1945 därför är under-representerade i materialet.

Någon undersökning av gårdsformerna, som finns angivna på undersökningsformulärens situationsplaner, har tid och resurser inte medgivit. Vissa illustrationer av dylika har medtagits dock utan anspråk på att ge en fullständig bild av gårdsformerna i undersökningsmaterialet.

**Denna rapport hänför sig till forskningsanslag 750784-9 från
Statens råd för byggnadsforskning till Institutionen för
lantbrukets byggnadsteknik, Lantbrukshögskolan, Lund**

R27: 1977

**ISBN 91-540-2687-3
Statens råd för byggnadsforskning**

**Art.nr: 6600627
Abonnemangsgrupp:
Y. Byggnadsfunktion**

**Distribution:
Svensk Byggtjänst, Box 1403
111 84 Stockholm**

Cirkapris: 49 kronor + moms